

Ulla Pohjonen

Kaapin päällä, taistelutantereella vai poissa palstoilta?

Presidentti Mauno Koiviston asema ja roolit Helsingin Sanomissa
kolmena ensimmäisenä eläkevuonna

Journalistiikan pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Marraskuu 1997

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Ulla Pohjonen	
Työn nimi Kaapin päällä, taistelutantereella vai poissa palstoilta? Presidentti Mauno Koiviston asema ja roolit Helsingin Sanomissa kolmena ensimmäisenä eläkevuonna 1.3.1994–28.2.1997	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Marraskuu 1997	Sivumäärä 127 + lähdeluettelo
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Maaliskuun alussa 1994 tasavallan presidentti Mauno Koivisto luopui virastaan ja jäi eläkkeelle. Liki 30 vuoden ajan julkisuus oli ollut osa Koiviston työtä, eikä persoona Suomen Pankin pääjohtajan, valtiovarainministerin, pääministerin ja tasavallan presidentin tehtävien takana ollut jäänyt viranhoitoa vähemmälle huomiolle. Nyt Koiviston asema muuttui, eikä valmista eläkeläispresidentin muottia ollut. Maaliskuusta 1994 lähtien eläkkeellä olevan mutta yhä presidentin titteliä kantavan Koiviston julkista asemaa ja rooleja ovat muokanneet niin Koivisto kuin tiedotusvälineet.</p> <p>Tässä tutkimuksessa eläkeläispresidentti Koiviston julkisiin rooleihin ja asemaan on perehdytty yli 600:n hänet mainitsevan lehtijutun avulla. Aineisto on hankittu käymällä läpi kaikki Helsingin Sanomat (HS) presidentti Koiviston kolmen ensimmäisen eläkevuoden ajalta 1.3.1994–28.2.1997. Koiviston julkisen aseman ja roolien analysoinnissa on pyritty monipuolisuuteen ja kattavuuteen paitsi laajan aineiston avulla myös tarkastelemalla Koiviston julkisuuskuvaa sekä HS:n että eläkeläispresidentin itsensä näkökulmasta. Juttujen sävyjen ja Koivisto-roolien syvempää analyysiä ja muuta laadullista tutkimusta täydentää määrällinen tarkastelu.</p> <p>Tutkimuksessa on nojaututtu Kent Aspin valtasuhdemalliin ja Maria Kaisa Aulan vaihtosuhteiden pohdintaan. Oletus poliitikkojen ja toimittajien suhteen vuorovaikutteisuudesta osoittautuu jälleen oikeaksi. Mauno Koiviston ja HS:n kesken toimii vaihtosuhde, mutta molemmilla on myös omia päämääriä, sekä avoimia että rivien väleihin piilotettuja. Eläkeläisyytensä aluksi Koivisto ottaa julkisuuteen etäisyyttä, ja halpa julkisuus ei houkuttele häntä myöhemminkään. Valikoidusti lausuttujen ja painavien puheenvuorojensa ansiosta Koivisto hallitsee yhä valtasuhdetta ja saa itsensä esiin talousasiantuntijana, kun niin haluaa. HS puolestaan korostaa erityisesti Koiviston kokemusta valtiomiehenä, eikä aina pyyteettömästi: Koivistoa nostamalla HS voi ohimennen sivaltaa jota kuta muuta. Silti HS ei luiskahda Koiviston myötäilijäksi. Tarkastelujakson puolivälissä Koivisto esitetään HS:ssa kriittisesti ylilyöväenä ystävänä, vaikka toivoisi ennemmin kokeneen valtiomiehen roolia. HS:n sivuilla eläkeläispresidentti Koivisto säilytti arvostuksensa, mutta myös särämänsä.</p>	
Asiasanat Mauno Koivisto, eläkeläispresidentti, julkisuusroolit, valtasuhde, vaihtosuhde	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto/Tourulan kirjasto	
Muita tietoja	

1. JOHDANTO	3
2. KOIVISTO, MEDIAPOLIITIKKO	4
2.1. SATAMASTA PARRASVALOIHIN.....	4
2.2. MIRRI JA OTSAKIEHKURA SULATTIVAT SYDÄMET.....	8
2.2.1. <i>Ministeri Koivisto, imagon ja uran rakentaja</i>	8
2.2.2. <i>Aito imago, aito suosio</i>	11
2.3. MATALALLA PROFILILLA KORKEALLE.....	13
2.3.1. <i>Hiljaisella vaalitaistelulla huomion keskipisteeksi</i>	13
2.3.2. <i>Puoluepolitiikan ulkopuolelta yläpuolelle, presidentiksi</i>	16
2.4. PRESIDENTTI LAUKOI, SOPULIT VIKISIVÄT.....	18
2.4.1. <i>Koivisto median uhrina, media Koiviston uhrina</i>	18
2.4.2. <i>Kumpikaan ei voita, ei Yle eikä Koivisto</i>	22
2.5. PRESIDENTIN SÄÄNNÖILLÄ SUJUVAMPAAN JULKISUUTEEN.....	25
3. TUTKIMUSONGELMAT	29
3.1. ELÄKELÄINEN ELÄKKEELLEKÖ?.....	29
3.2. POLIITIKON JA MEDIAN KILPA JULKISUUDEN HALLINNASTA.....	31
4. TUTKIMUSMENETTELY	35
4.1. AINEISTONA KOLMEN VUODEN HELSINGIN SANOMAT.....	35
4.2. LAADULLISTA TUTKIMUSTA MÄÄRÄLLISELLÄ HÖYSTETTYNÄ.....	37
5. KOIVISTO EI PÄÄSE UNOHTUMAAN	41
5.1. ALUSSA AINA ESILLÄ, MYÖHEMMIN ASIAAKIN.....	41
5.1.1. <i>1994: 295 lehteä, 299 Koivisto-juttua</i>	41
5.1.2. <i>Koiviston esiinmarssi toisena eläkevuonna</i>	42
5.2. MANUJA VAIKKA MINKÄLAISIA.....	46
6. KOLME ELÄKEVUOTTA, KOLME ERI JAKSOA	48
6.1. PUOLENTOISTA VUODEN KUHERUSKUUKAUSI.....	48
6.1.1. <i>Ensimmäinen vuosi: Kirja kertoo enemmän, Koivisto vähemmän</i>	48
6.1.2. <i>Tyyntä myrskyn edellä</i>	53
6.2. KOIVISTO TYKITTÄÄ SYKSYSTÄ KESÄÄN, 1995–1996.....	58
6.2.1. <i>Lindblomin ja Gorbatshevinkin kaveri ärhäköi muille</i>	58
6.2.2. <i>Hallitus vastaa veroneuvoihin rukkanalla</i>	63
6.3. KOHTI VAKAATA PÄIVÄJÄRJESTYSTÄ.....	67
6.3.1. <i>Kullberg ja Kekkonen yllättävät rauhoittuneen Koiviston</i>	67
6.3.2. <i>Ympyrä sulkeutuu parlamentarismien pohdinnalla</i>	73

7. ELÄKELÄISPRESIDENTIN MONET ROOLIT.....	76
7.1. HS MUISTAA KOIVISTOA KOKENEENA VALTIOMIEHENÄ.....	78
7.1.1. <i>Vanhassa vara parempi, Mara!</i>	81
7.1.2. <i>Koivisto ei tallaa seuraajansa varpaille</i>	87
7.2. ELÄKELÄISPRESIDENTTI ASTUU ESIIN TALOUSASiantuntijana	89
7.2.1. <i>Koivisto leikkaisi menoja ja laskisi veroja</i>	91
7.2.2. <i>HS maan johdolle: Kuuntelisitte emerituspresidenttiä!</i>	97
7.3. YLLYÖVÄ YSTÄVÄ YLLÄTTÄÄ.....	101
7.3.1. <i>HS paheksuu Koiviston liian uskollista ystävyyttä</i>	103
7.3.2. <i>Koivisto luopuu itsehillinnästään ja etäisestä roolistaan</i>	108
7.4. YHTEENVETO: ARVOSTETTU JA KOKENUT VANHA KETTU.....	110
7.4.1. <i>Koiviston venyvä eläkeläispresidenttimuotti</i>	110
7.4.2. <i>Jaksot ja roolit ne yhteen sopii</i>	113
8. ELÄKELÄISPRESIDENTTI SÄILYTTI ARVOSTUKSENSA, MUTTA MYÖS SÄRMÄNSÄ: YHTEENVETO JA PÄATELMÄ.....	117
8.1. <i>KOIVISTO JA HS EIVÄT SORRU HALPAAN JULKISUUTEEN</i>	117
8.2. <i>MITEN TÄSTÄ ETEENPÄIN?</i>	124
LÄHTEET	128

1. JOHDANTO

Kun Mauno Koivisto maaliskuun ensimmäisenä päivänä 1994 siirsi tasavallan presidentin tehtävät seuraajalleen Martti Ahtisaarelle, olivat sekä Koivisto että tiedotusvälineet uuden tilanteen edessä. Valmista eläkeläispresidentin muottia ei ollut: tasavallan presidentin tehtävistä luopuessaan Kekkonen oli vakavasti sairas, Paasikivi kuoli pian presidentti-kausiansa jälkeen, Mannerheim vietti viimeiset vuotensa poissa Suomesta ja sotasyylliseksi tuomittu Ryti vaiennettiin. Maaliskuusta 1994 lähtien eläkeläispresidentin julkista roolia ja asemaa ovat luoneet osaltaan niin Koivisto kuin tiedotusvälineet.

Mauno Koiviston roolista eläkeläispresidenttinä ei ole julkisuudessa käyty todellista keskustelua johtopäätöksistä puhumattakaan. Presidentti Koivisto itse suhtautui uuden asemansa pohdintaan vältellen jo tasavallan presidenttinä ollessaan. Sama vähäpuheinen linja on jatkunut. Tässä tutkimuksessa tarkastelen Mauno Koiviston julkista asemaa ja roolia eläkeläisenä, entisenä tasavallan presidenttinä mutta yhä titteliltäänkin presidenttinä. Tutkimusaineisto on kerätty Helsingin Sanomista Koiviston kolmen ensimmäisen eläkevuoden aikana käyttäen hakusanana yksinkertaisesti Mauno Koiviston nimeä. Yli 600 lehtijuttua koostuu kaikesta toimituksellisesta materiaalista pääkirjoituksista uutisjuttuihin, pakinoista yleisönosastokirjoituksiin ja henkilöhaastatteluista tv-ohjelmatietoihin. Aineiston avulla tutkin sekä Helsingin Sanomien Koivistolle antamaa roolia että Koiviston itsensä muokkaamaa uutta roolia: Katoaako Koivisto Tähtelään puutöihin vai sinnittelekö vallan syrjässä kiinni? Ollaanko vanha-Manu valmis säilömään naftaliiniin vai kaipaavatko tiedotusvälineet presidentin kommentteja entistä enemmän nyt, kun valtiosääntökään ei enää häntä pidättele? Onko Koivisto eläkeläispresidenttinä valtakunnan kaapin päällä arvostelun ulottumattomissa vai vedetäänkö hänet mukaan loon heittoon?

Analysoin eläkeläispresidentti Koiviston julkisuuskuvaa ja -rooleja ennen kaikkea laadullisten menetelmien avulla. Jokaisesta aineistoon kuuluvasta lehtijutusta paitsi kirjaan ylös perustietoja, arvioin myös Helsingin Sanomien suhtautumista Koivistoon sekä Koivistolle annettua roolia. Niissä jutuissa, joiden syntyy Koivisto itse on aktiivisesti vaikuttanut esimerkiksi antamalla haastattelun, pitämällä puheen tai osallistumalla julkiseen

---

tilaisuuteen, tarkastelen myös Koiviston itselleen valitsemaa julkista roolia. Kolmen eläkevuoden kaaren ja Koiviston roolien tarkastelussa käytän laadullisen analyysin tukena määrällistä analyysia, sillä se antaa arvokasta lisätietoa ja johtolankoja tutkimuksen teossa.

Tutkimuksen taustalla on oletus poliitikkojen ja toimittajien suhteen vuorovaikutteisuudesta. Kent Aspin valtasuhdemalliin ja Maria Kaisa Aulan vaihtosuhde-pohdintaan nojautuen voidaan todeta molempien osapuolien, Mauno Koiviston ja Helsingin Sanomien, vaikuttavan emerituspresidentti Koiviston uuteen asemaan ja rooliin. Tutkimuksessa keskityn näiden roolien etsimiseen ja erittelyyn, eläkeläispresidentti Koiviston uuden julkisen roolin kartoittamiseen.

2. KOIVISTO, MEDIAPOLIITIKKO

2.1. Satamasta parrasvaloihin

“Mauno Koiviston tyyliin on alusta lähtien kuulunut eleetön sankaruus”, Juhani Niemi on todennut (Niemi 1993, 53). Niemi viittaa lauseellaan Koiviston esiintymiseen, mutta yhtä hyvin luonnehdinta sopisi kuvaamaan Mauno Koiviston koko elämänsäkaarta.

Koiviston elämäntarina täyttää klassisen sankaritarinan kriteerit varhaisesta lapsuudesta lähtien. Kolmilapsisen Koiviston perheen keskimäinen oli 10-vuotias perheen äidin kuollessa. Puuseppä Juho Koivisto ei 1930-luvun pulavuosina pystynyt takaamaan lapsilleen kummoista elintasoa, ja lasten ansaitsemat lisätienestit olivat tarpeen. Mauno Koivisto astui työelämäänsä ensimmäisen kerran jo 11-vuotiaana kansakoulun ohessa. Keilaradan apupojan töitä seurasivat juoksupojan pestit, puuseppän apulaisen raskaat työt, miehinen telakkatyö ja pommittehtaan kolmivuorotyö. Kun talvisota syttyi, Mauno Koivisto täytti 16 vuotta ja liittyi vapaapalokuntaan. Varsinaiseen rintamapalvelukseen asevelvolliseksi hän

joutui täytettyään 18 vuotta marraskuussa 1941. Jatkosodan viimeiset kuukaudet Koivisto taisteli pikakiväärimehenä maineikkaassa Lauri Törnin jääkärikomppaniassa. (Lyytinen 1995, 11–19; Tapiola 1982, 11–13)

Sodan päätyttyä oli edessä paluu Turkuun ja tulevaisuuden vähittäinen suunnittelu. Mauno Koivisto hakeutui viilarin oppiin rintamamiehille järjestetyille ammattikursseille. Kurssi ja hyvä menestyminen saivat Koiviston innostumaan toden teolla opiskelusta, ja syksyllä 1945 Koivisto aloitti rakennusmiehen päivätyönsä ohella järjestelmälliset opiskelut Turun suomalaisen yhteiskoulun iltakursseilla. Menestys jatkui ja opiskelija Koiviston into kasvoi: tavoitteekseen asettamansa keskikoulun kurssin Mauno Koivisto suoritti kahdessa vuodessa, ylioppilastutkinto oli läpäisty toiset kaksi vuotta myöhemmin keväällä 1949. Koko aikana opiskelu ei keskeyttänyt työntekoa ensin kirvesmiehenä ja myöhemmin ahtajana ja työkonttorin hoitajana Turun satamassa. (Lyytinen 1995, 28–30; Tapiola 1982, 14)

Rauhan töissäkään ei sotien jälkeen ollut järin rauhallista. Kommunistinen liike oli noussut maan alta heti sodan päätyttyä, ja kommunistit havittelivat työpaikkojen määräysvaltaa itselleen. Ajan ilmapiirissä monet tempautuivat politiikkaan. Turussa valtavirta vei ääri-vasemmalle, useimmat marssivat kommunistien riveissä. Laitonta lakkoliikehdintää hillitsemään järjestäytyivät sosialidemokraattiset työläiset. Yksi kommunistien toiminnan tuomitsevista oli Mauno Koivisto. (Lyytinen 1995, 33–34)

Syksyllä 1947 kommunistit järjestivät laajoja poliittisia lakkoja, joihin Koivistonkin olisi pitänyt osallistua. Lakkoon liittymisen sijasta nuori Mauno Koivisto käytti puutyöläisten lakkokokouksessa puheenvuoron, jossa arvosteli lakkohankkeita ja ilmoitti tukevansa maan hallituksen pyrkimyksiä. Tilaisuuden jälkeen Koivisto tovereineen meni työväentalolle. Siellä hänelle esitettiin liittymistä Turun ammattiyhdistysväen sosialidemokraattiseen yhdistykseen. Puolueeseen liittymisen poliittisesti kärjistyneessä Turun työilmapiirissä oli luonteva askel korpilakkojen vastustajalle, ja Koivisto liittyi Sdp:hen 23-vuotiaana syksyllä 1947. (Koivisto 1997, 14; Lyytinen 1995, 35)

Myöhemmin Koivisto on todennut, että sen kummempia ajatuksia yhteiskunnallisen karrin luomisesta puolueeseen liittymisen ei merkinnyt, muiden mukana liittymisen oli

luonnollista. (Tapiola 1982, 14) Tämä ei tarkoita, etteikö aatteen palo olisi ollut suuri. Järjestyneeseen poliittiseen toimintaan mukaantulo merkitsi Koivistolle suurta elämänmuutosta ja vei paljon sekä aikaa että huomiota (Koivisto 1997, 14). Työpäivän jälkeen Koivisto työtovereineen kokoontui työväentalolla tai sosialidemokraattisen Sosialistilehden toimituksessa. Siellä he kuulivat Helsingistä tulleita ohjeita kommunistien vastustamiseksi lehden päätoimittajalta, kansanedustaja Rafael Paasiolta. Juuri Paasio sai Koiviston uskomaan kirjoitetun sanan voimaan. Pakinoijanimerkki Puumies ilmestyi Sosialistin sivuille lokakuussa 1947 ja puuttui koivistomaisen taidokkaasti ja purevasti turkulaiseen työmaakeskusteluun vuosikymmenen ajan. (Paasio 1982, 29–30)

Erityisen herkkiä poliittisille taisteluille olivat satamat, ja Turun satama oli suoranainen etulinja. Suomen ensimmäinen lakko oli ollut juuri Turun satamassa, ja heinäkuussa 1947 siellä lakkoiltiin lähes 20 vuoden tauon jälkeen. Uusi yritys tehtiin jo syyskuussa, ja seuraavana vuonna 1948 ilmapiiri kiristyi entisestään useiden lakkojen vuoksi. (Raatikainen 1982, 73) Näissä oloissa Koivisto siirtyi puolueen toivomuksesta laivatelakalle laivakirvesmieheksi vahvistamaan sosialidemokraattista työpaikkatoimintaa. (Koivisto 1997, 15) Satamatyöt ja Puumiehen kantaa ottavat kirjoitukset eivät loppuneet yliopisto-opintojenkaan alettua. Syksyllä 1949 25-vuotias Koivisto kirjoittautui Turun yliopiston filosofiseen tiedekuntaan ja valitsi pääaineekseen sosiologian. (Lyytinen 1995, 33)

Koiviston ura alkoi hiljalleen urjeta akateemiseen suuntaan. Syksyllä 1951 Koivisto jätti työnsä satamassa ja lähti kansakoulun opettajaksi Eurajoelle. Seuraavan lukuvuoden Koivisto työskenteli opettajana Vahdon kunnassa. Opinnot jatkuivat keskeytymättöminä työn ohella, myös ukkomiehenä: kesäkuussa 1952 vihittiin Mauno Koivisto ja ekonomiksi opiskelleva, poliittisesti aktiivisessa kodissa kasvanut Tellervo Kankaanranta. Maaliskuussa 1953 Mauno Koivisto valmistui filosofian kandidaatiksi, marraskuussa lisensiaatiksi. Tutkimustyön jatkuessa Koivisto hakeutui uudenlaiseen työhön Turun kaupungin ammatinvalinnanohjaajaksi. Samaan aikaan hän myös palasi vanhalle työpaikalleen Turun satamaan, tällä kertaa väitöskirjaa valmistelevana tutkijana. Lokakuun 13. päivänä 1956 Mauno Koivisto väitteli filosofian tohtoriksi. (Lyytinen 1995, 46–49)

Väitöskirja “Sosiaaliset suhteet Turun satamassa” herätti huomiota Turun ulkopuolellakin. Suomen Kuvalehti nosti 11 vuodessa kansakoulupohjalta työn ohessa tohtoriksi nousseen sujuvakynäisen miehen “Viikon kasvoksi”. Mitä Missä Milloin -kirja poimi Koiviston “Vuoden nimeksi”. (Lyytinen 1995, 66) Väitöstilaisuutta edeltävällä viikolla turkulaisille Puumiehenä tutuksi tullut Koivisto valittiin kunnallisvaaleissa Turun kaupunginvaltuustoon. Vuosia myöhemmin hänellä olikin tapana vitsailla kaupunginvaltuuston olevan ainoa paikka, johon nimenomaan kansa on hänet koskaan valinnut. (Paasio 1982, 35; Lyytinen 1995, 94)

Koiviston elämä näytti ajautuvan uuteen, selkeään uomaan. Tohtorinväitös oli menestyksellisesti takana ja tieteellisen tutkimuksen jatkaminen kiinnosti yliopiston opettajan uralle tähtäävää Koivistoa. Siihen avautuikin mahdollisuus, kun hänelle tarjottiin sosiologian assistentin tointa lukuvuodeksi 1957–58. Ennen kuin Koivisto ehti tarttua uuteen työhön, tuli kuitenkin yllättäen eteen lähtö Turusta. Saatuaan täysin erilaisen työtarjouksen Koiviston oli kesän 1957 aikana ratkaistava, jatkaako tieteellistä uraa vai hypätäkö aivan toiseen maailmaan, pankkimaailmaan. Koivisto valitsi Helsingin Työväen Säästöpankin johtajuuden. (Lyytinen 1995, 93, 99; Koivisto 1997, 23, 34)

Kun Koivistot tulivat Helsinkiin joulukuussa 1957, heihin kohdistui heti huomiota. Sdp:n piirissä kaivattiin uusia kasvoja ja tuoreita ajatuksia. Helsingin Työväen Säästöpankissa asetettiin toiveita löydettyyn uuteen mieheen. (Raatikainen 1982, 105–106) Toiveet eivät osoittautuneet katteettomiksi. Koiviston ensimmäisen johtajuusvuoden aikana 1958 pankki nousi maan suurimmaksi säästöpankiksi (af Heurlin–Salonen 1982, 47).

Koiviston sinnikkyys ja opiskelutahti eivät kerro koko kuvaa Mauno Koiviston tiestä. Pertti Paasio uskoo, että yhtä olennaista kuin opiskelumenestys oli se, että Koivisto pääsi jo Turussa osalliseksi älyllisesti kiehtovaan ja antoisaan toveripiiriin. (Paasio 1982, 35) Sama jatkui Helsingissä. Koivisto osallistui laajaan yhteiskuntapoliittiseen ja taloudellisia kysymyksiä koskevaan pohdiskeluun pienissä asiantuntijapiireissä ja otti osaa myös laajempaan keskusteluun. Hän oli muun muassa perustajajäsenenä Yhteiskuntapoliittisessa sosiaalidemokraattisessa yhdistyksessä ja vaikutti monella saralla sosialidemokraattisen puoluejulkisuuden kulisseissa. (Lyytinen 1995, 117, ks. Koivisto 1997, 38, 43)

Honkaliiton romuttaminen oli ensimmäinen suuri poliittinen kysymys, jossa Mauno Koivisto vaikutti. Päätös Olavi Hongasta ja hänen linjastaan irrottautumisesta tehtiin itse asiassa Koivistojen keittiössä. Se tapahtui 1961, kolme vuotta Helsinkiin ja pankin johtoon siirtymisen jälkeen. Päinvastoin kuin on kuviteltu, Koivistolla oli tuolloin pyrkimyksiä politiikkaan. (Raatikainen 1982, 114; Nevakivi 1993, 23) Seuraavan vuoden eduskuntavaalien lähestyessä Koivisto suunnitteli ehdokkaaksi asettumista, mutta luopui ajatuksesta Helsingin Työväen Säästöpankin isännistön toivomuksesta. Näin ollen pankkityö ratkaisi osaltaan sen, että Koiviston tie suomalaisen politiikan huipulle ei noudattanut totuttua kaavaa, kansanedustajuuden välietappia. (Lyytinen 1995, 113–114)

Jos Koivisto kahdeksan ensimmäisen pankkivuotensa aikana tunnettiin lähinnä vain sosiaalidemokraattisessa puoluejulkisuudessa, niin yleiseen tietoisuuteen hän nousi vuoden 1966 eduskuntavaalien jälkeen vanhan ystävänsä Rafael Paasion hallituksen tuoreena valtiovarainministerinä. (Kolanen 1988, 57) Saman tien tuli tutuksi myöhemmin kovin koivistolaiseksi osoittautunut, muista poliitikoista eroava tyyli. Uusi valtiovarainministeri ei kansa kosiskellut vaan totesi suoraan, että tiukkaa tulee olemaan, mutta voisivathan asiat vielä hullumminkin olla. (Lyytinen 1995, 1) Mauno Koivisto oli astunut parrasvaloihin.

2.2. Mirri ja otsakiehkura sulattivat sydämet

2.2.1. Ministeri Koivisto, imagon ja uran rakentaja

Kun uuden hallituksen ministerilista toukokuussa 1966 ilmestyi lehtien sivuille, nimi Mauno Koivisto ei sanonut tavallisille suomalaisille juuri mitään. Syksyllä tilanne oli jo muuttunut. Heti valtiovarainministeriksi tultuaan Koivisto alkoi saada kannanottojaan esiin tiedotusvälineissä – ja hän osasi käyttää tilaisuuden hyväkseen. Koivisto itse on todennut huomanneensa melko pian, että tiedotusvälineiden avulla hän sai äänensä kuuluville niiden ohi, joiden tuen varassa hän olisi muutoin joutunut olemaan. (Lyytinen 1995, 176, 182–185)

Siinä missä vuosi 1966 merkitsi Mauno Koivistolle nousua kansakunnan keskeisten poliitisten johtajien etummaiseen ruotuun, merkitsi vuosi 1968 siirtymistä tuosta ruodusta harppauksen edelle muita. Vastikään Suomen Pankin pääjohtajaksi kohonnut Koivisto kutsuttiin vuoden alussa muodostamaan hallitus. Uuden hallituksen voimahahmo oli alusta alkaen sen 44-vuotias pääministeri, joka gallupien mukaan oli pian valtakunnan suosituin poliitikko. (Lyytinen 1995, 195)

Lopullinen läpilyönti kansan olohuoneisiin ja sydämiin tapahtui televisioruudun kautta. Lauantai-illan Jatkoaika-viihdeohjelmassa 1960-luvun lopulla Mauno Koivisto hurmasi juontaja-Lenitan lisäksi kansan mirrillään, otsakiehkurallaan, leveällä Turun murteellaan ja velmulla huumorillaan. Vauhdikkaalle ja rennolle päälle sattuessaan Koivisto oli kerrassaan vetovoimainen ja hauska persoona (ks. esim. Uimonen 1992, 297). Toisen puolen Koivistosta näyttivät pääministerin haastattelutunnit 1968–1970. Haastattelut toivat Koiviston kirjaimellisestikin lähelle tavallista kansaa, nauhoitettiinhan ne usein kansan keskuudessa, ja olivat tärkeänä perustana Koiviston laajalle kansansuosiolle. (Sänkiaho 1983, 137) Televisio pystyi välittämään monelta kantilta Koiviston persoonan parhaat puolet, oppineisuuden, älykkyyden, perinpohjaisuuden ja konstailemattomuuden, ja Koivisto keräsi irtopisteet itselleen. (Uimonen 1992, 297) Jo vuoden 1968 alussa hän sai Radio- ja televisiotoimittajien liiton lehmänkellon tunnustuksena parhaalle haastateltavalle (Raatikainen 1982, 160).

Uudenlainen poliitikko, tuore pääministeri Koivisto, imaistiin niin tavallisten kansalaisten kuin tiedotusvälineiden suosikiksi. Hänen omat avunsa olivat kiistämättömät, mutta huomiotta ei voi jättää myöskään rouva Tellervo Koiviston Suomen Kuvalehteen kirjoittamien ironisten päiväkirjojen merkitystä. Risto Kolanen (1988, 57) toteaa ironisesti miestänsä ja politiikan kulkua tarkkailevan pääministerinrouvan edustaneen uutta ja modernia naisytyppiä, joka ei tyytynyt jumaloimaan poliitikkomiestänsä.

Politiikan ja julkisuuden suhdetta kuvataan usein pelin metaforan avulla. Risto Uimosen (1992) politiikan ja julkisuuden suhteita käsittelevä kirja on nimeltään ytimekkäästi Julkisuuspelejä, Kauko Pietilä (1989) toteaa julkisuuden olevan peli eikä peili. Koivisto sisäisti

pelin säännöt nokkelasti. Hän osasi heti julkisuuden valokeilaan noustuaan vaikuttaa mielipiteisiin tiedotusvälineiden avulla, korosti parhaita puoliaan ja muokkasi itsestään syntyvää mielikuvaa. Hän hallitsi siis imagonrakennuksen.

Poliittista imagonrakennusta pidettiin Suomessa pitkään halpamaisena populismina, johon kunniallinen poliitikko ei sekaannu. Sitten tuli Mauno Koivisto ja muutti vanhat käsitykset. (Uimonen 1992, 11) Koiviston toiminta ja pari paljastavaa lausuntoa tietoisesta median hyväksikäytöstä todistavat, että hän on Suomen ensimmäinen täysiverinen imagopoliitikko. Hän rakensi itselleen television avulla huippuimagon, joka teki hänestä maan suosituimman poliitikon. (Uimonen 1996, 59)

Vaikka imagopolitiikka on juurtunut Suomeen vasta Koiviston aikana, Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittaja Risto Uimonen toteaa maamme olevan syvällä imagosuossa, pidemmällä kuin Keski-Euroopan maat. Imagonrakennus on tullut Atlantin yli Eurooppaan ja iskenyt itsensä ensimmäisenä läpi Englannissa ja heti sen jälkeen Suomessa. (Pohjonen 1996, 20) Läpimurto ei olisi onnistunut, ellei imagojen voimaan uskottaisi ja ellei ilmiö liittyisi yhteiskunnallisiin muutoksiin. Imagonrakennus ammentaa voimansa tiedotusvälineiden ja politiikan läheisestä kytköksestä ja poliittisessa kulttuurissa tapahtuneista muutoksista. (Uimonen 1992, 51). Poliitiikan medialistumiseen on vastattava sen omilla keinoilla.

Imagoista puhuminen saa yhä monen kulmat kurtistumaan. Mieleen tulee amerikkalaisytylinen, sisältä tyhjä ja päältä korea hölynpöly. Rumasti sanoen imagonrakentajat kääri-vätkin poliitikon pakettiin kuin minkä hyvänsä tuotteen ja myyvät sitä todellisesta sisällöstä välittämättä (Uimonen 1992, 15–16). Toinen kauhukuva on, että tehtyjen imagojen avulla huijataan kansaa. On kuitenkin syytä pitää erillään imagonrakennus ja paljon karkeampi, mielipiteitä syöttävä manipulaatio. (Uimonen 1992, 21–22).

Kauniisti ilmaisten imagonrakentajat vain korostavat poliitikon hyviä ominaisuuksia ja työntävät taka-alalle niitä piirteitä, jotka herättävät äänestäjissä antipatiaa. (Uimonen 1992, 16) Imagokouluttaja Marina Motaleff on vakuuttanut, että menestyvää imagoa ei voi nyhjäistä tyhjästä, falski imago näkyy. Imagon on istuttava henkilöön. (Pohjonen 1996, 22)

2.2.2. Aito imago, aito suosio

Koivisto-ilmiö syntyi suurten julkisuustekojen kuten kyselytuntien ja epäpoliittikkomaisten rehellisten arvioiden lisäksi lukuisista pienistä palasista, jotka loksahdivat kohdalleen. Koiviston valahtavalla otsakiehkuralla oli siihen vaikutuksensa, kuten myös tiedoilla, että pääministeri parsii itse sukkansa ja oli pankinjohtajanakin niin nuuka, että sammutti kaikki valot lähtiessään viimeisenä töistä. (Uimonen 1992, 301)

Olisiko Koivistosta tullut kansansuosikkia ja medioiden lempilasta, jos hänellä ei olisi ollut otsakiehkuraa ja miellyttävää fyysistä olemusta? Ehkä olisi, Risto Uimonen vastaa, mutta vakuuttaa otsakiehkuralla olleen oma merkityksensä. (Uimonen 1992, 126) Pääministerinä ollessaan vuonna 1981 kiehkuransa julkisuusarvosta hyvin tietoinen Koivisto kommentoi itse keskustelua lausahtamalla ironisesti, että pyytää parturia laittamaan tukan oikein hyvin, jotta valtakunnan asiatkin tulevat hyvin hoidetuiksi. (Numminen 1981, 66) Mielenkiintoista ja huvittavaakin on, että presidentinvaalikampanjan alla Koiviston poliittiset vastustajat käyttivät otsakiehkuraa jopa häntä vastaan väittämällä, että Koivisto hurmaa kiehkurallaan naisia. Pian tämän jälkeen kiehkura pistettiin kuriin ja Koivisto veti presidentinvaalikampanjansa hiukset uudella tavalla leikattuina. (Uimonen 1992, 297)

Koiviston imagosta ja medioiden suosioista puhuttaessa huomio kiinnittyy herkästi juuri vallattomaan kiehkuraan ja hellyyttävään kaularusettiin. Kansaanmenevien ulkoisten seikkojen myönteisestä vaikutuksesta on helppo olla yhtä mieltä. Ulkoasu ja muut yksittäiset kikat ovat kuitenkin vain osa imagoa – tosin rohkeiden arvioiden mukaan imagonrakennus liittyy keskeisesti juuri ulkonäköön ja ulkoiseen esiintymiseen asioiden painaessa vähemmän (Uimonen 1992, 74). 1980-luvun puolivälissä Kyösti Pekonen näki modernissa parlamentaarisessa politiikassa suuntauksen imagon menemisestä ideologian edelle politiikan tekemisen välineenä niin, että imago pyrkii uudeksi ideologiaksi (Pekonen 1986, 47). Imagoihin perehtynyt pääkirjoitustoimittaja Uimonen vakuuttaa kehityksen jatkuneen ja julistaa jopa sanomaa ideologioiden kuolemasta. (Pohjonen 1996, 20) Kulttuurien välillä on kuitenkin yhä eroja: toisin kuin Yhdysvalloissa, puhumisen määrä ei Suomessa ole verrannollinen henkilöhavaintojen suopeuteen, sillä harkittua puhetta arvostetaan meillä

enemmän kuin puheen määrää. (Sallinen-Kuparinen 1987, 126) Se on ollut Koivistonkin onni.

Pessimistinen puhetapa on Koivistolle luonteenomaista. Se kehittyi jo hyvin varhain osaksi hänen imagoaan, ellei suoranaista Koivisto-mytologiaa. (Uimonen 1992, 111) Tämä piirre lienee jonkinlainen osoitus imagon aitoudesta: Koivisto loi imagoaan suomalaisittain ja koivistolaisittain, ei Amerikoista apinoitujen oppien mukaan. Koivisto on ollut imagonrakennuksessakin pitkälle oman onnensa seppä, joka toimi enimmäkseen vaistojensa, tuntemustensa ja omien tietojensa varassa (Uimonen 1996, 60).

Imagojen teho ei ole jäänyt pelkän arvailun varaan. Esimerkiksi Pertti Timosen tutkimus presidentinvaaleista 1982 osoittaa selkeästi, että Koiviston kansansuosion taustalla vaikutti taitavasti rakennettu imago. Hänet koettiin leimallisesti kansanjohtajaksi, kun taas usein kielteiseksi koetut poliitikkolukemat olivat pääehdokkaista alhaisimmat. (Timonen 1983, 315–318) Koiviston imagoon kuuluvien oletettujen luonteenpiirteiden tärkeydestä kertoo sekin, että vuoden 1982 valitsijamiesvaalien jälkeen tehdyssä äänestystutkimuksessa suurin osa Koiviston äänestäjistä ilmoitti valintansa syyksi juuri Koiviston henkilöön liittyvät ominaisuudet. Edes sosialidemokraatit eivät perustelleet Koiviston, oman puolueensa miehen, valintaa puoluekannalla vaan persoonalla. (Sänkiaho 1987, 189–190)

Yhdysvalloissa, imagojen isänmaassa, äänestäjät perustelevat ehdokasvalintojaan useimmiten viittaamalla nimenomaan ehdokkaan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin (Timonen 1983, 302). Tämän suuntainen kehitys on Suomessakin jatkunut 1980-luvulta 1990-luvulle tultaessa. Elinkeinoelämän valtuuskunnan Evan asenneraportti osoittaa, että poliittisten johtajien persoona ja imago ovat alkaneet korostua ihmisten valinnoissa yhä enemmän. (Suomi etsii itseään. Raportti suomalaisten asenteista 1991, 73–75)

Journalismin yhteiskunnallisen merkityksen kasvun ja pr-toiminnan ammatillistumisen myötä on julkisuuspeleihin alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota niin tutkimuksessa kuin journalismissa itsessään. Huomio on johtanut myös ylilyönteihin. Imagojen ja mielikuvien merkitystä on korostettu suhteettomasti, ja tiedotusalan ammattilaisista on luotu kuva manipulaation mestareina, jotka pystyvät kutomaan verkkoihinsa sekä yleisön että

toimittajat. Heikki Luostarinen uskoo kuitenkin kaikkien journalistiseen prosessiin osallistuvien, niin toimittajien, lähteiden kuin yleisönkin, olevan selvillä julkisuuspuolelta luonteesta. Mielikuvat ja asiakysymykset ovat vuorovaikutteisessa, eivät vastakkaisessa suhteessa toisiinsa. (Luostarinen 1994, 65)

Vuoden 1994 presidentinvaalien epäillään ratkenneen loppusuoralla Tuttu juttu -viihdeohjelmaan, Paavo Väyrynen puolestaan sälytti presidentinvaalitappionsa "mediapelin" syyksi. Kommentti ylilyöntien riskistä tuntuu tarpeelliselta.

2.3. Matalalla profiililla korkealle

2.3.1. Hiljaisella vaalitaistelulla huomion keskipisteeksi

Koiviston vierailut valtioneuvostossa jäivät suhteellisen lyhyiksi. Valtiovarainministerinä hän oli 1966–67 puolitoista vuotta, pääministerinä 1968–1970 kaksi vuotta. Toinen käynti valtiovarainministerin paikalla typistyi runsaaseen puoleen vuoteen, yhtä lyhyeksi kuin Rafael Paasion toinen hallitus vuonna 1972. (Nousiainen 1985, 300; Lyytinen 1995, 231) Lähes koko 1970-luku, kaikkiaan yli kahdeksan vuotta, kului Suomen Pankin pääjohtajana.

Maaliskuussa 1978 Urho Kekkonen valittiin jatkamaan tasavallan presidenttinä. Presidentin terveyden heikentyminen oli käynyt ilmi vaalitaistelun aikana, mutta se oli sivuutettu kummemmin spekuloida. Selvää kuitenkin oli, myös Kekkoselle itselleen, että alkanut kausi jäisi 77-vuotiaan presidentin viimeiseksi. Pian presidentinvaalien ratkettua käynnistyikin seuraava presidenttipeli. Suomen Pankissa istuvalla Mauno Koivistolla oli yhä etumatka muihin ehdokkaisiin, ja porvarileirissä pyrittiin hanakasti löytämään oma Koivisto. (Sänkiäho 1983, 115)

Eduskuntavaalien jälkeen 1979 Mauno Koivisto nousi pääministeriksi. Valinta herätti poliittisissa vastustajissa sekä huolta että toivoa: Huolestuneena pohdittiin sitä Suomen poliittisen järjestelmän perinnettä, että istuvalla pääministerillä on etulyöntiasema

presidentin jättäessä tehtävänsä. Toisaalta katsottiin, että nyt koko kansan Manu ajettiin pankista korkoa kasvamasta ja nähdään puhkeako kupla, jota useat pitivät yksinomaan tiedotusvälineiden nostamana ilmiönä. (Sänkiaho 1983, 115)

Koivisto tiesi varmasti ympärillään kiehuvan, mutta vältti lähtemästä julkisesti mukaan seuraavan presidentin valintaan keskittyvään politikointiin. Pian Koiviston toisen hallituksen astuttua tehtäväänsä suomalaisen politiikan sanastoon tuli uusi termi, matala profiili (Nousiainen 1982, 62). Käsitteen kehitti pääministeri Koivisto lähinnä kuvaamaan uutta, julkisuutta kaihtavaa mediapolitiikkaansa (E. Ikävalko 1996, 184). Matalan profiilin politiikan kuitaaminen julkisuuden kaihtamisella olisi kuitenkin pinnallista, sillä matalalla profiililla oli selvä tavoite: se tähtäsi Koiviston toisen hallituksen koossapysymiseen (Soikkanen 1994, 51). Matalaan profiiliin kuului myös se, että Koivisto vältti Kekkoselle luonteenomaista henkilökeskeistä hallitsemista (Sänkiaho–Karjalainen 1983, 89). Itse Koivisto kuvaili matalaa profiilia kenties kaikkein osuvimmin. Tuolloin pääministerinä ollessaan hän totesi käsittäneensä, että hänen tehtävänsä on puuttua asioihin niin vähän kuin mahdollista, katsoa vain, miten menee (Numminen 1981, 70).

Leimallista koko Koiviston toiselle pääministerikaudelle oli presidenttipeli. Kun kevättalvella 1981 alkoi olla ilmeistä, että presidentti Kekkonen ei jatka kautensa loppuun, Mauno Koiviston vastapelureille tuli kiire. Hallitusta koetettiin kaataa hartiavoimin, jotta kansansuosionsa säilyttänyt Koivisto ei olisi pääministerinä Kekkonen erotessa. Kiistoja saatiinkin aikaan. Tuli kiista sove-paketista, tiettyjen sosiaalietuuksien korottamisesta ja verollepanosta, tuli aluelakikiista ja lopulta vielä budjettikiista. (Westergård 1982, 108, ks. Koivisto 1988, esim. 233-278) Elokuussa 1981 Ahti Karjalainen, yksi Koiviston varteenotettavimmista kilpailijoista, jopa kirjoitti presidentti Kekkoselle ja toivoi eduskunnan hajottamista Koiviston kuningastien katkaisemiseksi. Syyskuussa Paavo Väyrynen suunnitteli itänaapurin ministerineuvoksen kanssa, millä tavalla Neuvostoliitto voisi tukea Karjalaista Suomen presidentinvaaleissa. (Paloheimo 1994, 105) Sitten aika loppui kesken. Presidentti Kekkonen jäi sairauslomalle syyskuussa 1981. Kuusi viikkoa myöhemmin lokakuun lopussa hän luopui viranhoidosta lopullisesti, ja pääministerinä Koivistolle siirtyivät hänen virka-tehtävänsä presidentinvaaleihin asti. (Halminen–Tapiola 1982, 126)

Epävirallisesti käynnissä ollut presidenttipeli alkoi virallisesti heti Kekkonen eroilmoituksen jälkeen. Puolueet asettivat kilvan ehdokkaitaan ja kandidaatit kiersivät Suomea itseään markkinoimassa. Vain yksi oli joukosta pois – Mauno Koivisto. Hän keskittyi presidentin tehtävien hoitoon ja antoi vastustajien hermostua matalaan profiiliinsa, “piilotteluunsa”. (Halminen–Tapiola 1982, 126–134)

Lähes pari vuosikymmentä eläneen Koivisto-ilmiön rinnalle tuli vuodenvaihteessa 1981–1982 Manu-myytti, jota loi Koivisto itse, mutta ennen kaikkea koko kansan Manuun hurmaantuneet tiedotusvälineet. Tutuksi tullut analyttinen, suorapuheinen ja teräväkielinen Koivisto muuttui lehdistön kuvauksissa ystävällisesti myhäileväksi ja vaikenevaksi presidenttiehdokkaaksi, joka kiltisti mutta kömpelösti taputti lasten ja koirien päätä. (Stenius 1986, 47; Iloniemi–Immonen 1987, 23) Aivan vuoden 1981 lopulla ilmestyneessä Koiviston koottuja ajatuksia esittelevässä Tästä lähtien -kirjasessa professori Jukka Nevakivi puolestaan vakuutti, että olisi ehdoton erehdys kuvitella Koiviston etumatkan muihin presidenttiehdokkaisiin perustuvan ulkoisiin seikkoihin. Vahvasti juuri vaaleja varten kasatulta vaikuttavassa kirjasessa hän toteaa Koiviston menestymisen salaisuuden olevan siinä, että tämä on eleettömästi, rehellisesti ja rauhallisesti niin suomalainen. (Nevakivi 1981, 17)

Matala profiili otettiin vaalikamppailussa myös aseeksi Koivistoa vastaan. Häntä vaadittiin kuorossa esiin vaalitaistelun areenoille. Keskustapuolueen puoluesihteerin Seppo Kääriäinen komensi Koivistoa avoimeen linjanvetoon ja epäili Koivistolla olevan erityinen syy siihen, että haluaa kansan äänestävän sokkona, häntä tuntematta. Keskustapuolueen presidenttiehdokas, puhemies Johannes Virolainen puolestaan syytti Koivistoa jahkailijaksi. Hänen mielestään koivistolainen matala profiili tarkoitti sitä, että vaikeita ongelmia ei ratkaista vaan niitä lykätään ja siirrellään loputtomiin. (Savola 1982, 95–96, 102; Koivisto 1994, 43)

Matala profiili sai kielteistä vastakaikua monelta taholta. Sen epäiltiin olevan Koiviston pakkoidea, joka on kansalaisille kysymysmerkki ja tiedotusvälineille ongelma (Kultala 1983, 55). Vielä tasavallan presidenttinäkin Koiviston jurouden televisiohaastatteluissa katsottiin osoittavan, että Koivisto ei ole oma itsensä tiedotusvälineiden edessä. (Iloniemi–Immonen 1987, 53)

Matalan profiilin käsite ei olekaan aivan ongelmaton. Koiviston on arvioitu olevan maan taitavin julkisuuspoliitikko (Uimonen 1992, 22) – siis mies, joka itsekin puhuu matalasta profiilistaan ja ilmaisee itseään epämääräisesti! Siksi tekeekin mieli antaa viimeinen sana Erkki Raatikaiselle, joka uskoo matalan profiilin olleen usein ennemminkin korkeaa profiilia, sillä juuri jahkailullaan ja välttelevillä vastauksilla Koivisto sai huomion kohdistumaan ja pysymään itsessään, ei muissa (Raatikainen 1982, 229). Myös poliittisen viestinnän tutkija Aino Sallinen-Kuparinen (1987, 126) näkee, että Koiviston menestymisen salaisuutta selittää juuri hänen vaikenemisensa. Sallinen-Kuparinen viittaa niin sanottuun strategisen hiljaisuuden käyttöön, jossa poliittista valtaa pidetään yllä muun muassa hiljaisuuden avulla sellaisessakin tilanteessa, jossa vallan käyttäjän odotetaan puhuvan (Brummet 1980, 289).

Koiviston puoluetoveri ja tuttava Lasse Lehtinen toteaa 15 vuotta Koiviston matalan profiilin vaalikampanjan jälkeen, että vasta jälkepäin on selvinnyt, kuinka johdonmukaisesti ja tarmokkaasti Koivisto pyrki koko aikuisen ikänsä politiikkaan. Yksikään toinen poliitikko ei Lehtisen mielestä ole Suomessa onnistunut pyrkyään yhtä hyvin peittämään. Hän epäilee suurella yleisöllä olevan yhä se vaikutelma, että Koivisto suostui yhteiselle asialle vain vastahakoisesti ja velvollisuudentunnossaan. (Lehtinen 1997, 133) Kun Koivistolta itseltään syksyllä 1997 televisiohaastattelussa kysyttiin, eivätkö muut kilpailijat tajunneet hänen pitkää ja toisen tyyppistä kampanjaansa kampanjaksi, Koivisto oikaisee, että ei käyttäisi kampanjointi-sanaa ja lisää epämääräisesti ”mutta kyllä tällainen asetelma oli voimassa”. Omaan toimintaansa hän ei silti vielääkään ”kutsu pyrkimiseksi ollenkaan”. (Ajankohtainen kakkonen 9.9.97)

2.3.2. Puoluepolitiikan ulkopuolelta yläpuolelle, presidentiksi

Mauno Koivisto valittiin Suomen tasavallan yhdeksänneksi presidentiksi 26. tammikuuta 1982. Äänestysprosentti nousi ennätystasolle ja Sdp lisäsi ehdokkaansa Koiviston avulla kannatustaan liki 20 prosenttiyksikköä tavanomaiseen kannatustasoonsa nähden. Koivistoa

äänesti lähes 1,4 miljoonaa suomalaista, yli 43 prosenttia kaikista äänestäjistä.

(Martikainen–Yrjönen 1983, 181; Savola 1982, 137)

Äänestäjät valitsivat Koiviston tasavallan presidentiksi ennen muuta siksi, että hänen esiintymisensä vaalikampanjan aikana oli epäsankarimaista, ihmisläheistä ja karismaattista. Koivisto osoittautui äänestäjien mielissä rehelliseksi, luottamuksen arvoiseksi, sympaattiseksi johtajaksi, joka ei ollut taustaltaan puoluejohtaja. Koivisto saattoi niin ikään pitää voittonaan itsestään kansan mieliin jäänyttä mielikuvaa talousasioihin perehtyneenä miehenä. Toinen hänen voittonsa salaisuus oli matala profiili, jota hän noudatti myös television vaalikeskusteluissa. Sen sijaan mitkään poliittiset vaalikysymykset ja kannanotot maamme tulevaisuuteen eivät erottaneet Koivistoa vaalikeskusteluissa muista ehdokkaista. (Oksanen 1983, 228)

Koivisto-ilmiötä kokonaisuudessaan voidaan pitää hyvin laajana vaihtoehtoliikehdintänä tai hiljaisena vallankumouksena, joka oli suunnattu erityisesti puolueiden byrokraatistoitunutta koneistoa vastaan. Laajalle levinnyt puoluepolitisoituminen ei ollut pystynyt ratkaisemaan yhteiskunnan ongelmia, pikemminkin päinvastoin. (Sänkiaho 1982, 75) Uudessa murrostilanteessa syntyneet poliittiset paineet purkautuivat Koivisto-ilmiönä ohi vallitsevien käytäntöjen ja kekkoslaisen hallitsemistavan, joka oli henkilökeskeinen, suljettu ja ylhäältä johdettu. On kuitenkin korostettava, että Koivisto-ilmiö ei ollut protesti Urho Kekkosen persoonaa, elämäntyötä tai vallinnutta yhteiskunnallista järjestelmää vastaan, vaan nimenomaan hallitsemistapaa ja sen lieveilmiöitä kohtaan ylipäätään. (Sänkiaho–Karjalainen 1983, 91) Tärkeää oli Koiviston poliittinen neutraalius ja asema tavanomaisten puolueasetelmien ylä- ja ulkopuolella. (Martikainen–Yrjönen 1983, 182)

Kansan ja tiedotusvälineet vakuuttaneessa Koivisto-ilmiössä näkyi myös karismaattisen johtajuuden tietty rationaalisuus: karismaattisella johtajalla todella oli näyttöjä omista kyvyistään ja karismaattisessa politiikassa henkilö, imago ja asiat eivät ole vastakkain vaan täydentävät toisiaan (ks. Sänkiaho 1982, 79; Pekonen 1987, 272).

Koiviston matala profiili on siis todettu selkeästi yhdeksi suureksi tekijäksi hänen nousus-
saan korkealle, presidentiksi. Sen vaikutuksia äänestäjiin on analysoitu, mutta yleensä itse

matala profiili ja Koiviston inhorealismia lähentelevä rehellisyys on otettu annettuna. Jaakko Itoniemi ja Keijo Immonen (1987) menevät pohdinnassaan astetta syvemmälle. He ovat esittäneet mielenkiintoisen arvion siitä, miksi Koivisto on uskaltanut riskeerata suosionsa.

Itoniemi ja Immonen muistuttavat, että Koivisto ei ole koskaan tehnyt politiikasta leipäpuutaan. Hänen yhteiskunnallinen asemansa tai toimeentulonsa ei ole riippunut kansansuosioista, sillä aina on ollut pankki, mihin palata, jos politiikka ei kannu. Riippumattomuus on antanut paitsi poliittista liikkumavaraa myös henkistä itsenäisyyttä. Samaan aikaan kun tavalliset poliitikot ovat joutuneet turvaamaan äänestäjiensä suopeutta, Koivisto on voinut tarjota lupausten sijasta ongelmia ja osoittaa näin, että ei pyri yli siitä, mistä aita on matalin. (Itoniemi–Immonen 1987, 15) Sitä piirrettä poliittiseen peliin ja broilereihin epäluuloisesti suhtautuvat suomalaiset arvostivat.

2.4. Presidentti laukoi, sopulit vikisivät

2.4.1. Koivisto median uhrina, media Koiviston uhrina

Hetkeä valintansa jälkeen Mauno Koivisto tuli eduskunnan suuren valiokunnan huoneeseen tervehtimään presidentinvaaleja seuranneita toimittajia. Koivisto jätti toimittajille pahaenteisen tuntuiset hyvästit toteamalla keskinäisen kanssakäymisen nyt supistuvan ja käsillä olevan viimeinen mahdollisuus tehdä kysymyksiä, ennen kuin systeemi vaihtuu. (Uimonen 1992, 292; Missä olit silloin kun ... -ohjelma 24.3.1997, tv1) Lausahdus herätti hämmennystä eivätkä toimittajat tienneet, kuinka siihen suhtautuisivat: Oliko Koivisto aikeissa vetäytyä presidentinlinnan yksinäisyyteen, etäälle journalisteista? Sanat viittasivat siihen, että Koivisto ei presidenttinä olisi toimittajien käytössä niin kuin pankinjohtaja ja ministeri Koivisto oli ollut 15 vuotta. (Uimonen 1992, 292)

Toimittajat olivat kuvitelleet Koiviston pääministerikauden kaverillisten suhteiden voivan jatkua, eikä suuri osa heistä ottanut Koiviston hyvästejä kovin vakavasti. (Väisänen 1992,

37) Kun Koivisto kerran oli ihan erilainen poliitikko kuin Kekkonen, toimittajat uskoivat systeemin muuttuvan nimenomaan siihen suuntaan, että uutta presidenttiä on helppo lähestyä ja hän paljastaa auliisti sisimpänsä. (Okker 1993, 51)

Jälkikäteen on helppo nähdä, että toimittajien ja Koiviston suhde oli lähes väistämättömän muutoksen edessä. Jo 1970-luvun loppu merkitsi idyllin alkavaa murenemistä poliitikkojen ja toimittajien suhteissa (Väisänen 1992, 33), mutta Kekkonen oli eräänlainen yhteiskunnallinen saumakohta, joka johti poliittisen journalismin vapautumiseen. Aiemmin kielletyt aiheet kuten ulkopoliittikka, Suomen idänsuhteet sekä presidentin henkilö ja koko instituutio nousivat keskustelun kohteeksi. Toimittajat olivat itsekkriittisiä ja tunsivat oman tunnontuskia Kekkonen sairaudesta vaikenemisesta. He näkivät ajan oikeaksi presidentin talutusnuorasta irtautumiseen. (Aula 1991, 93, 197) Helsingin Sanomien vastaava päätoimittaja Janne Virkkunen on jälkepäin todennut Kekkonen sairaudesta vaikenemisen olleen hyvä esimerkki lehtien suomettamisesta. Presidentin terveydentilan salailu ei hänen mielestään ollut kunniaksi yhdellekään 1980-luvun vaihteen toimittajalle. (Salminen 1996, 168–169)

Koiviston kauden alkaessa, tai oikeammin Kekkonen kauden loputtua, toimittajat alkoivat arvostaa aiempaa kriittisempää ja tulkitsevampaa poliittista journalismia. (Aula 1991, x, 92, 198) Poliitikkojen antamien tietojen ei pitäisi antaa vain virrata käsien läpi eikä toimittajien tule toistaa niitä pureksimatta, muokkaamatta. (Aula 1989, 20) Maria Kaisa Aulan tutkimuksessa Yleisradion politiikan toimittajien kriittisen journalismin ihanne tiivistyi vertaukseen toimittajista politiikan korjauskertoimina. (Aula 1991, x) Korjauskertoimen ihanne voitaneen yleistää kuvaamaan politiikan toimittajien yleistä, uutta päämäärää.

Huoli Koiviston eristäytyvästä suhteesta toimittajiin osoittautui turhaksi. Presidenttikautensa aluksi Koivisto vetäytyi linnan sokkeloihin, mutta tuli vähitellen takaisin julkisuuteen. (Uimonen 1992, 293) Loppujen lopuksi presidentti Koivisto oli alusta lähtien tiedotusvälineiden käytettävissä varsin hyvin. Jo ensimmäisellä presidenttikaudella hän myönsi haastattelun keskimäärin joka toinen viikko. (Wiberg 1988, 463) Mediapoliitikosta oli tullut mediapresidentti. Tiedotusvälineet olivat hänelle instrumentti, kun hän pyrki presidentin virkaan, ja ne olivat hänelle instrumentti myös presidenttinä. Tyyllilleen

uskollisena Koivisto halusi hallita itse mahdollisimman pitkälle presidentin virkaa koskevaa julkisuutta. (Uimonen 1992, 293) Hän ei korjauskertoimia kaivannut eikä alistunut suosiolla korjattavaksi.

Alkuvuodesta 1983 Suomessa käytiin poikkeuksellisen vilkasta puolustuspoliittista keskustelua. Spekuloitiin kiivaasti Suomen puolueettomuudesta, Norjasta NATO:n mahdollisena hyökkäystukikohtana ja viimeisimmäksi Suomen ydinasepolitiikasta. Jossittelusta ja epätodennäköisien mahdollisuuksien vatvomisesta ärtyneenä presidentti Koivisto piti vuoden 1982 varsinaisten valtiopäivien päättäjaisissä maaliskuun alussa 1983 puheen, jossa hän korosti ennustamisen vaikeutta. Puheen kärki osui yhteiskuntatieteilijöiden ennustuksiin, ja lentäväksi lauseeksi nousi yhteiskuntatieteilijöiden vertaaminen ennustajaeukkoihin. Ennustajaeukko-kielikuva oli herkullinen syötti tiedotusvälineille. Pienestä asiasta nousi suhteettoman laaja keskustelu, jossa moni tunsu itsensä loukatuksi. (Iloniemi–Immonen 1987, 43–46) Ennustajaeukot olisivat varmaankin unohtuneet pian, elleivät ne olisi näyttäneet osviittaa tuleville julkisille presidenttiä koskeville sanaharkoille.

Puolustuspolitiikkaa sivuava ulkopoliittinen keskustelu jatkui syksyllä 1983. Kanslia-päällikkö Jaakko Kalelan pitämä puhe ydinaseiden ensikäytön kiellosta herätti julkisuudessa kritiikkiä ja kritiikki närkästytti Koivistoa. Samoin kävi Suomen äänestystä Grenadan asiassa käsittelevän uutisoinnin sekä Koiviston ranskalaiselle *Le Monde* -lehdelle antaman ydinaseiden mahdollista sijoittamista Suomeen koskevan lausunnon kohdalla. Asioiden uutisointi ja tiedotusvälineissä käyty keskustelu sai Koiviston ärsyntyneeseen niin, että hän lähetti Suomen Tietotoimiston STT:n kautta kirjeen päätoimittajille marraskuussa 1983. (Koivisto 1994, 113–119; Uimonen 1992, 309) Kirjeessä Koivisto kysyi, ovatko tiedotusvälineet tulleet tietoisien harkinnan jälkeen siihen tulokseen, että tilanne kansainvälisessä politiikassa on sellainen, että epäluulon herättäminen ulkopoliitiikan hoidon suhteen on vaaratonta ja mieltä virkistävää vai onko julkinen sana kenties ajopuu, joka menee minne virta vie. (Koivisto 1994, 119)

Kirje oli tarkoitettu vain tiedotusvälineiden omaan tietoon, ja päätoimittajat eivät Koiviston kirjetä julkistaneet. Kirje kuitenkin vuoti julkisuuteen ruotsalaisten lehtimiesten kautta ja herätti kiivasta keskustelua. Tiedotusvälineet kokivat kirjeen paimenkirjeeksi, jolla

koetetaan rajoittaa tiedotusvälineiden sananvapautta. (Koivisto 1994, 119–121)

Pääkirjoitustoimittaja Risto Uimosen käsityksen mukaan paimenkirje oli klassinen yritys vaikuttaa lehtien kirjoitteluun ja ohjata mediajulkisuutta. Kirje oli puhdas ojennus ja vetoamus vastuullisen ulkopoliittisen kirjoittelun puolesta. (Uimonen 1992, 309) Koivisto itse toteaa toivoneensa kirjeen auttavan epäasiallisen kirjoittelun hillitsemisessä. Hän ei koe rajoittaneensa suomalaista sananvapautta vaan nimenomaan käyttäneensä omaa sanomisenvapauttaan. (Koivisto 1994, 121)

Kirjeessään päätoimittajille Koivisto viittasi edessä olevaan Ranskan-matkaansa ja aprikoi, mitä siinä yhteydessä tapahtuisi. (Koivisto 1994, 119) Ja kyllä tapahtuikin. Marraskuisen vierailunsa aikana Koivisto piti muun ohjelman lomassa puheen, jossa käsitteli lyhyesti Suomen itsenäistymisen vaiheita. Kommunistisen Tiedonantaja-lehden toimittaja Jaakko Laakso oli paluumatkalla huomauttanut ääneen, että Koiviston puhe oli puutteellinen, koska itsenäistymisen yhteydessä ei lainkaan mainittu Leniniä. Muut matkalla olleet toimittajat tarttuivat kerkeästi Laakson vihjeeseen. Lehtiin ilmestyi lukuisia kirjoituksia, joissa epäiltiin Koiviston puhdasoppisuutta. (Iloniemi–Immonen 1987, 58)

Tapahtumaketjun innoittamana turkulaisen Åbo Underrättelser -lehden 160-vuotisjuhlanumeron presidenttihaastattelusta tuli ennalta arvaamattoman suuri kohu. Tammikuun 3. päivänä 1984 ilmestyneessä haastattelussa Koivisto purki tuntojaan julkisuuden luonteesta ja Ranskan-vierailuaan muistellen kauhisteli sitä, kuinka muut toimittajat seuraavat päätä-pahkaa yhtä kekseliästä, olipa tämän keksimä kysymys tai kommentti millainen hyvänsä. Koivisto vertasi toimittajia mielipidejohtajaa seuraavaan sopulilaumaan. (Stenström 1984: Åbo Underrättelser 3.1.1984, 2; Koivisto 1994, 122–123) Ärtynyt, myrtynt ja pettynyt Koivisto osoitti haastattelussa selvästi, että hänelläkin on tunteita ja että suhteessa lehdistöön hän on melko helposti haavoittuva. (Iloniemi–Immonen 1987, 58) Haastattelussa Koivisto kysyi, saako lehdistöä arvostella, kun kerran presidenttiä saa arvostella vai onko lehdistö pyhempi kuin presidentti. Hän kertoi voineensa todeta, että hänellä ei ole minkäänlaista mahdollisuutta tietää etukäteen, mistä lehdistölle tulee suuri kysymys. Niinpä hän onkin ensimmäisinä presidenttivuosinaan oppinut yhden viisauden: ei pidä koskaan selittää, jos selittely voidaan välttää. (Stenström 1984: Åbo Underrättelser 3.1.1984, 2)

Sopulihaastattelun jälkeen sopulit ruotivat joukolla haastattelua. Koivisto itse on arvellut, että yksikään Suomessa ilmestyvä sanomalehti ei jättänyt puuttumatta Åbo Underrättelserin haastatteluun. Jälkikohun aikana hän sanoo saaneensa vastauksen kysymykseensä lehdistön pyhydestä: lehdistö on presidenttiä pyhempi ja sitä on parempi olla arvostelematta. (Koivisto 1994, 124)

Sopulihaastattelu on nähty käännekohtana, jonka jälkeen presidentin tyytymättömyys tiedotusvälineiden toimintatapoja kohtaan oli pitkään enemmän sääntö kuin poikkeus. (Uimonen 1992, 306) Myös sopulihaastattelun tekijä, päätoimittaja Bo Stenström on harmitellut sitä, että Koivisto vuosien myötä kiintyi yhä enemmän rooliinsa median uhrina myös silloin, kun siihen ei olisi ollut aihetta. (Stenström 1989, 72)

2.4.2. Kumpikaan ei voita, ei Yle eikä Koivisto

Seuraavan kerran aihetta Koiviston ja tiedotusvälineiden toistensa syytelyyn syntyi toden teolla vuosi sopulihaastattelun jälkeen, helmikuussa 1985. Yleisradion televisiuutisissa käytettiin Koiviston edellisenä syksynä antamaa haastattelulausuntoa niin, että asiayhteydestä irrotettuna lausunto vaikutti Koiviston ilmoittautumiselta ehdokkaaksi vuoden 1988 presidentinvaaleihin. Alkuperäisessä yhteydessä kyse oli ollut presidentin toimikausien rajoittamisesta kahteen yleisellä tasolla. (Salokangas 1996, 359; Koivisto 1994, 133)

Koivistolla oli todellista syytä tyytymättömyyteen. Niinpä hän pisti presidentin kanslian huomauttamaan virheestä suullisesti tv-uutisille ja pyytämään kyseisestä jutusta nauhoitetta. Uutiskasetin Koivisto saikin, mutta sen mukana seurannut saatekirje vain pahensi ongelmaa. Uutisten toimituspäällikkö Ari Järvinen oli muotoillut presidentin kanslian erityisavustaja Martti Manniselle osoitetun kirjelmän paremminkin tutulle virkamiehelle kuin presidentti-instituution edustajalle. Kirjeessä Järvinen kiisti varsin suorasanaisesti presidentti Koiviston huomautuksen uutisinsertin virheellisyydestä. (Salokangas 1996, 359)

Presidentin kansliassa ei asiatonta saatekirjelmää ohitettu tuhahduksella. Seuraava askel oli lausunnon pyytäminen Yleisradiolta. Yleisradion johto perehtyi asiaan tarkemmin ja kaksi

viikkoa uutislähetysten jälkeen Koivisto sai kirjeen, jossa haastattelulausunnon harhaanjohtava käyttö myönnettiin ilmeiseksi. Presidentti Koivisto ei virheen myöntämisestä tyyntynyt, vaan halusi selvittää asian periaatteellisen puolen. Hän kääntyi Yleisradion hallintoneuvoston puoleen ja pyysi vastausta siihen, oliko tv-uutiset noudattanut ohjelma-toiminnan säännöstöä kyseisessä lainauksessa. Koivisto vetosi Yleisradion pääjohtajan Sakari Kiurun vuotta aiemmin allekirjoittamaan kirjeeseen, jonka mukaan presidentin yli vuorokauden vanhojen esiintymisten uusinoista olisi ilmoitettava kansliapäällikölle, jos ohjelmassa käsitellään presidentin ottamia periaatteellisia tai ulkopoliittisia kannanottoja. Ilmoitusmenettelyllä haluttiin varata presidentille mahdollisuus kieltää vanhan ohjelman tai sen osan käyttö. Yleisradio vastasi presidentin kanslialle, että kiistanalainen lainaus ei ollut sellaisessa asiakokonaisuudessa, joka olisi edellyttänyt varmistusta presidentin kansliasta. (Salokangas 1996, 359; Koivisto 1994, 133–134)

Yleisradion historiikissa kuvaillaan sitaattikiistaa periaatteellisesti tärkeäksi. Pääjohtaja Kiurun kirjeen ymmärtäminen presidentin kanslian edellyttämällä tavalla olisi siirtänyt uutistoimintaa koskevaa päätöksentekoa osittain uutisvälineestä presidentin kansliaan, ja tällaista tulkintaa Yleisradio halusi ehdottomasti välttää. (Salokangas 1996, 359) Myös Radio- ja televisiotoimittajien liitto otti Koiviston syytöksistä pahan kerran itseensä ja katsoi, että Koivisto yritti rajoittaa toimittajien sananvapautta. Koiviston mielestä kyse oli hänen sananvapautensa rikkomisesta eli samasta, mistä sopulihaastattelussakin: presidenttiä saa arvostella, mediaa ei. (Iloniemi–Immonen 1987, 79) Hän kuvaa kärjistynyttä tilannetta uusintaotteluksi, jossa vastapelurina olivat nyt sähköiset tiedotusvälineet, lähinnä Yleisradio. Lehdistö tyytyi asiantuntevan, vaikkakaan ei aina puolueettoman tarkkailijan rooliin. (Koivisto 1994, 130)

Yleisradion ja Koiviston välinen kiista presidentin lausuntojen uudelleenkäytön ehdoista ylsi päätoimittajille lähetettyyn kirjeeseen verrattuna huimiin mittasuhteisiin, koska taistelua käytiin avoimesti julkisuudessa. (Uimonen 1992, 310) Koiviston vanhan haastattelun virheellinen käyttö myönnettiin yleisesti, mutta monessa yhteydessä vaatimusta luvan pyytämiseen joka kerta, kun presidentin vanhoja lausuntoja näytetään, pidettiin hätävarjelun liioitteluna. Kohtelustaan yhä suivaantuneena Koivisto muistelee Kaksi kautta -teoksessaan Suomen Kuvalehden kirjoittaneen ennakkosensuurin haiskahtavan, Turun Sanomien

pelänneen riippumattomuuden puolesta ja Turun Päivälehdessä päätoimittajan epäilleen, että Koivisto ei tiedotussotaa voita. (Koivisto 1994, 136–137)

Osoittaakseen mieltään Yleisradiolle Koivisto antoi aiheesta suoran haastattelun MTV:n Sunnuntairaportille. MTV:hen meno oli Koivistolta raju protesti, mediapresidentti ei olisi voinut keksiä Yleisradiolle pahempaa kosta ja painostuskeinoa. Perinteinen Yleisradiota suosiva traditio katkesi, ja koko toisen presidenttikautensa ajan Koivisto otti Yleisradion kilpailijan huomattavan hyvin huomioon. (Uimonen 1992, 314) Jo kesäkuussa 1985 MTV muun muassa välitti suorana lähetyksenä tilaisuuden, jossa kansalaiset haastattelivat presidentti Koivistoa. (Iloniemi–Immonen 1987, 80)

Konfliktin jälkeen Koivisto ei juurikaan suostunut nauhoitettuihin lähetyksiin vaan suosi suoria ohjelmia. (Väisänen 1992, 50) Presidenttikauden loppuaikoina ohjelmia taas myös nauhoitettiin jonkin verran. (Koivisto 1994, 139) 1980-luvun lopulla Koivisto siirtyi käyttämään myös perinteisempää vaikutuskanavaa, sanomalehtihaastattelua. Suurimman hyödyn tällä saralla korjasi Helsingin Sanomat. (Uimonen 1992, 316)

Yleisradion kanssa käydyssä kädenväännössä ei kumpaakaan osapuolta julistettu voitokkaaksi. Presidentti Koivisto ei ilmeisesti ainakaan katsonut voittaneensa, sillä muistelmissaan hän selvittää perinpohjaisesti kiistan eri vaiheita, mutta jättää tykkänään mainitsematta loppuratkaisun. (Koivisto 1994, 133–137; Salokangas 1996, 360) Yleisradio ei lopulta suonut Koivistolle erivapauksia. Presidentti pidatti itselleen oikeuden ohjelmaan osallistua ratkaista, voidaanko sitä käyttää vastakin ilman lupaa, mutta sama oikeus on muillakin haastateltavilla. (Iloniemi–Immonen 1987, 80) Periaatteellinen voittaja oli näin ollen Yleisradio, sillä loppuratkaisuna oli ohjelmatoiminnan säännösten toteaminen riittäväksi normiksi. Pistevoitto oli kuitenkin saatu niin suuresta instituutiosta, ettei Yleisradion kannattanut sitä kovaan ääneen kailottaa. (Salokangas 1996, 360)

Koivistolle oli presidenttikauden alusta alkaen ehdoteltu tiedottajan palkkaamista presidentin kansliaan. Aluksi hän ei ajatuksesta innostunut. Yleisradion kanssa käydyssä kiistan jälkeen Koivisto hyväksyi ajatuksen ja pyysi valtioneuvoston tiedotuspäällikkönä toimineen Tom Westergårdin tehtävään oman toimensa ohella. Westergård ryhtyi ukkosen-

johdattimeksi presidentin ja tiedotusvälineiden välille ja teki molempien osapuolien mielestä hyvää, tuloksellista työtä. (Koivisto 1994, 129–130; Väisänen 1992, 50, 54)

2.5. Presidentin säännöillä sujuvampaan julkisuuteen

Ennen presidentiksi tuloaan Koivisto oli ollut lehdistön suosiossa 1960-luvun lopulta lähtien. Tätä taustaa vasten on erikoista, että eräät hänen ensimmäisen presidenttikautensa kiterimmät kannanotot ovat suuntautuneet juuri lehdistöön. (Häikiö–Pesonen 1992, 56–57) Ajastaan irrotettuna asia kummastuttaa, mutta edellä todetusti Koivisto tuli presidentiksi tiedotusvälineiden itsekriittisyyden ja murroksen aikana. Itse hän puolestaan piti kiinni vanhoista periaatteistaan.

Poliitikkojen ja toimittajien idyllisen suhteen loppumista on tulkittu monella tavalla. Tunnetuimpia poliitikkojen tulkinnoista ovat Koiviston sopulivertaus, hänen kieltonsa lausuntojensa ja ajatuskulkujensa selittämisestä sekä samoihin aikoihin ajoittunut Kalevi Sor-san infokratia-puhe. (Pekonen 1992, 54) Vielä vuonna 1983 valokuvaaja Kalle Kultala tosin kirjoitti lehdistön ja television tiedonvälitystyön olevan sananmukaisesti vain tiedonvälitystä. Hänen käsityksensä mukaan tiedotusvälineet välittivät poliitikkojen ja päättäjien viestejä niitä kritisoimatta ja kommentoimatta. Omaa mielipidettä tiedotusvälineiden edustajilla ei ollut eikä poliitikkojen mielipiteitä arvosteltu. (Kultala 1983, 94) Jos näin olisi ollut, Koiviston julkinen kuva olisi pysynyt rikkeettömänä. Kultalan käsitys ei istu enää 1980-luvun poliittiseen journalismiin. Kultalalla näyttäisi jääneen vanha levy pyörimään.

Koiviston sopulihaastattelu on nähty perinteisen tai murroskauden poliitikon sopeutumattomuutena moderniin aikaan ja sen uuteen julkisuuteen. Koivisto edustaa suomalaisessa politiikassa perinteistä ihannehahmoa, johon kuuluu elämäkokemuksen, usean ammatti-uran ja valmiin persoonallisuuden hankkiminen ennen julkista poliitikon toimintaa. (Kolanen 1988, 56) Presidentti-instituution epäillään tulleen viestintäteknologian

välikkappaleeksi ja mielikuvan sanomaa vahvemmaksi. Kehityksen vastavedoksi nähdään se, että poliitikot ovat itse ryhdistäytyneet ja vaativat oikeuksia omaan identiteettiinsä ja imagoonsa. Tästä on esimerkkinä juuri Koivisto, joka on koko presidenttiytensä ajan pyrkinyt pitämään julkisuuden ohjaket tiukasti omissa käsissään. (Niemi 1993, 15–16)

Päällisin puolin Koiviston kädenvääntö toimittajien kanssa saattoi vaikuttaa joutavan-päiväiseltä kinalta, mutta todellisuudessa pelissä oli iso asia, tasavallan presidentin julkinen kuva ja usein hänen kauttaan koko Suomen ulkopolitiikka. Toistuvissa jännitteissä oli kyse valtataistelusta: siitä, kumman ehdoilla julkisuus syntyy. Parista periaatteellisesti merkittävästä yhteentörmäyksestä paljastuu, että Koivisto ei luottanut tiedotusvälineiden kykyyn arvioida, mikä on julkaisemisen arvoista. Lukuisat Koiviston ja tiedotusvälineiden väliset kärhämät ovat kuitenkin usein olleet liioiteltuja ja koskeneet vain muotoseikkoja. (Uimonen 1992, 81, 306, 308) Ristiriitojen syntyyn ja molemminpuoliseen ärtymykseen lie-nee vaikuttanut sekä tiedotusvälineiden hanakkuus olla kriittisiä että Koiviston halu hallita itseään koskevaa julkisuutta jonkinasteiseen herkkähiipiäisyyteen saakka.

Toisella kaudella Koiviston suhteet tiedotusvälineisiin tasoittuivat. Molemmat osapuolet oppivat toistensa toimintatavat. (Stenström 1989, 72) Koivisto sai niskalenkin tiedotusvälineistä sen jälkeen, kun hän toisella presidenttikaudellaan ryhtyi järjestämään tiedotustilaisuuksia, jotka tyydyttivät median uutisnälän mutta joilla hän tosiasiaassa kaappasi median huomion itselleen parhaimmillaan yli vuorokaudeksi kerrallaan. Koivisto aloitti tilaisuutensa tavallisesti iltapäivällä radion suorassa lähetyksessä lehtitoimittajien haastateltavana. Heti kun tilaisuus oli ohi, radio alkoi rummuttaa ja toistaa Koiviston sanomaa. Illalla Koivisto siirtyi television puolelle, haastateltavaksi Yleisradion ja MTV:n suoriin lähetyksiin. Koiviston sanoma hallitsi seuraavana aamuna sanomalehtiä ja iltapäivälehdet tekivät vielä jatkojuttuja. (Uimonen 1996, 51) Presidenttikausiensa jälkeen Koivisto on itse todennut haastattelujen ajoituksen olleen erityisen tärkeää siksi, että mitä aikaisemmin päivällä hän lausuntonsa antoi, sitä enemmän sanoma ehti päivän aikana muuttua: oli siis viisasta astua esiin vasta myöhemmin, iltapäivällä tai illan suussa. (Paro 1995: Hbl 15.10.95)

Ulospäin saattoi näyttää siltä, että toimittajat eivät ymmärtäneet, kuinka taitavasti Koivisto toimi. Risto Uimonen kuitenkin uskoo joidenkin toimittajien huomanneen ja monien

aavistelleen presidentin käyttävän heitä hyväkseen. Silti he antoivat sen tapahtua, koska siitä sai lukijoiden, kuuntelijoiden ja katsojien elämään sellaista sisältöä, jota ei ollut aiemmin saatu. (Korkkula 1996, 23) Osapuolet oppivat siis hyödyntämään niitä intressejä, jotka heille olivat yhteisiä. Koivisto sai sanomansa julkisuuteen omilla ehdoillaan, haluamassaan muodossa ja haluamallaan hetkellä, tiedotusvälineet taas presidentillistä statusta ja suuria otsikoita (Okker 1993, 57). Eivät julkisuussuhteet silti aivan ongelmattomiksi muuttuneet, siihen olisi tarvittu Koivistoa lammasmaisempi mies.

Vuoden 1991 alussa Viron pääministeri Edgar Savisaar vieraili Suomessa ja tapasi muun muassa pääministeri Harri Holkerin. Tapaamisen jälkeen Savisaarta haastateltiin Yleisradiossa ja hän moitti Suomen ulkopoliittista linjaa. Suomen näkemyksiä ei esittänyt kukaan. Koivisto otti yhteyttä Yleisradion tiedotuspäällikköön Seppo Heikki Saloseen kysyäksään, mikä Yleisradion politiikka oikein oli. Koiviston mielestä se oli politiikkaa, joka tähtäsi solidarisoitumiseen muiden tahojen mutta ei kotimaisen päätöksenteon kanssa. (Koivisto 1995, 392)

Kahnaukset samojen tapahtumien tiimoilla jatkuivat kolme viikkoa myöhemmin, tammi-kuun lopussa 1991. Neuvostoliiton rahauudistusta koskeneen uutisen yhteydessä Yleisradion Moskovan-kirjeenvaihtaja toteutti Koiviston mielestä aktiivisesti Gorbatshovin vastaista ohjelmaa. Koivisto antoi ulkopoliittiselle erityisavustajalleen Jaakko Kalelalle ohjeet ottaa yhteyttä MTV:hen ja tiedustella, voisiko se edustaa vastuunalaista linjaa. Tämän tapauksen jälkeen Koivisto pyrki erityisesti varmistamaan, että jokaista Yleisradiossa esiintymistä seurasi MTV:n lähetys. (Koivisto 1995, 400–401)

Politiikan toimittaja Pekka Väisänen (1992, 54) on tiivistänyt Koiviston lehdistösuhteiden kehityksen arvioimalla, että vaikka status quota ei löytynytäkään, Koiviston suhtautuminen tiedotusvälineisiin ja toimittajiin muuttui myönteisempään suuntaan sen jälkeen, kun hän vuonna 1985 oli ottanut tiedotuspäällikkö Westergårdin avustajakseen. Poliitiikan toimittaja Unto Hämäläinen (1994, 115) puolestaan korostaa Koiviston ajoittaisen kömpelyyden lehdistösuhteiden hoidossa olleen osittain näennäistä. Koivisto osasi käyttää taitavasti hyväkseen eri tiedotusvälineiden keskinäistä kilpailua. Sopivasti jaetut haastattelut, saunakutsut ja muut huomionosoitukset kesyttivät kriittistä lehdistöä.

Koivisto siirtyi siis presidenttiaikanaan julkisuuden kahlehdinnasta julkisuuden hallintaan. (Uimonen 1996, 51) Eivätkä ristiriidatkaan merkinneet sitä, että julkisuus olisi jossain vaiheessa täysin karannut hänen käsistään. Koiviston lausunnoista on syntynyt meteliä, mutta se on ollut tarkoituskin. Mediapresidentti on luottanut vahvaan asemaansa ja vienyt kannanotoillaan yhteiskunnallista keskustelua haluamaansa suuntaan. Vaikka Koivisto soutu monet kerrat lehtikirjoittelun valtavirtaa vastaan, äänestäjät eivät häntä hylänneet. (Uimonen 1992, 305)

Julkisen sanan kanssa kiistelevää Koivistoa muistutettiin siitä, että aikanaan lehdistö tuki häntä näyttävästi. Sen Koivisto myöntää, mutta ei selvästikään koe olevansa kiitollisuudenvelassa vaan toteaa, että on syytä varoa korostamasta lehdistön kykyä manipuloida ihmisiä. Hän ei myöskään tingi periaatteistaan ristiriitojen pelossa. Koiviston mielestä tietty jännitystila julkisen sanan ja päättäjien välillä on päinvastoin normaali ilmiö henkilöistä riippumatta, eikä mikään sopusointu ole ajateltavissa. Kaikenlainen sitoutuminen on hänestä puolin ja toisin kavahdettavaa, etäisyys suorastaan tarpeellista. (Koivisto 1994, 127–128)

Toimittajat tarvitsevat suosikkeja, ja sellaisiksi on riittävästi tarjokkaita. Harvalla suosikilla vain on varaa asettaa ehtoja tiedotusvälineille. Koivisto, kuten niin moni muu oikea demokraattinen valtiollinen johtaja, asetti ehtoja ja sai myös riitoja. (Iloniemi–Immonen 1987, 58)

3. TUTKIMUSONGELMAT

3.1. Eläkeläinen eläkkeellekö?

Kun Koivisto vallanvaihtoseremonioiden jälkeen asteli eduskuntatalon portaita alas uuden tasavallan presidentin Martti Ahtisaaren rinnalla, tuskin kukaan tiesi varmasti, mitä eläkeläispresidentiltä oli lupa odottaa. Suorasta televisiolähetyksestä kansa näki, että Koivisto huokaisi syvään, kun uusi presidentti oli lausunut vakuutuksensa. Helsingin Sanomat (HS) tulkitsi huokauksen helpotuksen huokaukseksi (HS 2.3.94, B 1).

Joitakin vihjeitä presidenttikausien jälkeisestä ajasta Koivistolta oli tippunut. Kuusi vuotta aiemmin vaalikiertueellaan tammikuussa 1988 hän perusteli presidentin valtakausien rajoittamista kahteen muun muassa sillä, että elossa oleva entinen presidentti olisi arvokas asia. Koivisto oli useassa eri yhteydessä ilmaissut pitäneensä uutena presidenttinä hankalana tyhjän päälle joutumista Kekkonen sairastuttua. Esimerkkinä eläkeläispresidentin merkityksestä hän kertoi presidentti Paasikiven ja entisen tasavallan presidentin Ståhlbergin keskusteluista. "Niin että jos kysytään, että mihin minä vielä pyrin, niin minusta olisi arvokas asia olla kuuden vuoden päästä mieluummin terve ja mieleltään virkeä entinen presidentti", Koivisto totesi tuolloin. (Koivisto 1994, 319–320)

Avoimna oli myös se, mikä Koivistoa odottaa. Antavatko tiedotusvälineet eläkeläisen eläkeläistyä vai hingutaanko emerituspresidentin kommentteja entistä enemmän, kun valtiosääntökään ei presidentin kielen kantoja vahdi? Päästetäänkö veteraani lehtien palstoille vain muistelemaan menneitä vai yllytetäänkö konkaria antamaan neuvoja politiikan keltanokille? Kohotetaanko Koivisto eläväksi legendaksi vai annetaanko kritiikkiä tulla täydeltä laidalta?

Valtioneuvos Johannes Virolainen on todennut lievästi huolestuneeseen sävyyn, että valtiosäännössä ei ole annettu entisille korkeillekaan luottamushenkilöille minkäänlaisia valtaoikeuksia. Virolainen on niin ikään pohtinut eläkeläispresidentin lausuntojen painoarvoa.

Hän on päätyntä siihen, että vaikutus todennäköisesti vaihtelee presidentin esiinnostaman asian sekä kannanoton tai ehdotuksen sävyn mukaan. (Virolainen 1996, 326) Pääministeri Esko Aho puolestaan ennusti vallanvaihtoseremonioissa pitämässään kiitospuheessa tilanteeseen sopivasti emerituspresidentti Koivistolla olevan tulevaisuudessa kansallisen vaikuttajan asema. (HS 2.3.1994, B 3) Samoilla linjoilla oli myös Max Jakobson kaksi päivää ennen vallan vaihtumista julkaistussa artikkelissaan. Hän vakuutti Koiviston voivan osallistua julkiseen keskusteluun niin kotimaassa kuin kansainvälisillä foorumeilla nyt, kun valtiollisen uran päättyessä alkaa vaikuttajan ura. (Jakobson 1994, D 3)

Kaksi vuotta ennen vallan vaihtumista Risto Uimonen ennakoii Mauno Koiviston ajan suomalaisen imagonrakennuksen johtotähtenä päättyvän ennen pitkää eläkepäiviin. Toisaalta hän mainitsee presidentti-instituution takaavan viran haltijalle kestojuhkisuuden, jos tämä itse niin haluaa. (Uimonen 1992, 250, 321) Tilanne ei liene ongelmaton sen enempää jokapäiväiseen Koivistoonsa tottuneille tiedotusvälineille kuin juhkisuutta vuosikymmeniä hallinneelle Koivistolle itselleen.

Poliitikolla ei ole ennalta määrättyä eläkeikää. Hän voi aina ponnistella eteenpäin, tehdä maalleen uusia palveluksia, jäädä historiaan vielä hiukan arvostetumpana suurmiehenä. Kansakunta voi kaivata jonkun poliitikon palveluksia tai poliitikko kaivata kansaansa vielä hyvinkin korkeassa iässä. Teoksessaan Presidentin valinta Martti Häikiö nostaa esiin aran aiheen, vallasta luopumisen vaikeuden. Tasavallan presidentti ei poikkea vähäisemmistä poliitikoista, vaan hän joutuu asettamaan itselleen samat käytettävissä olemiseen, asioiden ajamiseen ja vallasta luopumiseen liittyvät kysymykset. (Häikiö 1993, 19)

Heti vallanvaihtoseremonioiden jälkeen, samana iltana, Mauno Koiviston kerrotaan astuneen ulos presidentin roolistaan. Perheystävä Seppo Lindblomin kuvailun mukaan Koivisto oli pehmentynyt ja selkeä tiedostamaton tai tietoinen roolinvaihdos oli helposti havaittavissa. Muutama kuukausi eläkkeelle siirtymisensä jälkeen Koivisto itse torjui kyselyn tulevaisuuden roolista toteamalla hyväntuulisesti "Katsotaan nyt, miten terveys kestää ja varsinkin pää". Tytär Assi Koivisto oletti kuitenkin jo tuolloin, että hänen vanhempansa kyllästyvät eläkepäivien rauhaan nopeasti. (Kataja 1994, 260) Seuraavissa luvuissa tarkas-

tellaan, millaiseksi Koiviston julkinen rooli kolmen ensimmäisen eläkevuoden aikana lopulta muodostui.

3.2. Poliitikon ja median kilpa julkisuuden hallinnasta

Koiviston julkiseen rooliin eläkeläispresidenttinä vaikuttavat sekä hän itse että tiedotusvälineet. Poliitikkojen ja toimittajien suhteen luonteen perusominaisuus on molemminpuolinen riippuvuus (Aula 1991, 13).

Nykyaikaisessa demokratiassa poliitikkojen ja tiedotusvälineiden suhteet nähdään kysymyksenä julkisuuden hallinnasta (Asp 1986, 357; Aula 1991, 2). Journalistisen julkisuuden hallinnassa on ainakin kolme osatekijää: julkisuuteen pääsy, lähtevän sanoman kontrolli ja vaikutus. Journalismin lähde, tässä tutkimuksessa siis Mauno Koivisto, ensinnäkin etsii julkisuudessa tilaa ja aikaa sellaisessa paikassa, että yleisö on oikea. Toiseksi lähde haluaa kontrolloida sanomaansa mahdollisimman pitkälle päättämällä itse, mitä sanoo ja estämällä sanomansa editoinnin ja kommentoinnin. Kolmanneksi lähde yrittää vaikuttaa journalisteihin ja yleisöön haluamallaan tavalla. (Luostarinen 1994, 67) Tasavallan presidenttinä Koivisto on ollut julkisuuden hallinnassa varsin vahvoilla: presidentin saaminen omaan tiedotusvälineeseen on ollut niin tavoiteltava asia, että hänen taitavasti asettamiinsa ehtoihinkin on taivuttu.

Ruotsalainen valtiotieteilijä Kent Asp on esittänyt selkeän toimittajien ja poliitikkojen valtasuhdemallin. Sen mukaan poliitikot kontrolloivat informaatiota ja ovat kiinnostuneita julkisuudesta, tiedotusvälineet puolestaan kontrolloivat julkisuuden kanavia ja ovat kiinnostuneita informaatiosta. (Asp 1986, 357)

Poliitikkojen ja tiedotusvälineiden valtasuhdetta kuvataan usein vaihtokauppana. Poliitikot antavat tiedotusvälineille näiden havittelemaa tietoa ja saavat vastineeksi tiedotusvälineiltä palstatilaa tai lähetysaikaa, kaipaamaansa julkisuutta. (Asp 1986, 357; Aula 1991, 13)

Toisaalta esimerkiksi Jay Blumler ja Michael Gurevitch korostavat vuorovaikutusta säätelevien, yhteiskunnallisten normien merkitystä: vaihtojattelun vaarana on liiallinen mekaanisuus, sillä loppujen lopuksi yhteiskunnallinen konteksti asettaa poliitikkojen ja tiedotusvälineiden kaupankäynnille paitsi edellytyksiä, myös rajoja. (Blumler–Gurevitch 1981, 474)

Tiedotusvälineiden/toimittajien ja poliitikkojen riippuvuus toinen toisistaan ei ole uutta. Tilanne on kuitenkin entisestään kärjistynyt nyt, kun yhteiskunnallinen rakennemuutos on höllentänyt tavallisten kansalaisten siteitä puolueisiin, äänestäjien liikkuvuus on lisääntynyt ja asenteet tulleet kriittisemmiksi. (Asp 1986, 358, vrt. Borg 1986 ja Sänkiäho 1986) Kun puolueuskollisuus ei enää automaattisesti periydy isältä pojalle eikä monikaan tapaa poliitikkoja silmästä silmään, on tiedotusvälineiden vaikutus jokaisen poliitikon uraan ratkaisevan tärkeä. Nykyisenkaltaisessa informaatioyhteiskunnassa taistelua vallasta käydään taisteluna huomiosta (Petersson–Carlberg 1990, 159).

Tiedotusvälineillä on ratkaiseva rooli kansalaisten ja erilaisten valtakeskusten, esimerkiksi poliitikkojen, suhteissa. Päättäjien puolueissa, etujärjestöissä ja yrityksissä on jatkuvasti otettava huomioon tiedotusvälineiden toiminta ja oma riippuvuutensa julkisuudesta. Nykyaikaisen yhteiskunnan vallankäyttöön kuuluu kiinteästi tiedotusvälineiden valta. (Petersson–Carlberg 1990, 34) Sillä on ollut seurauksensa.

Kun poliittinen eliitti Suomessa moittii toimittajia ja tiedotusvälineitä, ei kyse ole perisuomalaisesta ilmiöstä. Meillä 1980-luvulla vellonut keskustelu sopuleineen ja infokratioineen ilmentää tyypillisiä länsimaisten poliittisten järjestelmien kehityskulkuja. Lisensiaattityössään Maria Kaisa Aula selittää poliitikkojen mediakritisointia osaltaan juuri tiedotusvälineiden merkityksen kasvulla kansalaisten ja poliitikkojen välisessä suhteessa. Moitteissa on kyse pyrkimyksistä poliittisen julkisuuden hallintaan. (Aula 1991, xii) Poliitikkojen toiveista hallita nykyistä paremmin poliittista julkisuutta kertoo myös sanomalehti Kalevassa joulukuussa 1994 julkaistu selvitys. Selvityksestä käy ilmi, että useampi kuin yhdeksän kymmenestä kansanedustajasta katsoo tiedotusvallan kasvaneen viimeisen 10–15 vuoden aikana ja kahdeksan kymmenestä haluaisi karsia tiedotusvälineiden valtaa. (Niemitalo–Tsokkinen 1994: Kaleva 5.12.94, 9) Poliitikkojen mediavallan vastaisuus on

suurempaa kuin tavallisten suomalaisten, mutta ei ratkaisevasti erilaista. Syksyllä 1994 sekä yhä syksyllä 1996 kaiken kaikkiaan 66 prosenttia suomalaisista oli ainakin jokseenkin samaa mieltä siitä, että toimittajat ohjaavat Suomessa liikaa mielipiteitä. (Menestyksen eväät. Raportti suomalaisten asenteista 1997, 90)

Tiedotusvälineiden vallan kasvusta ollaan yksimielisiä ja suuntaus on maallikonkin havaittavissa. Sen vaikutuksesta demokratian kehitykseen vallitsee sen sijaan eri näkemyksiä. Muun muassa Jürgen Habermas näkee tiedotusvälineiden vallan kasvun murentavan perinteistä demokratiaa. Habermasin mielestä kriittiset funktiot ovat heikentyneet; ennen asiat alistettiin julkisessa keskustelussa "järjenkäytölle", nykyinen tiedotusvälinejulkisuus sen sijaan on väylä näytösluonteisuuteen, massojen tuen varmistamiseen. Demokratialle ominaista keskustelua, jossa oppositio tuo omat käsityksensä esille, ei enää käydä parlamenttissa vaan tiedotusvälineissä. (Habermas 1985, 21) Habermasin kriitikot puolestaan eivät usko politiikan joukkoviestinnällistymisen rappeuttavan länsimaista demokratiaa vaan ennemmin mahdollistavan uudentyypisen, avoimemman poliittisen diskurssin (Wolton 1990, 23).

Poliitikkojen ja toimittajien vaihtosuhteajattelu perustuu oletukseen rationaalisista ja tavoitehakuista toimijoista. (Aula 1991, 14) Tässäkin tutkimuksessa lähden siitä oletuksesta, että Mauno Koivistolla on eläkeläispresidenttinä omat intressinsä uuden media-roolinsa suhteen, tiedotusvälineillä omansa. Helsingin Sanomien sivuilla tavoitteet kohtaavat. Tutkimuksessa analysoin molempien osapuolien Koivistolle varaamaa muotia; sitä, milloin ja kuinka Koivisto tulee itse aktiivisesti julkisuuteen ja miten Helsingin Sanomat hänet tällöin arvottaa. Toisaalta tarkastelen, milloin ja miten Helsingin Sanomat vetää Koiviston lehden palstoille ilman, että Koivistolla itsellään on välitöntä osuutta lehtijutun syntymiseen. Tutkimuksessa selvitän, millaiseksi Koiviston uusi asema ja rooli eläkeläispresidenttinä muotoutuu.

Vastaavanlaista tutkimusta on aiemmin tehty varsin vähän. Poliitikkojen julkisen kuvan analysoinnissa ovat Suomessa painottuneet vaalikampanjointiin ja vaaleihin liittyvät teemat: Risto Sänkiahon (1983) kartoittaa Koivisto-ilmiötä vuoden 1982 presidentinvaalien kautta, Matti Oksanen (1984) tarkastelee television ja poliitikkojen esiintymistaidon

vaikutusta vuoden 1983 eduskuntavaalien tuloksiin, Tom Moring ja Hal Himmelstein (1993) kuvailevat kampanjakulttuurin murrosta televisioidun politiikan aikana, Pekka Isotalus ja Maili Pörhölä (1994) tutkivat presidenttiehdokkaiden televisiokeskustelun kiinnostavuuteen vaikuttavia tekijöitä, Kyösti Pekonen (1987) pohtii poliitikkojen persoonan merkityksen korostumista ja seurauksia suomalaisten äänestyskäyttäytymisessä.

Julkisuusrooleja ja imagoja sivuava tutkimus on korostanut lähes yksinomaan television merkitystä. Virkistävä poikkeus on Pekka Isotaluksen tutkimus sanomalehtien vaaliuutisoinnista. Tutkimuksessaan Isotalus päätyy toteamaan, että sanomalehdillä voisi olla merkittävä tehtävä poliittisen keskustelun synnyttäjänä, mutta vaalikeskustelu-uutisoinnissaan ne jättävät asiakysymykset toissijaisiksi. Keskittymällä vaalikeskustelujen häviäjiin ja voittajiin, mooseksiin ja runebergeihin, lehdet korostavat imagopolitikoinnin merkitystä poliittisten linjausten kustannuksella. Näin sanomalehdillä on merkittävä rooli imagojen keskeisyyden korostumisessa. Lisäksi lehdetkin näyttävät omalta osaltaan luovan imagoja. (Isotalus 1996, 231, 237)

Koiviston asema eläkeläispresidenttinä poikkeaa tyypillisestä poliitikosta. Koiviston ei tarvitse miellyttää äänestäjiä eikä hakeutua julkisuuteen vaalien alla. Hänen ei myöskään tarvitse pitää väkisin yllä hyviä välejä tiedotusvälineisiin ja yksittäisiin toimittajiin, jotka voisivat pönkittää hänen uraansa. Tom Moring ja Hal Himmelstein muistuttavat aiheellisesti, että on tarpeen erottaa julkisuuspelin aktiivinen pelaaminen julkisuusvaikutusten huomioimisesta (Moring–Himmelstein 1993, 24). Eläkeläispresidenttinä Mauno Koivisto ei pelaa aktiivista julkisuuspeliä, mutta tiedostaa kokeneen politiikon rutiinilla julkisuusvaikutukset – ei tosin, itselleen luonteenomaisesti, aina niistä välitä.

4. TUTKIMUSMENETTELY

4.1. Aineistona kolmen vuoden Helsingin Sanomat

Ennen oli tapana sanoa, että asia ei ole olemassa, ellei siitä ole ollut juttua Helsingin Sanomissa. (Uimonen 1996, 47) Nyt televisio on rynninyt Helsingin Sanomien rinnalle joidenkin asioiden nostajana ja toisten kuoliaaksi vaikenijana, mutta lehdistön joukossa Helsingin Sanomien kuninkuus on yhä horjumaton. Helsingin Sanomien onkin todettu olevan Yleisradion ohella toinen suomalaisista tiedonvälitysmonopoleista (Klemola 1981, 10). Huhtikuussa 1997 mediakentän kuvioita tosin sekoitti Aamulehti-yhtymän ja MTV:n yhdistymisestä syntynyt viestinnän suuryritys, Alma Media.

Helsingin Sanomat, HS, on levikiltään Pohjoismaiden suurin lehti. 1990-luvun puolivälissä levikki on vakiintunut liki 470 000:een (Suomen Lehdistö 6–7 1996, 26). Väkilukuun suhteutettuna Helsingin Sanomien suosio Suomessa on suhteellisesti vankempi kuin minkään toisen läntisen sanomalehden (Uimonen 1992, 116). Sitoutumattomana lehtenä sen ääni kuuluu kauas, Johannes Virolaisen luonnehdinnan mukaan etelästä pohjoiseen ja lännestä itään (Virolainen 1996, 107–108). Lisäksi HS on paitsi laajasti luettu, myös laajasti luettu eri puolueiden kannattajien lehti (Sänkiaho 1983, 231–243).

Tässä tutkimuksessa analysoin eläkeläispresidentti Mauno Koiviston julkisia rooleja Helsingin Sanomia tutkien. Ei liene liioiteltua väittää, että Helsingin Sanomat seuraa ja uutisoi politiikkaa ylipäättään ja myös Koivistoa koskevat tapahtumat kattavasti ja monipuolisesti. HS kirjoittaa järjestelmällisesti Koiviston muille lehdille sekä televisiolle antamista tärkeimmistä haastatteluista sekä siteeraa Muut lehdet -palstallaan muissa lehdissä olleita Koivistoa koskevia juttuja.

Aineiston riittävyydelle ei ole olemassa selkeitä mittalukuja. Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut kolmen vuoden Helsingin Sanomat. Pyrin nimenomaan Mauno Koiviston eläkeläisajan julkisuusroolien mahdollisen vaihtelun ja kehityksen havainnointiin, ja siksi

valitsin HS:ien kattavan ja pitkäaikaisen seuraamisen useamman lehden satunnaisemman tai lyhyemmän seuraamisen sijasta.

Tarkastelujakso alkaa vallanvaihtumispäivästä 1.3.1994, jolloin Mauno Koivisto luovutti tasavallan presidentin tehtävät seuraajalleen Martti Ahtisaarelle. Tutkimuksessa seuraan eläkeläispresidentin saamaa ja ottamaa julkista asemaa kolmen eläkevuoden ajan 28.2.1997 asti. Ennakko-oletuksena oli, että kolmen vuoden aikana Koiviston julkinen rooli ehtii riittävässä määrin vakiintua niin, että tutkimuksen tuloksena saadaan todellisia, pysyviä päätelmiä, ei vain sattumalta ajanjaksolle osuneita tapauksia. Näin kävikin. Toisaalta aineiston puolittaminen kahteen puolentoista vuoden jaksoon osoitti, että paljoka lyhyempi tarkastelujakso ei olisi ollut riittävä: ensimmäisen puoliskon tulosten koettelu toiseen puoliskoon toi hyvin erilaiset tulokset (ks. Mäkelä 1995, 52). Kovin paljon aikaisemmin tarkastelua ei olisi voitu lopettaa ilman, että uusia, oleellisia havaintoja olisi jäänyt ottamatta huomioon.

Empiirisessä tutkimuksessa koottava aineisto kaipaa käsittelyä ennen analyysiä, jotta siitä saadaan karsittua pois kaikki turha. (Ehrnrooth 1995, 37) "Kaikki turha" puolestaan voidaan rajata kovin monella tavalla. Tässäkin tutkimuksessa aineisto olisi voitu valikoida huomattavasti pienemmäksi jättämällä esimerkiksi mielipideaineisto pois, muut kuin tärkeimmät kolmossivun Koivisto-uutiset pois ja niin edelleen. Tiukan rajauksen avulla työmäärä olisi ollut pienempi ja tutkimustulokset todennäköisesti yksiselitteisemmät, mutta haluan tutkimuksessani selvittää kattavasti Koiviston julkista roolia. Olenkin kerännyt tutkimusmateriaalia kolmen vuoden ajalta jokaisesta Helsingin Sanomista yksinkertaisesti hakusanalla "Mauno Koivisto". Suuressa osassa materiaalista Koivisto mainitaan ohimennen, hän on monessa jutussa sivuosassa ja turhanakin mainintana. Silti olen halunnut pitää myös tämän aineiston tutkimuksessa mukana, sillä mitättömänkin tuntuinen pikkusälä osoittautui informatiiviseksi ja kertoi omalta osaltaan jotain Mauno Koiviston julkisesta roolista ja asemasta. Samankaltaiseen havaintoon tilkkutäkkimäisten pikkujuttujen arvosta on päädytty myös Uuden Suomettaren Amerikka-kuvaa käsittelevässä lisensiaattityössä (ks. H. Koivisto 1992, 14).

Tutkimusmateriaali sisältää siis Helsingin Sanomissa julkaistuja juttuja laidasta laitaan, tv-ohjelmatiedoista uutisjuttuihin ja pakinoista pääkirjoituksiin. Mukana on kaikenlaista toimituksellista materiaalia, myös ulkopuolisten asiantuntijoiden kirjoituksia, lainauksia muista lehdistä sekä yleisönosastokirjoituksia. Näiden kaikkien katson olevan osa Helsingin Sanomien toimituksellista linjaa, onhan materiaali valittu ja muokattu lehdessä julkaistavaksi. Sen sijaan ilmoitukset eivät kuulu tarkasteltavaan materiaaliin. Myös valokuvat, muun kuvituksen ja taitolliset elementit jätän tutkimusaineiston ulkopuolelle, jotta materiaali ei paisuisi kohtuuttoman suureksi.

Kolmen vuoden ajalta Helsingin Sanomista kertyi kaikkiaan 618 juttua, joista hakusana "Mauno Koivisto" tai presidentti Koivistoon viittaava "Koivisto" löytyi. Itsenäiseksi jutuksi monen jutun kokonaisuudessa laskin kaikki ne jutut, joilla on oma otsikko. Jälkikäteen Helsingin Sanomista saadut tiedot osoittavat, että kaiken kaikkiaan hankitusta, analysoitavasta materiaalista puuttuu kolmen tarkasteluvuoden ajalta noin 150 juttua, joissa Koivisto mainitaan. Näistä ehdottomassa valtaosassa Koivisto esiintyy todella vain mainintana: huomaamatta on jäänyt kirjamyyntiluetteleja, joissa Koiviston kirjoittama kirja on rankattuna, menovinkkejä näyttelyihin, joissa on esillä Koivisto-kuvia, radio-ohjelmatietoja ynnä muuta. Joukossa on myös jonkin verran oleellisempaa materiaalia, kuten kolumneja ja uutisjuttuja. Yhtäkään kolmossivun juttua, jossa Mauno Koivisto on mainittu, ei analysoitavasta materiaalista koko kolmen vuoden ajalta puutu. Lisäksi olen hankkinut vuodelta 1994 jokaisen Koiviston mainitsevan jutun. Materiaali lieneekin puuttuvista jutuista huolimatta varsin kattava.

4.2. Laadullista tutkimusta määrällisellä höystettynä

Helsingin Sanomista voi eri tutkimustavoilla löytää melkein mitä vain, vaikkapa yhteiskunnan. Kauko Pietilä ja Klaus Sondermann (1994) tarkastelevat sosiologisessa tutkimuksessaan tiedotusvälineen oman äänen ja ulkopuolisten kohtaamista Helsingin Sanomien

---

sivuilla referoinnin avulla, virkekohtaista erittelyä käyttäen. Tässä tutkimuksessa olen virkekohtaisuutta yleisemmillä linjoilla, yleiskuvassa.

Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen, laadullisen ja määrällisen, tutkimuksen kaksijakoisuus ja vastakkainasettelu näyttää houkuttelevan selkeältä. Laadullinen ja määrällinen tutkimus onkin usein eroteltu erillisiksi tutkimusmetodeiksi. Erottaminen on todellisuudessa usein mahdollista, mutta kvalitatiivista ja kvantitatiivista analyysiä voidaan myös soveltaa samassa tutkimuksessa ja saman tutkimusaineiston analysoinnissa. Tällöin määrällistä ja laadullista analyysiä voidaan pitää jatkumona. (Alasuutari 1994, 22–23) Tässä tutkimuksessa teen juuri näin. Jako määrälliseen ja laadulliseen tutkimukseen tuntui alun alkaen keinotekoiselta ja osoittautui mahdottomaksi, niin olennaisesti määrällinen ja laadullinen analyysi limittyvät tutkimuksessa keskenään ja tukevat toisiaan.

Jokaisen lehtijutun tekijä sisäänkoodaa teksteihinsä monenlaisia asioita, mutta hän ei voi mitenkään estää sitä, että lukijat saattavat uloskoodata niistä jotakin aivan muuta. (Hemánus 1992, 4) Tässä tutkimuksessa olen vähentänyt havaintojeni tulkinnanvaraisuutta ja subjektiivisuutta paitsi laajan aineiston avulla, myös yleisluontoisella määrällisellä tutkimuksella ja kuvailulla. Tutkimuksessa sinänsä laadullinen aineisto, Koivistoa käsittelevät lehtijutut, on kvantifioitu. Näin saatuja tilastollisia yhteyksiä ja määrällisen analyysin tuloksia käytän ikään kuin johtolankoina laadullisen tutkimuksen rinnalla. (vrt. Alasuutari 1994, 37, 44) Tämänkaltainen kaksoisanalysointi syventää tutkimusta, tekee tuloksista luotettavampia. (Silverman 1989, 140) Lisäksi aineiston määrällinen erittely ja taulukointi helpottaa aineiston systemaattista käsittelyä ja osoittaa, että tutkimuksessa ei vain etsitä intuitiivista tulkintaa tukevia tuloksia. (Alasuutari 1994, 163) Kun aineisto on analysoitu myös määrällisesti taulukoiden, ennako-oletusten vastaisetkaan tutkimustulokset eivät jää huomaamatta. Näin määrällinen aineiston tarkastelu tukee laadullisten menetelmien havaintoja.

Pääpaino ja käsittääkseni myös tämän tutkimuksen suurin arvo on kuitenkin laadullisessa sisällön analyysissä. Laadullisessa tutkimuksessa sisältöä tulkitaan määrällistä tutkimusta herkemmin, jolloin sisällön kokonaisuus ja toisaalta myös tärkeät vivahteet ja yksityiskohdat saadaan paremmin esiin (vrt. Asp 1986, 21–22). Poikkeamat yleisestä ovat usein

kiinnostavampia kuin tuo yleinen (Pohjola 1993, 305), ja laadullisessa tutkimuksessa kiinnostavat poikkeamat eivät jää suurten lukumäärien ja yleistyksien varjoon.

Laadullinen tutkimus ei ole yksiselitteinen käsite, vaan laadullisen analyysin voi jaotella useisiin alalajeihin. Toinen vaihtoehto olisi käsittää termi monikkona, puhua laadullisista tutkimuksista (Pohjola 1993, 306). Muun muassa Ellen Hijmans on artikkelissaan tuskailut laadullisen analyysin erittelyn vaikeutta. Jotkut pitävät retorisenä analyysinä sitä, mikä toisten mielestä on lähempänä strukturalistista tai semioottista analyysiä. Diskurssi-analyysin alle mahtuu hyvin monenlaisia tutkimustapoja. (Hijmans 1996, 95)

Useat eri lähestymistavat voivat myös sekoittua yhdessä ja samassa tutkimuksessa. (Hijmans 1996, 95) Tämän tutkimuksen osalta myönnän suosiolla niin käyvän, sillä tutkimuksessa en edes pyri yhteen, tyylipuhtaaseen metodiin. Useasti analyysitapa on lähellä retorisen analyysin keskeistä ajatusta siitä, että oleellista on nimenomaan *kuinka* asiat analysoitavissa lehtijutuissa esitetään. Toisaalta välillä keskityn narratiivisen analyysin tapaan henkilöiden (Koivisto) valintoihin ja tekemisiin enemmän kuin tekstiin itseensä. Tutkimuksen useat lähestymistavat siis vaihtelevat ja limittyvät tilanteen mukaan niin, että saan tutkittavista lehtijutuista irti mahdollisimman monipuolisia ja kuvaavia huomioita. Silti tämänkaltaisen laadullisen tutkimuksen ikuisuusongelma on, että kaikesta aineiston annista jää valtaosa väistämättä yhä hyödyntämättä (Alasuutari 1994, 77).

Tutkimuksessa olen tilastoinut kaikkien 618:n Koiviston mainitsevien lehtijuttujen perustiedot sekä tutkimuksen kannalta oleelliset ominaisuudet. Materiaalin ensimmäisessä perusteellisessa analysointivaiheessa kirjasin kunkin jutun ilmestymispäivän, lehden osan ja sivunumeron sekä osaston, jolla juttu oli. Jos Koivisto mainitaan otsikossa, joiksi lasken myös otsikon esirivin ja jälkirivin, tieto on kirjattu ylös. Samoin tarkastelin erikseen, onko Koivisto itse aktiivisesti vaikuttanut lehtijutun syntyyn esimerkiksi antamalla haastattelun, pitämällä puheen tai osallistumalla julkiseen tilaisuuteen.

Jokaisen jutun kohdalla arvioin järjestelmällisesti myös laadullisia ominaisuuksia, kuten jutun sävyä *suhteessa Koivistoon*: kun jokaisessa jutussa mainitaan Mauno Koivisto, suhdataan jokaisessa jutussa häneen joko neutraalisti, myönteisesti tai kielteisesti. Näin

laajassa aineistossa pikkutarkka sisällönanalyysi olisi ollut kohtuuttoman työläs, eikä juttujen suhtautumista Koivistoon ole määritelty sen enempää myönteisiä ja kielteisiä adjektiiveja laskemalla kuin yksittäisiä verbejä tai substantiiveja taulukoimallakaan. Kunkin lehtijutun sävyn arviointi pohjautuu usean läpiluvun jälkeen syntyneeseen mielikuvaan, yleisvaikutelmaan. Jos Koivistosta syntynyt vaikutelma ei ole jutussa selkeästi myönteinen tai kielteinen, on sävyksi arvioitu neutraali.

Arvioin ja kirjasin ylös niin ikään Koiviston roolin aineiston lehtijutuissa: jokaisen jutun kohdalla Helsingin Sanomien hänelle antaman roolin sekä Koiviston itsensä ottaman roolin niissä jutuissa, joiden syntymiseen hän on vaikuttanut. Valitut roolivaihtoehdot muodostuivat alustavasti materiaalin ensimmäisen läpikäynnin aikana ja kehittyivät perinpohjaisen materiaalin koodauksen aikana. Jos selkeää roolia ei ollut, valitsin vaihtoehdon "ei roolia". Niissä tapauksissa, joissa Koivisto oli itse vaikuttanut jutun syntyyn esimerkiksi antamalla haastattelun, arvioin samalle jutulle kaksi roolia: Koiviston itselleen valitseman sekä Helsingin Sanomien hänelle antaman roolin.

Kun oleelliset määrälliset ja laadulliset tiedot oli kirjattu, saatoinkin taulukoida ja ristiintaulukoida tietoja. Lisäksi analysoin aineistoa raakamateriaalina laadullisen analyysin syventämiseksi. Tämä vaihe oli tutkimuksessa kaikkein keskeisin: tutkimuksen runko nojaa laadulliseen lehtijuttujen analyysiin ja havainnointiin, laadullisten ja määrällisten ominaisuuksien lukumääräiset tiedot täydentävät, konkretisoivat ja vahvistavat puhtaasti laadullisia havaintoja. Viimeisessä vaiheessa valitsin materiaalista kuvaavat esimerkkitapaukset, joita tarkastelin vielä erikseen. Näin ollen tutkimus ei ole puhtaasti joko kuvaileva tai selittävä vaan myös selittävästi kuvaileva ja kuvailevasti selittävä.

Luvussa 5 esittelen koko materiaalista esiinnohuvia, tärkeitä yleishavaintoja. Luku pohjautuu määrälliseen analyysiin. Presidentti Koiviston koko kolmen eläkevuoden aikaisen julkisuuden kaari ja erilaisten jaksojen vaihtelut käyn laadullisia havaintoja kuvaillen läpi luvussa 6. Luvussa 7 esittelen eläkeläispresidentin tärkeimmiksi ja hänen asemaansa parhaiten kuvaaviksi osoittautuneet julkisuusroolit. Luvussa 8 tiivistän tärkeimmät tutkimustulokset ja pohdiskelen niitä.

---

5. KOIVISTO EI PÄÄSE UNOHTUMAAN

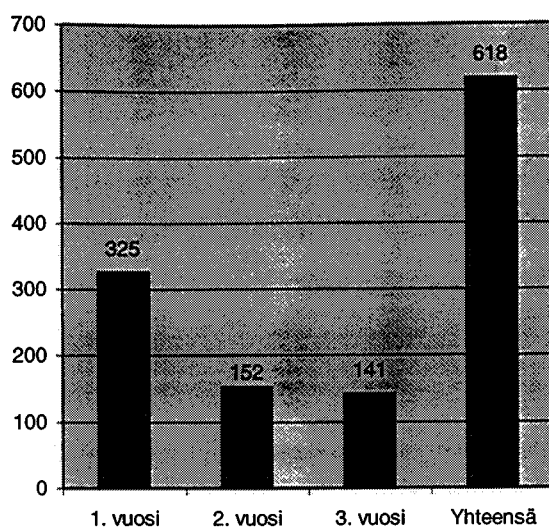
5.1. Alussa aina esillä, myöhemmin asiaakin

5.1.1. 1994: 295 lehteä, 299 Koivisto-juttua

Kolmen ensimmäisen eläkevuotensa ajan, 1.3.1994–28.2.1997, presidentti Mauno Koivisto kuului yhä Helsingin Sanomien 1,3 miljoonan lukijan arkipäivään. Näiden vuosien aikana ilmestyi kaikkiaan yli 1050 HS:aa. Näistä keskimäärin noin kahdessa kolmesta kirjoitettiin Mauno Koivistosta.

Koiviston voi sanoa olleen koko kolmen vuoden tarkastelujakson ajan HS:n kestokohde. Vaikka hän on aika ajoin itse vetäytynyt pitkiksikin ajoiksi pois julkisuudesta, on hänestä silti kirjoitettu. Aina on riittänyt kertaamista Koiviston vanhoissa teoissa ja puheissa, 12 vuoden presidenttikaudessa. Kun eläkeläispresidentti sitten on esiintynyt julkisuudessa, hän on mitä todennäköisimmin päätenyt Suomen ylivoimaisesti suurimman sanomalehden sivuille automaattisesti.

Etäänymistä on silti tapahtunut. Eläkkeelle jääntiä seuranneena loppuvuonna 1994 eläkeläispresidentti Mauno Koivistosta kirjoitettiin 299 jutussa kymmenen kuukauden aikana. HS:a ilmestyi tänä aikana 295. Tämän jälkeen analysoitavasta aineistosta puuttuu silmän ohi lipsahtaneita juttuja, joten absoluuttisen täsmällisiä juttumääriä ei ole tiedossa. Näitä ei saa myöskään HS:sta varsinkin, kun eri painosten Koivisto-määrät vaihtelevat hiukan. Silti sekä itse kerätystä tutkimusmateriaalista että HS:n arkistotiedoista näkyy, että Koivisto-juttujen vuosittainen määrä on vähentynyt, mitä pidempi aika presidentin vallan vaihtumisesta on kulunut. Tässä tutkimusaineistossa 618 Koivisto-juttua jakaantuvat kolmelle eläkevuodelle seuraavasti (Kuvio 1):

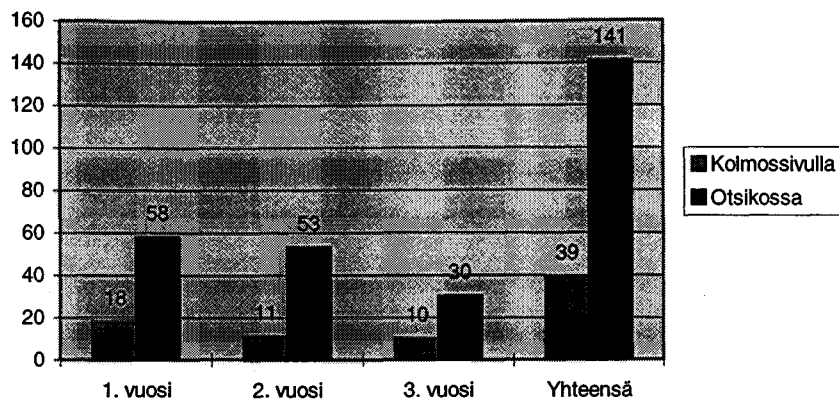

KUVIO 1. Tutkimusaineiston Mauno Koivisto -juttujen jakaantuminen Helsingin Sanomissa kolmelle ensimmäiselle eläkevuodelle 1.3.1994–28.2.1997

5.1.2. Koiviston esiinmarssi toisena eläkevuonna

Mauno Koiviston mainitsevien HS:n lehtijuttujen määrä ei riitä kertomaan eläkeläispresidentille annettua painoarvoa. On varsin ymmärrettävää, että pian presidenttikausien jälkeen Koivistosta kirjoitetaan herkemmin yhteydessä kuin yhteydessä ja eläkevuosien edetessä maininnat harvenevat. Mielenkiintoista onkin vertailla eläkeläispresidentin nousemista HS:n pääuutissivulle eli kolmossivulle sekä juttujen otsikoihin, sillä ne kertovat juttumääriä täydentävästi Koiviston tärkeydestä uutistarjonnassa. (Kuvio 2) Otsikoihin kuuluvaaksi lasken pääotsikon lisäksi otsikon esi- ja jälkirivin.

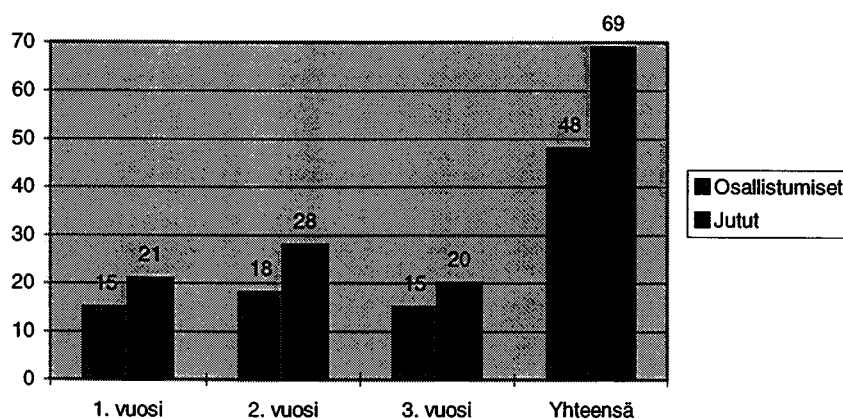
KUVIO 2. Eläkeläispresidentti Koiviston nostaminen otsikoihin ja kolmossivulle tutkimusmateriaalissa kolmena ensimmäisenä eläkevuonna.

Tutkimusmateriaalissa on kolmen eläkevuoden ajalta kaikki kolmossivun jutut, joissa Koivisto on mainittu, joten määrät ovat vertailukelpoisia. Pääuutissivun juttujen määrät ovat yllättävänkin vakioisia; ensimmäisenä eläkevuonna Koivisto nostetaan kolmossivulle useammin kuin myöhemmin, mutta toisaalta myös hänet mainitsee juttuja on selkeästi enemmän. Koiviston nouseminen juttujen otsikoihin on puolestaan aivan erilaista. Vaikka toisen ja kolmannen eläkevuoden ajalta puuttuu jonkin verran Koiviston mainitsee HS:n juttuja, on selvä, että toisena eläkevuonna 1.3.95–29.2.96 Mauno Koivisto nostetaan otsikoon huomattavan tiheään: toisen eläkevuoden Koivisto-jutuista eläkeläispresidentti mainitaan otsikossa useammassa kuin joka kolmannessa jutussa, ensimmäisenä ja kolmantena vuonna osuus jää viidenneksen tietämiin. Vaikka ensimmäiseltä eläkevuodelta aineistossa on yli tuplasti enemmän juttuja kuin toiselta vuodelta, on Koivisto-otsikoita lähes saman verran. Jo näiden puhtaasti määrällisten tarkastelujen perusteella voisi päätellä Koiviston puhuttaneen tarkastelujakson keskivaiheilla tavallista enemmän.

Pintapuolinenkin tutkimusmateriaaliin tutustuminen vahvistaa määrällisen tutkimuksen havainnon oikeaksi. Vaikka tasavallan presidenttiydestä luopumista seuranneena ensimmäisenä eläkevuonna Mauno Koivistosta kirjoitettiin paljon, voidaan sekä toisen että kolmannen tarkasteluvuoden juttuja pitää sisältönsä Koivisto-arvolta merkittävämpinä. Ensimmäisen eläkevuoden jutuista valtaosa mainitsee Koiviston ohimennen, kertaa hänen ajatuksiaan ja muistuttaa hänen tekemisistään suorastaan rutiininomaisesti. Uusia, eläkeläispresidentti Koivistoa koskevia todellisia uutisia kertyy vähän. Toisen ja

kolmannen eläkevuoden aikana Koiviston automaattinen sivuaminen jutussa kuin jutussa tasaantuu. Toisaalta Koivisto alkaa myös antaa aihetta todellisiin uutisiin ja otsikoihin.

Laadullisen tutkimuksen havaintoa, eläkeläisen nurinkuriseltakin tuntuvaa rauhallista aloitusta ja myöhempää aktivoitumista julkisuudessa, vahvistaa niiden lehtijuttujen määrällinen tarkastelu, joiden syntyyn Koivisto on itse vaikuttanut. (Kuvio 3) Koiviston oma osallistuminen jutun syntyyn merkitsee käytännössä julkisesti esiintymistä, useimmiten haastattelun antamista, puheenvuoron pitämistä tai julkiseen tilaisuuteen osallistumista. Koiviston ulostulojen seurauksena kirjoitettujen lehtijuttujen määrä puolestaan kertoo omalta osaltaan ulostulojen painoarvosta: mitä tärkeämpänä HS on Koiviston viestiä pitänyt, sitä useammin Koiviston sanomasta tai esiintymisestä on kirjoitettu useita juttuja, uutisjutun erillisiä kainalojuttuja tai kolmossivun viiteutinen.

KUVIO 3. Lukumääräiset tiedot niistä tarkasteluaineiston HS-jutuista, joiden syntyyn eläkeläispresidentti Koivisto vaikuttaa omalla julkisella esiintymisellään. Tarkastelujaksosta ovat poissa 1.3. ja 2.3.1994 ilmestyneet HS-jutut, sillä niiden syntyyn osallistuessaan Koivisto oli vielä tasavallan presidentti.

Määrällinen tutkimus osoittaa Koiviston arvostamista myös hänen omaa osallistumistaan tarkasteltaessa. Kun emerituspresidentti Mauno Koivisto on itse astunut julkisuuteen, hän on yleensä ylittänyt HS:n otsikkokynnyksen: kaikkiaan 48 omasta julkisuuteen osallistumisesta vain 11:tä osallistumista ei ole nostettu lainkaan otsikoihin. Valtaosassa näistä Koivisto ei ole otsikossa -osallistumisista presidentti Koivisto on todella vain osallistunut

tilaisuuteen puhumatta siellä: Relanderin muistomerkin paljastukseen, Ruotsin prinssi Bertilin hautajaisiin, valtiopäivien avajaisiin, itsenäisyyspäivän juhliin.

Vastaavasti Koiviston tärkeimpien julkisten esiintymisten yhteydessä yksi eläkeläispresidentin kommentti tai esiintyminen on tuoreeltaan poikinut paitsi useita lehtijuttuja, myös useita otsikoita. Koiviston 48 ulostulosta ja osallistumisesta on kirjoitettu kaikkiaan 69 juttua (luvussa eivät ole mukana ne lukuisat jutut, joissa viitataan Koiviston taannoisiin esiintymisiin, vaan suoranaisesti ulostuloa koskevat, seuraavan päivän lehdessä olleet jutut). Näistä 51:ssä hänet on nostettu otsikkoon. Eläkeläispresidentin sanan painavuus näkyy myös lehden paraatipaikalla, pääuuttisivulla eli kolmossivulla. Eläkeläispresidentti on kolmen vuoden aikana esiintynyt edes jollakin tavoin julkisuudessa 48 kertaa, ja näistä esiintymistä tai osallistumisista 14 on noussut kolmossivulle.

Jälleen jo hyvin karkeasta, vuosittaisesta määrällisestä tarkastelusta näkee joitakin laadullisia viitteitä kuten sen, että Koiviston omat ulostulot toisena eläkevuonna ovat ilmeisen tärkeitä. Toisen tarkasteluvuoden aikana emerituspresidentin 18 julkisesta osallistumisesta vain kolme ei korosteta HS:ssa otsikoissa, ja näiden kaikkien kolmen yhteydessä Koivisto nostetaan otsikon sijasta esiin valokuvassa. Sekä ensimmäisenä että kolmantena eläkevuonna Koiviston esiintymisistä neljä ei nouse otsikkoon ja vain yksi näistä kahdeksasta julkisesta osallistumisesta näkyy edes valokuvassa.

5.2. Manuja vaikka minkälaisia

“Manuja vaikka minkälaisia” luonnehti HS “Kuvassa presidentti – mallina Manu” -näytteen antia otsikossaan 13.12.1994. Sama luonnehdinta sopii kuvaamaan HS:n itsensä välittämää tarjontaa eläkeläispresidentti Koivistosta. Kestokohde Koivisto on HS:ssa jokasivun höylä.

Kolmen ensimmäisen eläkevuotensa aikana presidentti Mauno Koivisto esiintyi HS:ssa kaikkiaan 22:lla eri osastolla. Vakituisten osastojen lisäksi hänestä on kirjoitettu lähes kaikilla tilapäisilläkin osastoilla budjettisivuista 6. joulukuuta -sivuille. Kaksi osastoa on kuitenkin ylitse muiden: tutkimusaineiston 618 jutusta 198 on Kotimaa-sivuilla olleita Mauno Koiviston mainitsevia juttuja, 140 juttua A 2 -sivulta. Muiden osastojen Koivisto-juttujen määrälliset erot eivät ole yhtä selkeät. (Taulukko 1)

Juttutyypin määrällinen tarkastelu kuvaa niin ikään eläkeläispresidentti Koivistosta kirjoitettujen lehtijuttujen leveää kirjoa. Koivistosta on ennalta arvattavasti kirjoitettu ylivoimaisesti eniten asiallisissa uutisjutuissa. Kuten A 2 -sivulla julkaistujen juttujen suuri määrä jo osoittaa, Mauno Koiviston tekoja eläkeläispresidenttinä sekä varsinkin pitkän uran aikaisia kannanottoja ja linjauksia pohditaan varsin usein kolumneissa ja pääkirjoituksissa. Silti emerituspresidenttiä kiitetään ja arvostellaan myös yleisönosastokirjoituksissa ja pakinoissa.

Juttutyypitaulukon luonnehdinta “Lyhyesti” tarkoittaa HS:n muutamien rivien uutispätkiä, jotka on koottu erityisille Lyhyesti-palstoille, useimmiten Poliittikka lyhyesti -palstalle. Muut lehdet -nimike viittaa A 2 -sivun vakiopalstaan, jossa siteerataan lyhyesti muiden lehtien uutisia. “Kirja-arviot” sisältää Koiviston omien muistelmakirjojen arvioiden lisäksi lukuisat muut kirja-arviot, joissa hänet on tavalla tai toisella mainittu. Juttutyypitaulukon luonnehdinta “Muu” sisältää juttuja, joita ei voida laskea sen enempää uutisiin kuin artikkeleihin, mutta jotka eivät kuulu myöskään muihin juttutyyppeihin: juttutyypin luokittelu “Muu” koostuu suureksi osaksi lyhyistä, Koiviston ohimennen mainitsevista tiedoista kuten Minne mennä -, Kaupunkierros-, Miksi? -, Palkittu-, Ansiomitali -,

Järjestöt- ym. palstojen materiaalista. Lisäksi siihen on luokiteltu syntymäpäivähaastattelut. "Ei ole" juttutyypiluonnehdinnan ovat saaneet ns. epäjutut eli tv- ja radio-ohjelmatiedot sekä kirjaluetelot, joissa Koiviston kirja mainitaan vain myyntitilastossa. (Taulukko 1)

Lehden Osasto	Kpl
Kotimaa	198
A2	140
A3	44
Kulttuuri	37
Sunnuntai	31
Mielipide	31
Talous	29
Tänään	28
Kaupunki	21
TV-Radio	16
Ulkomaat	10
Kalenteri	8
Presidentinvaihdos	8
Urheilu	4
Budjetti 1995	4
Ruokatorstai	2
Vapaa-aika	2
Auto & liikenne	1
Budjetti 1996	1
6. joulukuuta	1
Ylennykset	1
EU-neuvottelut	1

Juttutyyppi	kpl
Uutisjuttu	261
Kolumni	87
Pääkirjoitus	48
Muu	47
Artikkeli	43
Yleisönosasto	30
Lyhyesti	30
Muut lehdet	25
Ei ole	20
Kirja-arvio	17
Pakina	10

TAULUKKO 1. Tutkimusaineiston 618 Koivisto-jutun jakaantuminen HS:ssa osastoittain ja juttutyypeittäin.

Seuraavassa luvussa käydään läpi niitä kolmen eläkevuoden konkreettisia tapahtumia ja lehtijuttuja, jotka selittävät, laajentavat ja syventävät määrällisen tutkimuksen tuloksia. Kuitenkin jo määrällinen tutkimus osoittaa, että eläkeläispresidentti Koivistoa arvostetaan ja kuunnellaan. Varsinkin ensimmäisenä eläkevuotenaan hän ottaa etäisyyttä julkisuuteen ja on myöhemminkin kansan nähtävissä ja kuultavissa harkitusti, kuten hänen oman osallistumisensa määrästä edellä näkyy. Silti hän kiinnostaa vielä eläkeläisenäkin, houkuttaapa välillä melkein Manu-myyttimäiseen ihailuun. Kaupunki-sivuilla keräilijä etsii Koiviston 1950-luvulla omistamaa kirjoituskonetta (HS 18.4.1994, B 2), ruokatorstailta kerrotaan

Koiviston entisen kokin uudesta työpaikasta (HS 17.11.94, D 3) ja lukijoita innostetaan näyttelyyn katsomaan Koiviston vanhoja toiveita (HS 13.4.1994, B 3) tai hänen kokoa 47 olevia, käytössä kuluneita lentopallokenkiään (HS 1.9.1995, D 7).

6. KOLME ELÄKEVUOTTA, KOLME ERI JAKSOA

6.1. Puolentoista vuoden kuherruskuukausi

6.1.1. Ensimmäinen vuosi: Kirja kertoo enemmän, Koivisto vähemmän

Keskiviikkona 2.3.1994 Mauno Koivisto heräsi yksityisasunnossaan Katajanokalla ensimmäiseen eläkeläisaamuunsa. Sinä aamuna lehdet olivat vielä täynnä häntä koskevia juttuja. HS kirjoitti Mauno Koivistosta 15 erillisessä jutussaan. Vallanvaihdosseremonioiden yhteydessä Koiviston puheesta, jutustelusta sekä yksittäisistä huokauksista ja vilkutuksista kerrottiin varta vasten luoduilla Presidentinvaihdos-sivuilla. Tasavallan presidenttinä näitä viranhoitoon liittyviä esiintymisiä ja osallistumisia oli riittänyt. Tästä eteenpäin pakolliset julkiset esiintymiset olisivat vähissä, maan isästä oli tullut pitkälti oman itsensä herra julkisuuteen osallistumisensa suhteen.

Koivisto ei kaivannut rauhallista jäähdyttelyä tai pehmeää laskua siirtyessään sivuun julkisuuden kirkkaimmasta valokeilasta. Luovutettuaan tasavallan presidentin tehtävät Martti Ahtisaarelle eläkeläispresidentti ei muistellut haastatteluissa menneitä tai kertonut totutustaan uuteen elämänvaiheeseen. Maalis-, huhti- ja lähes koko toukokuun Mauno Koivisto pysytteli tyystin poissa julkisuudesta. Silti hän pysyi HS:n palstoilla sinnikkäästi.

HS ei tarvinnut Mauno Koivistosta kirjoittamiseen asianomaisen itsensä aktiivisuutta. Maaliskuun 1994 aikana Koivistoa käsiteltiin tavalla tai toisella 65 jutussa, näistä 43

ilmestyi 2.3. jälkeen. Huhtikuussa Mauno Koivistoa koskevia juttuja oli 28. Koivistosta löytyi kerrottavaa lähes jokaiseen HS:aan muun muassa siksi, että kun aloittelevan presidentti Ahtisaaren eteen tuli uusia tilanteita, nähtiin aiheelliseksi mainita, kuinka emeritus-presidentti Koivisto saman tehtävän hoiti: Maaliskuun 4. päivänä 1994 Ahtisaari piti ensimmäisen presidentin esittelynsä ja “noudatti edeltäjiensä Mauno Koiviston ja Urho Kekosen tapaa” saapumalla hyvissä ajoin ennen esittelyä keskustelemaan pääministerin kanssa (HS 5.3.94, A 9), 7. päivänä puolustusministeri Elisabeth Rehn keskusteli Ahtisaaren kanssa turvallisuuspoliittisesta komiteasta, “josta hän jo viime syksynä puhui presidentti Mauno Koiviston kanssa” (HS 8.3.94, A 8), 11. maaliskuuta Ahtisaari antoi asetusmuutoksen, joka merkitsi viidennen poliittisluonteisen avustajan nimeämistä, vaikka “Koivisto tuli toimeen kahdella” (HS 11.3.94, A 7). Esimerkkejä on paljon.

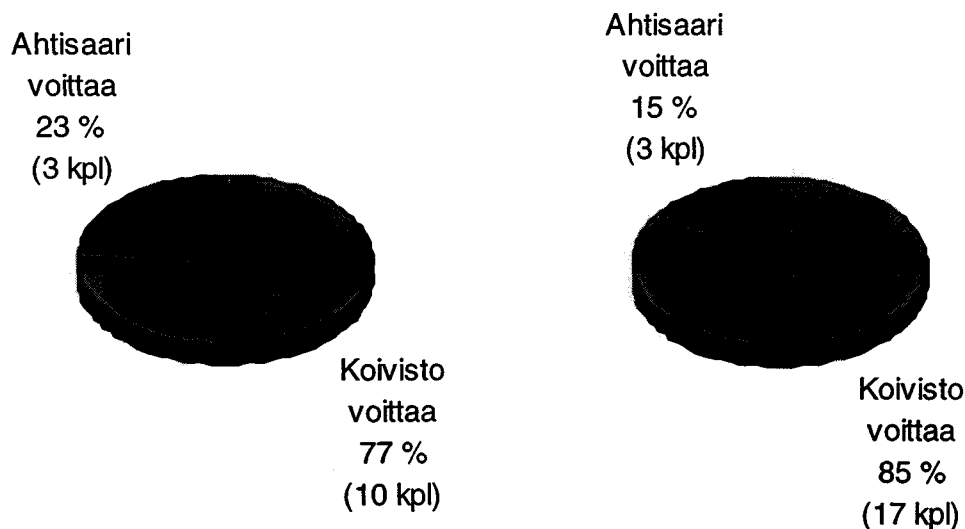
Presidentti Ahtisaaren viranhoidolla oli siis selkeä vaikutus Mauno Koiviston julkisuuteen. Ensimmäinen vakavampi ristiriita Ahtisaaren ja hallituksen välille tuli jo 17. maaliskuuta, vaivaiset kaksi ja puoli viikkoa vallan vaihtumisen jälkeen. Kiistassa Hämeen läänin maaherran nimityksestä HS asettui hallituksen kannalle. Taas Koivistolle oli käyttöä, kun HS saattoi mainita Koiviston nimittäneen hallituksen kannan mukaan (HS 18.3.94, A 7).

Seuraavan päivän pääkirjoituksessa 19.3. sanotaan ensimmäisen kerran suoraan Ahtisaaren poikenneen Koiviston parlamentarismia korostaneesta linjasta (19.3.94, A 2). Muut lehdet palstalla 20.3. HS siteeraa Turun Sanomien kommenttia maaherrajupakasta. Lainauksessa säälitään Mauno Koivistoa, “tällaisiin käsiinkö hän on jättänyt elämäntyönsä, parlamentarismien perinnön”. (HS 20.3.94, A 2) Rankasti sanottu vain kolme viikkoa uuden presidentin virkaanastumisen jälkeen!

Sama linja jatkui koko kevään 1994. Koivisto pysyi piilossa, mutta hänestä kirjoitettiin jatkuvasti, toukokuussa hänet vähintäänkin mainittiin 31:ssä HS:n jutussa. Niin ikään televisiossa lähetettiin Koivistoa käsitteleviä ohjelmia, mutta ohjelmat oli nauhoitettu ennen eläkepäiviä. Lehtijutuista valtaosa mainitsi Koiviston ohimennen: Kun pääministeri Aho matkasi Pekingiin mainittiin Koivistonkin vierailleen siellä (HS 6.4.94, A 6), presidentinlinnan ja Mäntyniemen tutustumiskäyntien kerrottiin lakanneen, kun Koivisto otti Linnan asunnokseen (HS 22.4.94, B 1), Ahtisaaren todettiin lupautuneen Suomen partiolaisten

toiminnan pysyväksi suojelijaksi edeltäjänsä Mauno Koiviston mallin mukaan (HS 7.5.94, A 4) ja aikovan vaalia edeltäjänsä Koiviston perinnettä polkupyöräilijänä (HS 7.5.94, A 4).

Ahtisaaren vertailusta Koivistoon tuli tapa. Pääsääntöisesti Koivisto arvotettiin vertailussa paremmaksi. (Kuvio 4) Ahtisaaren ensimmäisen ulkoasiainvaliokunnan kokouksen yhteydessä oltiin hämillään presidentin puuttumisesta yksityiskohtiin siinä missä Koivisto tyytyi pohdiskelemaan ulkopoliittikan suuria linjoja (HS 6.4.94, A 6), Ahtisaaren suunnattua Koiviston tapaan ensimmäisen valtiovierailunsa Ruotsiin todettiin jo kolmossivulla, ettei uuden presidentin esiintyminen houkuttanut tukholmalaisia yhtä innokkaasti liikkeelle kuin Koiviston ensivisiitti 12 vuotta aiemmin (HS 14.4.94, A 3). Myös Ahtisaaren ensivierailusta Venäjälle tuli sanottavaa: visiitti kesti vain 25 tuntia eikä ulottunut Moskovaan kauemmas, kun taas presidentti Koivisto aikanaan tutustui neuvostomaahan perusteellisesti (HS 19.5.94, A 9, HS 22.5.94, D 10).

KUVIO 4. Presidenttien Ahtisaari ja Koivisto vertailua tutkimusaineiston HS-jutuissa kolme kuukautta ja kuusi kuukautta vallan vaihtumisen jälkeen 1994. Vasemmalla kuvio vertailusta 1.3.–31.5.94, oikealla 1.3.–31.8.94.

Julkisuus kohteli siis Koivistoa arvostavasti, käsitteli suorastaan silkkihansikkain. Puoli vuotta eläkkeelle jäämisen jälkeen, elokuun 1994 loppuun mennessä, HS oli maininnut Koiviston kaikkiaan 180:ssä jutussaan. Näistä vain kuudessa suhtautuminen Koivistoon oli

kielteistä. Näistäkin kuudesta Koivistoon kielteisesti suhtautuvasta jutusta kolme oli yleisönosastokirjoituksia. Valtaosa ilmestyneistä jutuista oli tällä välillä ja koko kolmen vuoden tarkastelujakson ajan neutraaleja suhteessaan Koivistoon. Silti samalla puolen vuoden aikavälillä selkeästi myönteisesti Koivistoon suhtautuvia juttuja oli HS:n sivuilla 44.

Ensimmäinen Koiviston minkäänlainen oma osallistuminen julkiseen keskusteluun tapahtui lähes kolme kuukautta vallan vaihtumisen jälkeen. Tuolloin hän antoi haastattelun Kansantaloudelliseen aikakauskirjaan, ja haastattelu tuli julkisuuteen jo ennen sen virallista ilmestymistä. HS uutisoi eläkeläispresidentin ensimmäisen haastattelun näyttävästi kolmos- ja taloussivuillaan 28.5.94. Haastattelussa Koivisto osoitti, etteivät eläkepäivät olleet pehmentäneet häntä leppoisaksi vanhukseksi vaan tuttu pessimismi on ennallaan. Koivisto totesi talousopeille käyvän huonosti ja varoitteli valtion velan lisäämisen olevan hyödytöntä. Edessäpäin hän näki odottavan eläkeläis- ja ikäryhmäongelmia. (HS 28.5.94, A 3, B 9) Seuraavan kerran Koivisto esiintyi julkisuudessa Mikkelin kesäpäivillä osallistuessaan työelämäkeskusteluun. Matalan profiilin esiintymisestä kertoessaan HS joutui lainaamaan paikallisia maakuntalehtiä, Savon Sanomia ja Länsi-Savoja (HS 18.6.94, A 11). Heinäkuun lopussa eläkeläispresidentti esiintyi näkyvämmiin. Hän puhui ensimmäisen kerran sitten presidenttikausiensa seminaarissa Kokkolan Chydenius-seminaarissa ja korosti Venäjän eristämisen olevan vaarallinen ajatus (HS 23.7.94, A 2, A 19). Elokuussa eläkeläispresidentti Koivisto muisteli itsekin kokemaansa sotaa Ilomantsin torjuntavoiton 50-vuotisjuhlissa (HS 7.8.94, A 9).

Samaan aikaan kun Koivisto vihdoinkin puhui julkisuudessa, hän myös vaiken. Kesän 1994 aikana huipulla nimittäin todellakin tuuli, kun Ahtisaaren EU-edustuskanta ja parlamentaariset linjaukset kävivät ilmi. Jo totuttuun tapaan Koivistosta kirjoitettiin, ja nyt asiakin oli painavaa. Kuten edellä kuvioista 4 näkyy, kesän 1994 aikana Koiviston ja Ahtisaaren keskinäiset vertailut voitti poikkeuksetta Koivisto. Itse hän ei keskusteluun osallistunut. Tästä teemasta lisää luvussa 7.

Osaselitys Koiviston hiljaiselolle lienee ollut hänen kirjoittamansa kirja. Televisiohaastattelussa hän luonnehtikin kirjan tekoa omaksi pehmeäksi laskukseen, jonka aikana hän on tehnyt tiliä itsensä kanssa sekä tiliä tapahtuneeseen. (Mauno Koiviston erikoishaastattelu

6.10.95, MTV 3) Liiaksi kirjan merkitystä ei silti pidä paisutella; kyllä Koivisto on ennenkin ehtinyt kantansa ilmaisemaan, jos on poltetta riittävästi tuntenut. Ja puhuihan hän nykyin, tosin varsin valikoidusti ja varovaisestikin. Joka tapauksessa HS:n moneen kertaan jo ennakoita mainostama kirja *Kaksi kautta I* julkistettiin 12.9.94. Kirjan sisältö pääsi lehden kolmossivulle sekä julkistamista edeltävänä että sitä seuranneena päivänä. Uutiseksi kohosi Koiviston suhde Kekkoseen sekä varsinkin selvitys vuoden 1987 hallitusratkaisusta, sinipunahallituksen synnystä ja salaisesta niin sanotusta kassakaappisopimuksesta, jonka koostumuksen Ilkka Suominen, keskustan Paavo Väyrynen ja ruotsalaisen kansanpuolueen Christoffer Taxell olivat solmineet Koiviston tietämättä. (HS 11.9.94, A 3, D 1; HS 13.9.94, A 3, A 7)

Koivistosta oli eläkeläiskuukausinaan saatu vain vähän irti ennen kirjan julkaisemista, ja entisen tasavallan presidentin muistelmat ovat Suomessa harvinaista herkkua. *Kaksi kautta I* -kirja poikikin HS:iin yli 10 lehtijuttua. Pääkirjoituksessa pohdiskeltiin Koiviston vahvuutta ja leppymättömyyttä (HS 14.9.94, A 2), Paavo Väyrynen kiirehti selvittämään oman näkemyksensä hallitussopimuksesta (HS 17.9.94, A 11), Ilkka Suominen vastasi Koiviston arvosteluun yhtä kärkevällä arvostelulla (HS 1.11.94, A 3, A 7). Kirja-arvostelussa arvelaan Koiviston jättäneen yhä paljon sanomatta (HS 18.9.94, B 2). Harvinaista kritiikkiä Koivisto sai myös muutamassa kirjaa käsitelleessä kolumnissa: Koivistoa ivailtiin halusta sanoa viimeinen sana (HS 18.9.94, D 10) sekä epäiltiin huonosta omastatunnosta ja kovasta pelistä presidenttiaikana (HS 20.9.94, A 3). Eduskunnassa Koiviston kirjan sosialidemokraattien harjoittamaa talouspolitiikkaa kritisoivia arvioita käytettiin innokkaasti hyväksi (HS 14.9.94, A 7; HS 22.9.94, A 7).

Kirjan julkaisemisen jälkeen Koiviston syksy 1994 jatkui alkuvuotta aktiivisemmalla linjalla. Lokakuun aikana hän esiintyi kaikilla kolmella tv-kanavalla, ensimmäiseksi presidenttiaikanaankin suosimassaan MTV:ssä. Syyskuussa ja lokakuussa 1994 Koiviston mainitsevien HS-juttujen määrä nousi hänen oman osallistumisensa seurauksena ohi kevään. Syyskuun HS:ssa Koivistosta kirjoitettiin 34 lehtijutussa, lokakuussa 37:ssä. Nämä jäivätkin huippukuukausiksi. Loppuvuonnakin Koivisto yhä mainittiin tunnollisesti hyvin monien uutisjuttujen lomassa sekä Ahtisaaren presidenttiyttä kuvailtaessa. Silti marraskuussa

Koivisto-juttuja oli 29, joulukuussa 20. Tähän vaikutti Koiviston paluu eläkeläispresidenttinä omaksumaansa etäiseen asemaan.

Kirjaan liittyneiden kriittisten kirjoitusten jälkeen HS:n jutuissa palattiin Koivistolle myönteiseen linjaan. Silti Kaksi kautta I erottuu selkeästi Koiviston ensimmäisen eläkevuoden HS-juttujen sävyä tarkasteltaessa: Kun ensimmäisen puolen vuoden aikana Koiviston suhteen kielteisiä juttuja oli vain edellä mainitut kuusi, nousi kielteisten juttujen määrä toisella puoliskolla 19:ään. Näistä kahdeksan juttua liittyi suoraan kirjan julkaisemiseen. Lopuista kielteisistä kirjoituksista neljä on yleisönosastokirjoituksia. Muista jutuista kahdessa arvostellaan Koiviston heikkoja uudenvuodenpuheita sekä puheen siirtämistä pääministerin pidettäväksi ja kahdessa todetaan Koivistolla olleen ajoittain vaikeuksia suhtautumisessaan Ruotsiin.

Lokakuun 24. päivän jälkeen, jokaisella televisiokanavalla vierailtuaan, Koivisto vetäytyi jälleen askeleen taaksepäin, vaikka julkisuudessa näkyikin. Marraskuun alkupuolella hän osallistui lottien ja suojeluskuntalaisten kansanjuhlaan Finlandia-talossa, mutta ei pitänyt tilaisuudessa puhetta (HS 8.11.94, A 5). Itsenäisyyspäivän juhlissa hän niin ikään luonnollisesti oli vierasjoukossa, mutta valokuvaa kummempaa hänestä ei saatu irti (HS 8.6.94, A 3). Tammikuun lopussa hänen mainitaan osallistuneen pääpuhujana tammikuun kihlauksen juhlintaan (HS 25.1.95, A 8; HS 26.1.95, A 7). Ensimmäisen eläkevuoden päättyessä helmikuun lopussa 1995 Koivisto oli yhtä hiljainen eläkeläinen kuin sen alkaessakin. Kirjassaan hän kertoi ja paljasti ajatuksistaan monin verroin enemmän kuin muutoin koko vuonna yhteensä.

6.1.2. Tyyntä myrskyn edellä

Mauno Koiviston toinen eläkevuosi käynnistyi ensimmäisen vuoden tapaan rauhallisesti. Tiedotusvälineitä puhuttivat eduskuntavaalit, mutta Koivisto seurasi keskustelua sivusta. HS:ssa 9.3.95 Sdp:n puheenjohtaja Paavo Lipponen tosin antoi ymmärtää, että Koivisto kenties on taustavaikuttajana, vaikka ei julkisuudessa juuri vaikutakaan. Lipponen kertoi

Sdp:n puoluevaltuuston kokouksessa keskustelleensa edellisäänä talousasioista Mauno Koiviston kanssa (HS 9.3.95, A 7).

Eduskuntavaalien ratkettua Sdp:n voittoon alkoivat spekulatiot hallituksen muodostuksesta. Koiviston edellisyksynä julkaiseman muistelmakirjan innoittamana hallituspohjakeskusteluissa muistettiin vanhaa presidenttiä. Koiviston tiedettiin vielä 1987 presidenttinä ohjailleen hallitusneuvotteluja haluamaansa suuntaan Kekkonen tapaan (HS 21.3.95, A 2), mutta 1991 "toimineen niinkuin piti" (HS 4.4.95, A 2) ja pohdittiin, mahtaako Ahtisaari edeltäjänsä tavoin määrätä Lipposelle marssijärjestyksen (HS 24.3.95, A 7).

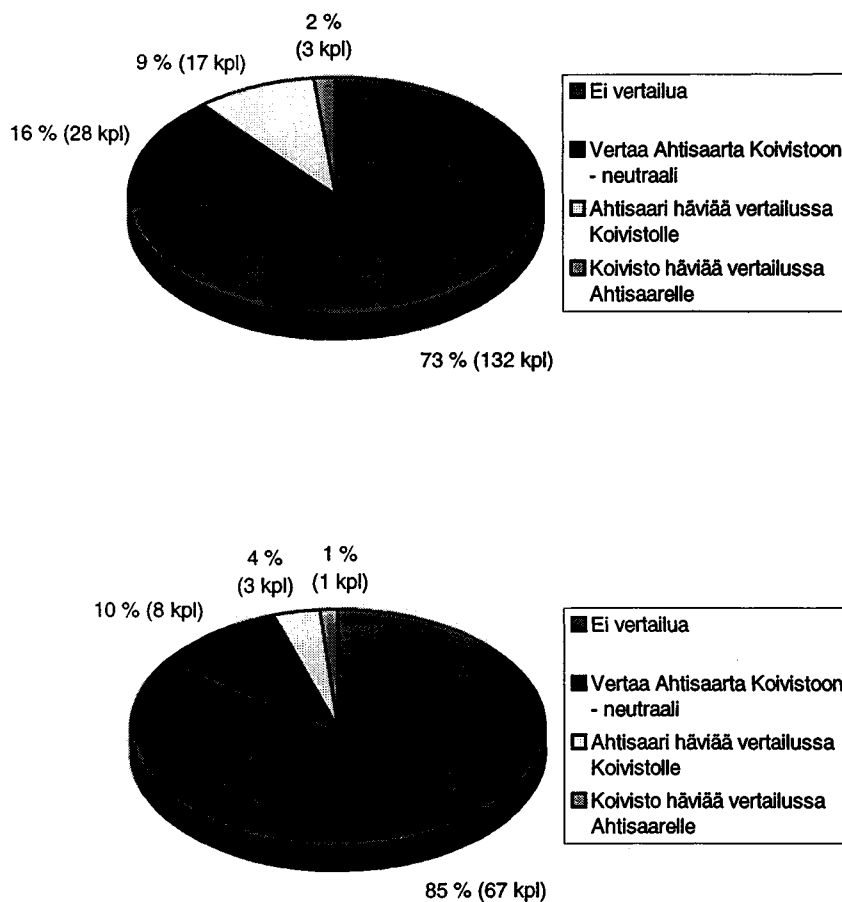
Maaliskuun lopussa Koivisto osallistui vanhan puolueosastonsa Yhteiskuntapoliittisen sosialidemokraattisen yhdistyksen vuosikokoukseen ja otti takaisin Sdp:n jäsenkirjan. HS ei Koiviston palautunutta jäsenkirjaa kommentoinut neutraalia Poliitikkaa lyhyesti - mainintaa lukuunottamatta (HS 31.3.95, A 8). Huhtikuussa eläkeläispresidentti nousi puhujanpönttöön Kansantaloudellisen yhdistyksen kuukausikokouksessa (HS 4.4.95, A 3, B 5). HS kirjoitti puheesta näyttävästi, eikä ihme: Koivisto puhui julkisuudessa ensimmäisen kerran sitten lokakuun lopun televisiohaastattelun, yli viiden kuukauden tauon jälkeen! HS olikin ehtinyt tilaisuudesta etukäteen kertovassa juttupätkässään arvioida, että Koivisto ei ole presidenttikautensa jälkeen "mitenkään erityisemmin ahkeroinut esitelmäjänsä" (HS 23.3.95, A 9). Kolme päivää esitelmänsä jälkeen eläkeläispresidentti kommentoi hallitustilannetta tv 1:n A plus -ohjelmassa ja kertoi uskovansa Paavo Lipposen pääministerikykyihin. Talouspolitiikan taustavaikuttajaksi Koivisto ei uskonut tulevansa, vaikka pääministeri hänen entinen poliittinen sihteerinsä olikin. (HS 7.4.95, A 9)

Toukokuun alussa Koivisto antoi haastattelun Raumalla ilmestyvälle Länsi-Suomi-lehdelle. Tapansa mukaan HS uutisoi muullekin tiedotusvälineelle annetun presidentti Koiviston haastattelun ja kertoi eläkeläispresidentin oudoksuvan suomalaista pykälätehtailua. Lisäksi Koivisto totesi suomalaisten veronmaksumoraalin olevan heikkenemässä, mutta valtion menojen leikkauksien saavan vastaavasti hyväksyntää. (HS 4.5.95, A 7) Näiden muutaman julkiseen keskusteluun osallistumisen jälkeen Koivisto vaiken jälleen. Kesän 1995 aikana HS:sta saattoi lukea Koivistojen osallistuvan Hollannin kuningatar Beatrixin vierailun vastaanotolle (HS 3.6.95, A 8) sekä Kiinan presidenttiparin kunniaksi järjestetyille illallisille

(HS 7.7.95, A 7). Tapasipa Koivisto Viron presidentti Lennart Merenkin (HS 22.7.95, A 9). Mikään näistä tapaamisista ei ollut julkinen.

Koivistosta kirjoittaminen rauhoittui ja laantui toisen eläkevuoden aikana. Eläkeläispresidentistä kirjoitettiin vähemmän ja jutut olivat sävyltään kaiken kaikkiaan hyvin neutraaleja tai myönteisiä. Ennen heinäkuun 1995 viimeisiä päiviä kielteiseen sävyyn Mauno Koivistosta kirjoitettuja HS:n juttuja sai etsiä kaukaa: edellinen lähinnä kielteinen juttu löytyi toukokuun alusta, jolloin Unto Hämäläinen muisteli kolumnissaan Koiviston 10 vuoden takaista, hämmennystä herättänyttä voitonpäiväpuhetta. Tuolloin presidentti yllätti korostamalla Suomen osuutta fasismin kukistumisessa liittoutuneiden maiden rinnalla (HS 7.5.95, D 8). Toinen kahdesta toisen eläkevuoden kielteisestä jutusta oli L.A. Puntilan muistelma kertova juttu: siinä lainattiin Puntilan moitteita Koiviston vuosikymmenten takaisesta räpiköinnistä valtiovarainministerinä (HS 9.4.95, D 1). Viiden kuukauden jaksolla aineistossa on siis vain kaksi kielteistä kirjoitusta. Samalta ajanjaksolta, maaliskuun alun ja heinäkuun viimeisten päivien 1995 väliltä, selvästi myönteisiä juttuja on kahdeksan ja neutraaleja 40.

Rauhoittuminen ja laantuminen pätee myös Ahtisaaren vertaamisessa Koivistoon. Vuoden 1994 suurien kahinointien jälkeen ei Koivistoa jatkuvasti tarvittu Ahtisaaren rinnalle osoittamaan Ahtisaaren olevan väärässä. Niin ikään Ahtisaaren tekojen yhteydessä rutiininomaiseen Koivistoon vertaamiseen auttoi aika: Ensimmäisen presidenttivuoden aikana aloittelevalle presidentille tuli tuon tuosta eteen uusia asioita, joiden yhteydessä edellisen presidentin ratkaisut sopivat mainittavaksi. Toisena vuonna Ahtisaarelle uusia tilanteita tuli yhä vähemmän, ja päähallituspuolueeksi nousi oma puolue Sdp. Vertailun vähentämistä konkretisoi kuvio, jossa tarkastellaan kahden presidentin vertaamista toisiinsa Koiviston ensimmäisen ja toisen eläkeläisvuoden ensimmäisillä puoliskoilla. (Kuvio 5)

KUVIO 5. Koiviston ja Ahtisaaren vertaaminen toinen toisiinsa HS:ssa vallan vaihtoa seuranneen puolen vuoden aikana 1.3.–31.8.1994 sekä vuotta myöhemmin 1.3.–31.8.1995

Elokuun alussa Koiviston kesänvieton katkaisi Ety-kokouksen 20-vuotisjuhlaseminaari. Kuvateksteissä HS kertoo Koiviston istuneen ensimmäisellä penkkirivillä ja tarjonneen leivoksia Yhdysvaltain entiselle presidentille Gerald Fordille. Ilmeisesti Koivisto ei käyttänyt puheenvuoroa. (HS 2.8.95, A 7) Näin säyseään osaan Koivisto ei enää kauan asettunut.

Kesän 1995 lopulla Koivisto antoi Kansan Uutisten Viikkolehdele haastattelun, joka ilmestyi 18.8. ja jonka HS uutisoi tunnollisesti 19.8. Haastattelussa eläkeläispresidentti varoitteli nykyisestä kehityksestä ja arvioi kansalaisyhteiskunnalle käyneen huonosti. Synkkään sävyyn hän ennakoi ihmisten omaehtoisen toiminnan vähenevän, kun passiivisuudesta palkitaan. Osallistumisen estävät myös arvaamattomat korvausvaatimukset. (Kari & Parkkari 1995: Kansan Uutisten Viikkolehti 18.8.95, 8–11; HS 19.8.95, A 7). Osasy

orastavaan ärtymykseen saattoi olla Postipankin ympärillä vellova kuohunta: Postipankin New Yorkin konttorin toiminta oli tuottanut jopa 500 miljoonan markan tappiot. Heinäkuun lopulla monen muun tiedotusvälineen tavoin HS seurasi Postipankin vaiheita tarkasti ja spekuloi pääjohtaja Seppo Lindblomin mahdollisuuksia jatkaa suur tappioita tehneen pankin johdossa. Tässä yhteydessä myös Koivisto nostettiin lehden sivuille, kun muutamassa jutussa mainittiin Koiviston vuonna 1987 olleen siirtämässä Lindblomia Postipankin johtoon. (HS 28.7.95, A 15; HS 6.8.95, D 4)

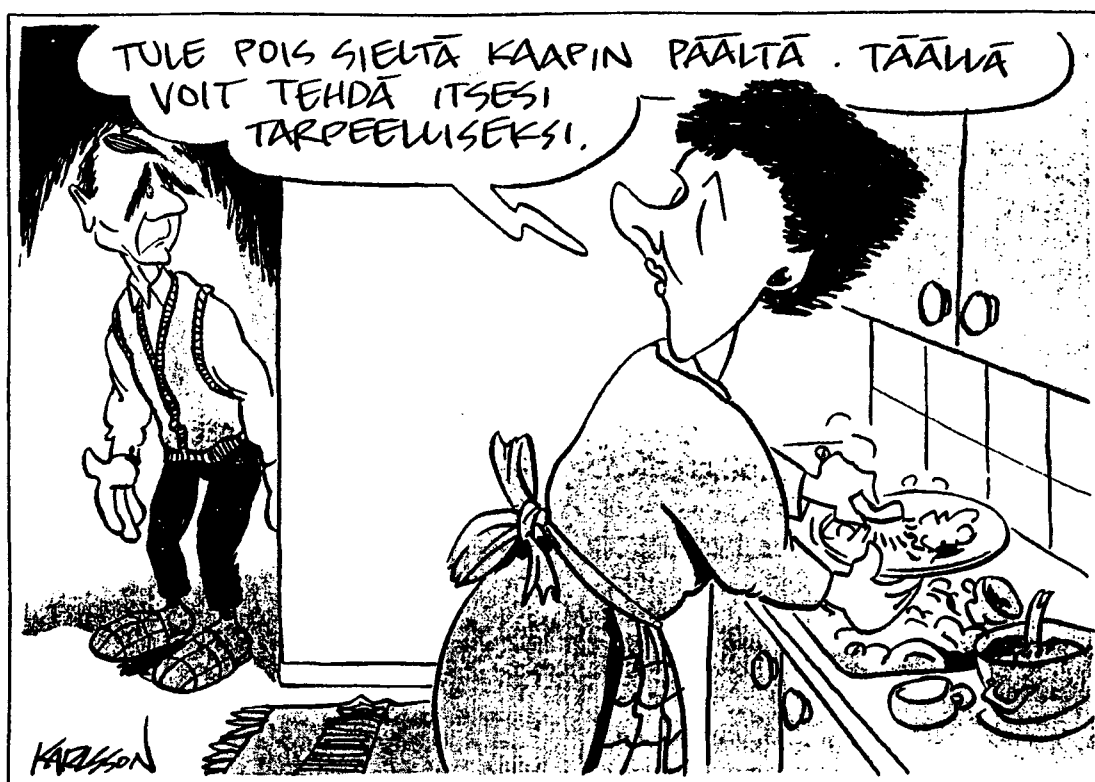
Postipankin pääjohtajan Seppo Lindblomin erosta päätettiin pankin hallintoneuvostossa 23. elokuuta. Hänen sovittiin jatkavan virassa vielä puolen vuoden siirtymäkauden ajan. Hämentävän lisän päätökseen toi tieto siitä, että Postipankin hallintoneuvoston puheenjohtaja Anssi Rauramo oli keskustellut Postipankin ratkaisusta eläkeläispresidentti Mauno Koiviston kanssa. (HS 24.8.95, A 2, B 9)

Eropäätöksen jälkeen asian piti olla ainakin Koiviston osalta poissa päiväjärjestyksestä. Elokuun 27. päivänä HS muisteli asuntorakentamisen alkupaukkua ja kommentoi myönteisesti silloisen Työväen Säästöpankin pääjohtajan Mauno Koiviston osuutta asuntosäästöjärjestelmän kehittämisessä (HS 27.8.95, B 1). Sitten, täysin ennalta arvaamatta, räjähti. Aivan toisen eläkevuotensa puolivälissä Koivisto antoi Ilta-Sanomille ja radiolle haastattelut, joissa hän tuomitsi ankarasti Seppo Lindblomin erottamisen. Rajussa purkauksessa Koivisto osoitti syyttävällä sormella niin valtiovarainministeri Iiro Viinasta, koko hallitusta, oppositiota kuin tiedotusvälineitäkin (Koljonen–Pietilä 1995: IS 28.8.95, A 2–A 3, A 10–A 13; HS 29.8.95, A 2, A 3, B 6). Eläkeläispresidentin aggressiivinen ulostulo nousi 29.8.95 HS:ssa pääkirjoitukseen, kolumniin, kolmossivun pääuutiseksi ja taloussivujen pääuutiseksi. Koivistoon kielteisesti suhtautuvia juttuja kirjoitettiin HS:iin kuutena peräkkäisenä päivänä kiihkeimmillään jopa neljän jutun päivävuhtia. Eläkeläispresidentti Mauno Koiviston puolitoista vuotta kestänyt kuherruskuukausi HS:n kanssa oli päättynyt.

6.2. Koivisto tykittää syksystä kesään, 1995–1996

6.2.1. Lindblomin ja Gorbatshovin kaveri ärhäköi muille

Eläkeläispresidentistä oli puolentoista vuoden aikana muodostunut HS:iin sopivan etäinen ja arvostava julkinen kuva. Koiviston asema ei ollut suhteellisen vakiintunut vain HS:ssa vaan julkisuudessa kaiken kaikkiaan. Elokuun lopun purkaus poikkesi muusta eläkeläisajasta niin täysin, että valtioneuvos Johannes Virolainen jopa arvioi eläkeläispresidentin esiintyneen ensimmäisen kerran julkisuudessa vasta elokuun lopussa 1995 (Virolainen 1996, 326). Lindblom-ulostulon merkitystä kuvaa ja tiivistää oivallisesti myös pilapiirros, joka julkaistiin HS:ssa 30.8.95 (Karlsson 1995: HS 30.8.95, A 8) (Piirros 1).

PIIROS 1: Pilapiirros HS:ssa 30.8.95, Koiviston Lindblom-purkauksen jälkeen.

Ulostulon eroamista kaikesta eläkeläispresidentin aikaisemmasta toiminnasta korostaa myös Turun Sanomien päätoimittaja Aimo Massinen HS:n Muut lehdet -palstalla referoidussa arviossa. Massinen iloitsee siitä, että Koivisto aikoo vihdoinkin lopettaa äkseerauksen eikä suostu enää nostamaan toista jalkaa ja sitten toista jalkaa, "toisin sanoen toimimaan tiettyjen muodollisuuksien mukaan tai asettumaan pelkästään koristeeksi kansakunnan kaapin päälle". (HS 3.9.95, A 2)

Postipankin johtajavaihdoksen kommentointi ja ulostulon saama kritiikki ei ajanut Koivistoa takaisin eläkepäivien rauhaan. Kohuhaastattelussaan hän ilmoitti, että aikoo tehdä itsensä yhteiskunnallisesti tarpeelliseksi voidakseen näytellä jonkinlaista yhteiskunnallista roolia (Koljonen–Pietilä 1995: IS 28.8.95, A 11), ja hän toden totta oli tarmoa täynnä. Vain kaksi viikkoa hänen yllätyslausuntojensa jälkeen tuli lisää puhuttavaa, tosin hillityimmässä muodossa. Koiviston muistelmien toinen osa Historian tekijät julkistettiin 11.9.1995, vuosi ensimmäisen osan julkaisun jälkeen.

Kirjan julkaisupäivää edeltävissä ennakkojutuissa HS nosti otsikoihin ja kolmossivulle Koiviston paljastuksen siitä, että Neuvostoliiton presidentti Mihail Gorbatshev oli pyytänyt Koivistolta apua Baltian tilanteen rauhoittamisessa 1990. Sunnuntaisivulla julkaistiin Koiviston kirjasta ennakkoon luku, jossa muun muassa kuvaillaan, kuinka Suomen presidentti Koivisto toimi välitysmiehenä maailman suurvaltajohtajien välillä, vetosi Yhdysvaltain presidentti George Bushiin Gorbatshevin puolesta. (HS 10.9.95, A 3, D 4) Varsinaisen julkistamistilaisuuden jälkeen kirjoitettiin Koiviston antamasta lisäselvityksestä EU-jäsenyyden vaiheista: kuinka Ranska koetti vuonna 1992 kytkeä Suomen EU-jäsenhakemusta hävittäjäkauppoihin ja Ruotsi aikoi livahtaa Euroopan Unioniin ennen muita jäsenyyden havittelijoita, myös ennen Suomea. (HS 12.9.95, A 3, A 7)

Yllättävintä Historian tekijät -kirjan jälkeisessä Koivistoa koskevassa HS-materiaalissa oli yleisönosastokirjoitusten kielteisyys. Pari viikkoa Koiviston kirjan ilmestymisen jälkeen sen sisältöön oli puuttunut puolenkymmentä yleisönosastokirjoittajaa. Kaikille kirjoituksille oli yhteistä se, että niissä puututtiin eri sanamuodoin Koiviston idänsuhteisiin: ulkomaantoimittaja Antti Halinen totesi kirjan osoittavan Koiviston olleen presidenttinä rähmällä Moskovaan (HS 18.9.95, A 11), tekniikan tohtori Seppo Prihaa kauhistutti

suomettumisen jatkaminen (HS 18.9.95, A 11), opettaja Eino Kaikkonen kummasteli Koiviston tietämättömyyttä NL:n tilanteesta ja paheksui Venäjän kummisedäksi ryhtymistä (HS 22.9.95, A 11). Tuomo Hirvonen Turusta naureskeli Koiviston narrimaista käytöstä (HS 26.9.95, A 11), ja Veikko Vennamo, aikanaan Koivistoa presidentiksi ajanut mies, tuomitsi Koiviston raskaalla kädellä vaarallisesti hakoteillä olleeksi presidentiksi (HS 28.9.95, A 11).

Samaan aikaan kun Koivistoa jyrättiin yleisönosastossa, hän jatkoi tarmokkaasti uudella, aktiivisemmalla linjallaan. 23.9. HS kirjoitti Koiviston edellispäiväisestä Yleisradiolle annetusta haastattelusta, jossa eläkeläispresidentti kertoi pääministeri Ahon muodostaneen syksyllä 1991 kannan Baltian maiden tunnustamiseen (HS 23.9.95, A 8). Kaksi viikkoa myöhemmin oli MTV:ssä esiintymisen vuoro. Televisiohaastattelussa Koivisto arvioi "tässä nykyisessä ominaisuudessa" voivansa jotakin eduskunnasta lausua ja tuomitsi sitten puolustusvaliokunnan kielteisen kannan valmiusjoukkojen perustamiseen käsittämättömäksi. Haastattelussa toimittaja Matti Simula kysyi Koivistolta myös kantaa edellä mainittujen yleisönosastokirjoitusten kaltaisiin lausumiin, joiden mukaan Suomi oli hänenkin presidenttiaikanaan rähmällään itäiseen naapuriin päin. Koivisto kielsi sellaisia kannanottoja paljoa nähneensä, mutta jos sellaisia on ollut, ne ovat hänen mielestään perustuneet asiantuntemattomuuteen. (Presidentti Mauno Koiviston erikoishaastattelu 6.10.95, MTV 3; HS 7.10.95, A 3, A 9).

Kirjan julkistus, Yleisradion haastattelu ja MTV:n haastattelu saivat pian jatkoa. Lokakuun puolivälissä Koivisto osoitti osallistumisintoaan ja kärkkäyttään antamalla haastattelun Hufvudstadsbladetille. Haastattelussa eläkeläispresidentti arvosteli Tanskan ulkoministeri Uffe Ellemann-Jenseniä sekä pohti suhdettaan medioihin. Koivisto myönsi auliisti olleensa alusta asti mediapoliitikko, sillä mahdollisuudet vaikuttaa mielipiteisiin muutoin kuin joukkoviestimien kautta ovat vähäiset. Huomionarvoista on Koiviston käyttämä aikamuoto, kun hän toteaa alusta alkaen olleensa mediapoliitikko ("Jag har varit en mediapolitiker från första början"): eläkeläispresidentti ei puhu menneessä aikamuodossa vaan antaa ymmärtää olleensa alusta alkaen mediapoliitikko ja olevansa sitä yhä. (Paro 1995: Hbl 15.10.95; HS 16.10.95, A 7)

Päivää myöhemmin Koivisto piti puheenvuoron Esko Ahon isännöimässä, ulkopuolisilta suljetussa Keskusta-akatemiassa. Tuolloin hän neuvoi kuuntelemaan intuition ääntä sekä kritisoi taloudellisia tutkimuslaitoksia pinnallisuudesta ja kyvyttömyydestä reagoida talouden taustalla oleviin, yhteiskunnan suuriin muutoksiin (HS 17.10.95, A 7). Tästä viikon kuluttua, 23.10., Koivisto markkinoi uutta kirjaansa olemalla haastateltavana Akateemisessa kirjakaupassa. Hän ilmaisi tyytyväisyytensä Paavo Lipposen hallitukseen ja kuvaili asemaansa eläkeläispresidenttinä sellaiseksi, että ei voi ottaa vapaasti kantaa päivänpolitiikkaan. (HS 24.10.95, A 7).

Kun HS kertoi ennakoijutussa eläkeläispresidentin esiintymisestä kirjakaupassa, komeili sormi pystyssä kulmiaan kurtistavan Koivisto-piirroksen yläpuolella otsikko "Mielipidetykki ampuu kovilla" (HS 20.10.95, D 6). Tuolloin otsikko ei tuntunut yliampuvalta, niin tiuhaan Koivisto oli tukistanut ja keihästännyt eri tahoja elokuun lopusta lähtien. Kriittisyys jatkui vielä marraskuun alussa. Helsingin yliopiston Studia monetaria -luentosarjan luennossaan Koivisto moitti pankkeja itsekkyydestä näiden liputtaessa pankkilopailun vapauttamisen puolesta 1980-luvulla. Niin ikään julkiset vallankäyttäjät saivat eläkeläispresidentiltä sapiskaa, koska yhteistyötä pankkien kanssa ei saatu toimimaan. Oikeuslaitoskin sai osansa moitteista kykenemättömyydestään käydä yhteiskunnallista keskustelua. (HS 3.11.95, B 8)

Pankkikriisiä kosketelleen luentonsa jälkeen Koivisto oli joksikin aikaa sanottavansa sanonut. Hänen periaatteisiinsa kuului, että ei pidä lausua, ellei sanottavaa todella ole, ja pajatso lienee tiuhatahtisten esiintymisten jäljiltä tyhjentyneet. Joulukuun alussa kansanedustaja Jouko Skinnari tarjosi eläkeläispresidentille uutta roolia suomalaisten yritysten vientiveturina, joka johtaisi kauppavaltuuskuntia Euroopassa, Aasiassa ja Amerikassa. Ehdotus kuitattiin HS:ssa lyhyellä STT:n uutispätkällä (HS 3.12.95, A 11), ja ajatus tukahtui saman tien.

Vuosi vaihtui 1996:ksi Koivisto-rintamalla rauhallisesti. Tammikuussa Koivistoa ja Ahtisaarta vertailtiin pitkästä ajasta muutamissa HS:n jutussa toisiinsa: Ahtisaari liittyi siihen suurmiesten joukkoon johon Koivistokin kuuluu, eli niihin jotka ovat lausuneet käsityksensä tiedotusvälineistä (HS 14.1.96, A 2), Ahtisaari puhuu Euroopan Neuvostossa, kuten

Koivisto aikoinaan (HS 22.1.96, A 7). Muut lehdet -palstalla siteerattiin Pohjalaista, jossa vertailtiin eläkeläispresidentin ja istuvan presidentin tyylejä heidän puhuessaan kansalle: siinä missä Ahtisaari puhuu työllisyyden parantamisesta menevästi talkoohengestä ja yhteen hiileen puhaltamisesta, Koivisto olisi perustellut toiveikkuuttaan kansantaloudellisilla perusteilla. (HS 15.1.96, A 2) Samaa eroa käsitellään Iltalehden referoinnilla Karjala-ky-symykseen suhtautumisesta: kun Koivisto tyrmäsi Karjalan palauttamisunelmat tylyin taloudellisin ja juridisin perustein, Ahtisaaren myönteinen tyyli uhkaa muuttua muumi-papan lepertelyksi. (HS 20.1.96, A 2) Suuria intohimoja vertailu ei herättänyt, kuten ei Koivisto ylipäätään: tammikuussa 1996 hänet mainittiin hädin tuskin kymmenessä HS-jutussa kuten myös joulukuussa 1995.

Ennen helmikuuta 1996 Mauno Koivisto oli viimeksi esiintynyt HS:n pääuutissivulla edellisvuoden lokakuussa, kun Kalevi Sorsa julkaisi Muistikuvia, mielikuvia -kirjansa ja tunnusti Koiviston, puoluetoverin, presidenttiehdokkuuden olleen aikanaan tuskallista (HS 29.10.95, A 3). Helmikuussa sydäntalven yli akkuja ladannut eläkeläispresidentti heräsi pikkuhiljaa talvihorroksestaan ja muisti elokuisen vakuutuksensa siitä, että ei vastedes aio pysyä hiljaisena rivimiehenä. Syksyn mediatykytyksen oli aika saada jatkoa. Valtiopäivien avajaisissa 7.2.96 hän tyytyi kahvittelemaan hallitsevan presidenttiparin kanssa sen kummempia julkisuuteen lausumatta (HS 8.2.96, A 7), mutta pyöritteli mielessään uutta kannanottoaan. Sitä ennen väliin ehti Mihail Gorbatshov, eikä Koivistolla varmasti ollut mitään sitä vastaan.

Tietynlaista arvonantoa Mauno Koivisto sai jo kaksi päivää valtiopäivien avajaisten jälkeen, kun pääministeri Paavo Lipponen kertoi hallituksen tiedotustilaisuudessa kaipaavansa talouspoliittista keskustelua ja sanoi keskustelleensa pulmasta presidentti Koiviston kanssa. (HS 10.2.96, A 8) Parempaa oli kuitenkin tulossa, sillä Neuvostoliiton viimeinen johtaja Mihail Gorbatshov nosti eläkeläispresidentti Koiviston HS:n kolmossivulle ja sisä-sivulle 15.2.96. Asiayhteys oli Koivistolle varsin mairitteleva: Television K. Tervo -ohjelmaan nojautuen tehdyissä lehtijutuissa entinen superjohtaja luonnehti Koivistoa hyväksivistäväkseen ja neuvonantajakseen, jonka neuvoihin saattoi luottaa. (HS 15.2.96, A 3, A 7)

6.2.2. Hallitus vastaa veroneuvoihin rukkasilla

Toisen, aluksi rauhallisen mutta puolivälistä eteenpäin varsin kiihkeärytmisen eläkevuotensa huipennukseksi Koivisto antoi helmikuun lopussa haastattelun HS:lle. Hyvällä syyllä voi sanoa, että viimein. Käytännössä Suomen ainoa valtakunnallinen päivälehti HS julkaisi ensimmäisen oman eläkeläispresidentti Mauno Koiviston haastattelun helmikuun viimeisenä päivänä 1996. Samassa lehdessä ilmestyneessä jutussa valtioneuvos Johannes Virolaisen kirjan julkistamistilaisuudesta lainattiin Virolaisen varovaisen kriittistä arviota Koivistosta hallituksen muodostajana, mutta arvostelu jäi Koiviston taloushaastattelun jalkoihin. (HS 29.2.96, A 3, A 6, B 10)

Laajassa, pohdiskelevassa HS:n haastattelussa eläkeläispresidentti kaipasi työtä edistäviä rakennepäätöksiä, sillä hänen näkemyksensä mukaan pelkkä talouskasvu ei riitä ratkaisemaan työttömyyttä. Koiviston kommentit saivat tiedotusvälineissä hyvän vastaanoton ja koivistolaisen saarnan osoitteitakin pidettiin selvänä: HS:n omien tulkintojen lisäksi Muut lehdet -palstalla siteerattiin Kauppalehteä ja Hufvudstadsbladetia, joiden mukaan sanoma suunnattiin hallitukselle ja työmarkkinajärjestöille (HS 1.3.96, A 2; HS 2.3.96, A 2). Hiukan HS:a jäi harmittamaan, että Koivisto ei tarkemmin eritellyt, mitä työmarkkinarakenteiden uudistuksia hän piti tärkeänä (HS 1.3.96, A 2).

Koiviston kolmas vuosi eläkeläisenä oli näin käynnistynyt näyttävästi. Yleisönosasto-kirjoituksessa 5. maaliskuuta 1996 filosofian maisteri Timo Karvonen tosin ennusteli, että Koiviston keskustelunavaus jää ilman vastakaikua, se vaietaan unohduksiin (HS 5.3.96, A 11). Näin tuntuikin käyvän. Kolme viikkoa taloushaastattelun jälkeen, 20. maaliskuuta, Koivisto mainittiin jälleen kolmossivulla, mutta Afganistanin rauhanprosessia koskevan kirjan julkaisemisen yhteydessä. Koivisto oli taustajoukoissa edesauttamassa everstiluutnantti Olli-Matti Multamäen kirjoittaman Suomi ja Afganistanin rauhanprosessi 1987–89 -kirjan syntyä ja osallistui myös kirjan julkistamistilaisuuteen. Muutoin Koivisto-uutisointi oli tavanomaisen arkisilla linjoilla: inkeriläisten paluumuutto ja Koiviston 1990 lausuma paluumuuttajalausunto putkahti tasaisin väliajoin esiin, niin nytkin (HS 9.3.96, A 5). Poliittikkaa lyhyesti -palstalla kerrottiin Koiviston toimineen talven aikana latumestarina ja parantaneen latukoneellaan Inkoon Tähtelän kylän hiihto-oloja (HS 26.3.96, A 7), Risto

Uimosen kolumnissa pohdittiin presidentti Ahtisaaren suosiota ja suosiottomuutta Kehä kolmosen eteläpuolella ja epäiltiin eliitin kaipaavan Koiviston määrätietoisuutta ja terävyyttä sekä Kekkosen ryhdikästä hahmoa (HS 2.4.96, A 2).

Kun muut eivät Koiviston HS:lle antaman taloushaastattelun haasteisiin vastanneet, Koivisto jatkoi keskustelua itse. Huhtikuun 12. päivänä 1996 HS:iin voitiin tyytyväisenä kirjoittaa Koiviston antaneen edellisiltäisessä televisiohaastattelussa vastauksen siihenkin, millaisia rakenteellisia uudistuksia työttömyyden vähentämiseksi tarvitaan. Koivisto totesi vakuuttavasti ja kiertelemättä pitävänsä tarpeellisena työn hinnan alentamista ja työn verotuksen kevennystä, mutta niin, että alijäämä ei kasva. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että valtion menoja olisi entisestään supistettava samalla rahasummalla, minkä valtio työn verotuksen keventämisessä menettäisi. (A plus 11.4.96, tv 1; HS 12.4.96, B 9; HS 13.4.96, A 2) Koiviston Yleisradion A plus -ohjelmassa lausuma ehdotus oli selvä, pääministeri Lipposelle kohdistettu haaste. Tällä kertaa ei kulunutkaan kuin kolme päivää, kunnes Lipponen vastasi eläkeläispresidentille radiossa pääministerin haastattelutunnilla. Valtion menoista leikkaaminen veroalen hyväksi ei ollut Lipposen mielestä paikallaan (HS 15.4.96, A 3, A 7). Siihen oli tyytyminen sekä Koiviston että HS:n, vaikka molemmat tuntuivat olevan toista mieltä.

Koivisto ei ajatuksiensa tylystä torjumisesta lannistunut. Ei, vaikka Lipposen jälkeen myös europarlamentaarikko Paavo Väyrynen ehätti arvostelemaan Koivistoa syyttämällä uusimassa kirjassaan tätä tasavallan presidenttinä salaisesta pyrkimyksestä turvallisuuspoliittisen linjan muuttamiseen (HS 30.4.96, A 7). Toukokuun 1996 aikana Mauno Koivisto jatkoi aktiivista julkisuudessa esiintymistä. 6.5. eläkeläispresidentti kunnioitti läsnäolollaan Suomen ylioppilaskuntien liiton Studia generalia -luentosarjaa ja piti alustuspuheenvuoron, jossa nosti esiin ajatuksen kansalaispalkasta työttömyyden parantamiseksi. Ehdotus liittyi Koiviston monesti ennenkin arvostelemaan passiivisuuden kannattamiseen; rahan saamisen ehtona ei hänen mielestään pitäisi olla toimettomuus, vaan ihmisiltä tulisi enemmän vaatia toimeliaisuutta. (HS 7.5.96, A 9)

Toukokuun puolivälin jälkeen 1996 Koivisto tuli MTV:n aamulähetykseen haastateltavaksi. Haastattelussa käsiteltiin pintapuolisesti monia teemoja Nato-keskustelusta yleis-

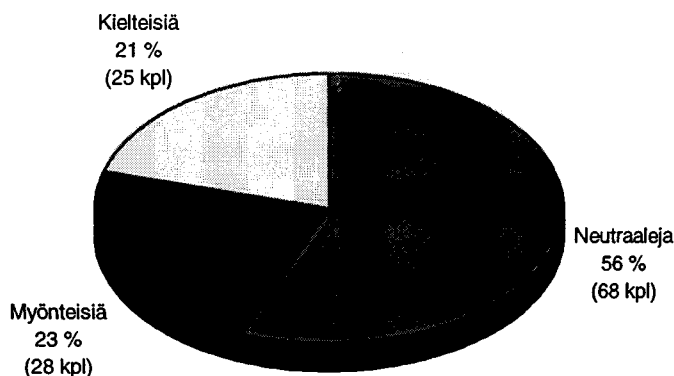
lakolla kalisteluun. Koivisto sai myös tilaisuuden vuorostaan vastata pääministeri Lipposelle, joka oli sanonut viimeisen sanan verotuksen kevennystä ja valtion säästöjä koskevassa keskustelussa: Koivisto puolusti omaa ehdotustaan ja totesi, että veronalennuksiin ei päästä sitä kautta, että ensin kiistellään menojen supistuksista ja vasta sen jälkeen katsotaan, onko veronalennuksille tilaa. (Huomenta Suomi -ohjelma 18.5.96, MTV 3; HS 19.5.95, A 9) Vain kaksi päivää myöhemmin Koivisto esiintyi taas, nyt ruotsalaisen kansanpuolueen 90-vuotisjuhlaseminaarissa. Seminaarissa Rkp:n puheenjohtaja Ole Norrback arvosteli kärkevästi Sdp:tä ulkopoliittisen vallan keskittämisestä itselleen. Koivisto puolestaan kuvaili suhdannepolitiikan harjoittamisen olevan yhtä vaikeaa kuin traktorin peruuttaminen peräkärryn kanssa. (HS 21.5.96, A 7)

Koivisto ehti tulla vielä kerran julkisuuteen ennen kesälomakautta. Koko eläkeläisajan HS:n palstoilla oli aika ajoin mainittu paitsi Koiviston inkerinsuomalaisten paluumuuttoa koskenut lausunto, myös hänen osuutensa lähiörakentamisessa. Nyt eläkeläispresidentti muisteli itse aluerakentamisen alkuaikoja puhuessaan Asuntoreformiyhdistyksen seminaarissa Kirkkonummella. Koivisto puolusti yhä 1960-luvun alun suurten lähiöiden rakentamista, sillä ne olivat ainoa keino vastata silloiseen valtavaan asuntokysyntään. (HS 30.5.96, B 1)

Eläkeläispresidentti Mauno Koiviston aiempaa selkeästi tiiviimmän julkisuudessa esiintymisen jakso oli alkanut elokuussa 1995 Seppo Lindblomin erottamisen myötä. Keski-talvella väliin mahtui kolme hiljaista kuukautta, mutta kevään kynnyksellä Koivisto todella pyrki vaikuttamaan työttömyyden hoitoon. Aktiivisuus päättyi toukokuun 1996 tiuhatahtiiseen kommenttien lausumiseen. Varsinkin syyskuu 1995 ja kevät 1996 erosivat selvästi siitä eläkeläispresidentin itselleen valitsemasta etäisestä asemasta, johon Koivisto ensimmäisen puolentoista vuoden aikana oli tuudittanut uskomaan sekä tiedotusvälineet että suomalaiset ylipäätään.

Vauhdikas kausi näkyy myös Koiviston mainitsevien HS-juttujen laadullisuuden määrällisessä tarkastelussa. Elo–syyskuun vaihteesta 1995 toukokuun loppuun 1996 Koivisto esiintyi tavalla tai toisella julkisuudessa 17 kertaa. Koiviston ulostulojen painoarvon kannalta vielä paljastavampi on syntyneiden juttujen määrä: jakson aikana Koiviston julkiset

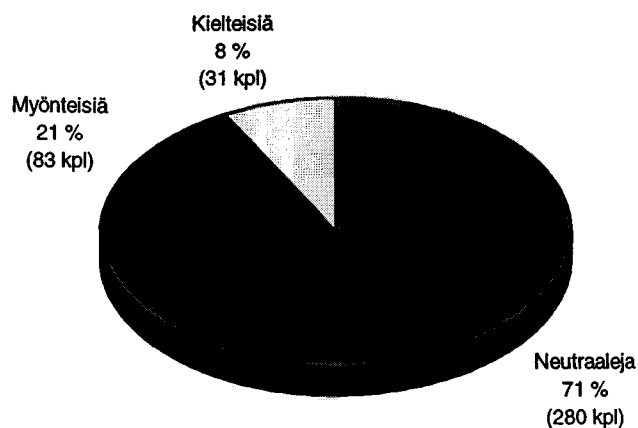
osallistumiset synnyttivät 27 HS-juttua, eli tälle yhdeksän kuukauden jaksolle keskittyi 40 prosenttia niistä kolmen vuoden lehtijutuista, joiden syntyyn eläkeläispresidentti vaikutti omalla julkisuudessa esiintymisellään. Kaiken kaikkiaan tarkasteltavassa materiaalissa on 121 lehtijuttua tältä yhdeksän kuukauden jaksolta. Niiden sävyt suhteessa emerituspresidentti Koivistoon jakaantuvat seuraavasti (Kuvio 6):

KUVIO 6. Tutkimusaineiston 121 Koivisto-jutun sävyjen jakaantuminen 29.8.1995–31.5.1996, Koiviston aktiivisen 9 kuukauden jakson aikana.

Eron ymmärtää selvemmin, kun kiihkeän kauden HS-juttujen sävyjä ja Koiviston osallistumista vertaa sitä ennen totuttuun, ennen Seppo Lindblomin tapauksen nostattamaa kohua ilmestyneisiin juttuihin. Ensimmäisen puolentoista eläkevuoden aikana Koivisto esiintyi julkisuudessa 22 kertaa ja esiintymiset poikivat HS:n sivuille 30 juttua. Määrät ovat suhteellisesti selkeästi pienemmät, kuin seuraavan yhdeksän kuukauden vastaavat määrät (17 ja 27), vaikka Koivistosta muutoin kirjoitettiin juuri eläkeläisyyden alkuaikoina varsin kernaasti ja tiiviisti. Kaudet erottuvat toisistaan myös juttujen sävyissä; puolentoista ensimmäisen eläkevuoden aikana jutut jakaantuivat näin. (Kuvio 7):

KUVIO 7. Tutkimusaineiston 394 Koivisto-jutun sävyjen jakaantuminen 1.3.1994–28.8.1995, Koiviston ja HS:n puoletoistavuoden kuherruskuukauden aikana.

Ensimmäistä puoltatoista vuotta voi siis hyvällä syyllä kutsua kuherruskuukaudeksi, kun kielteisiä juttuja on vain kahdeksan prosenttia kaikesta materiaalista myönteisten juttujen määrään ja osuuden ollessa lähes kolme kertaa suurempi. Koiviston tykityskaudelle puolestaan on ominaista ennen kaikkea neutraalien juttujen huomattavasti pienempi osuus: kun Koivisto itse osallistuu näin aktiivisesti julkisuuteen, hän herättää myös tunteita. Yhdeksän kuukauden tykitysjakson alussa, Lindblom-kohun aikaan, Koivistoon kielteisesti suhtautuvat jutut olivat huipussaan, mutta kevään 1996 taloushaastatteluillaan ja leppoisammilla esiintymisillä Koivisto paransi itsestään muokattavaa julkista kuvaa niin, että myönteisiä juttuja lopulta on muutama enemmän kuin kielteisiä.

6.3. Kohti vakaata päiväjärjestystä

6.3.1. Kullberg ja Kekkonen yllättävät rauhoittuneen Koiviston

Vilkasta kevättä 1996 seurasi rauhallinen kesä 1996. Kesän alkajaisiksi eläkeläispresidentti Mauno Koivisto tosin esiintyi HS:ssa uudella tavalla: hän oli lukenut venäläisen kreivi Witten muistelmat ja kirjoitti kirjaan nojautuen laajan arvion ja pohdiskelun kulttuurisivuille. Koiviston kirjoitus mainittiin kolmossivullakin. (HS 16.6.96, A 3, B 1) Kesäkuun

aikana hän esiintyi pääuutissivulla toistamiseen, kun HS uutisoi inkerinsuomalaisten paluumuuton ehtojen kiristyvän ja muistutti muuttovirran Suomeen alkaneen, kun Koivisto presidenttiaikanaan sanoi, että inkeriläisiä pitää kohdella paluumuuttajina. (HS 29.6.96, A 3, A 7) Silti nämä kolmossivun Koivisto-maininnat eivät sodi kesän rauhallista Koivisto-antia vastaan: kesäkuun aikana Koivisto mainittiin noin kymmenessä HS:n jutussa, heinäkuussa ja elokuussa juuri ja juuri viidessä. Itse Koivisto ei juttujen syntyyn vaikuttanut Witte-kirjoituksensa jälkeen ennen syyskuun loppupuolta.

Liekö kesätoimittajien lähteminen ja vakituisten toimittajien työhön paluu vaikuttanut, sillä äärimmäisen hiljaisen Koivisto-kesän jälkeen hänet jälleen mainittiin syyskuussa liki 30:ssä HS:n jutussa, vaikka eläkeläispresidentti yhä pysytteli yhtä esiintymistä lukuun ottamatta poissa julkisuudesta. Syyskuun alussa HS:iin kirjoittavilla oli jälleen tietämystä ja tahtoa muistella menneitä. Ahtisaaren lähtiessä vierailulle Tshekin tasavaltaan todettiin Koiviston vierailleen siellä 1987, jolloin maa oli vielä sosialistinen (HS 8.9.96, A 8). Kun kansanedustaja Erkki Tuomiojan väitöskirja tohtori Pekka Kuusesta valmistui, muisteltiin Kuusen aikanaan olleen toisen tohtorin, Mauno Koiviston, poliittinen kilpailija (HS 14.9.96, A 8). Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta tapasi 19.9. presidentti Ahtisaaren, ja HS:ssa kerrottiin valiokunnan ja presidentin välien olleen Koiviston aikana ongelmalliset (HS 19.9.96, A 6). Hyvä esimerkki Koiviston ilmaantumisesta täysin odottamattomissa yhteyksissä HS:n sivuille on juttu otsikolla "Possu paljastaa piirtäjänsä". Jutussa possu-piirroksia julkisuuden henkilöiltä keräävä 51-vuotias Harri Turunen selvittää kohtaamistaan Koiviston kanssa; kuinka Koivisto väitti veteraanien lentopalloilun SM-kisoissa 1993 olevansa huono piirtäjä, mutta possu syntyi saman tien hallin tiiliseinää vasten. (HS 13.9.96, A 4)

Koivistoa kiiteltiin kolmossivua myöten syyskuun loppupuolella, kun HS teki uutisjutut keskustan puheenjohtaja Esko Ahon ja Sdp:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Pertti Paasion tuoreisiin kirjoihin nojautuen. Kirjoissaan molemmat poliitikot valottavat osaltaan kuvaa Koivistosta ja kertovat hänen työskentelytavoistaan presidenttinä. Molemmat vakuuttavat yhteistyön presidentti Koiviston kanssa sujuneen hyvin, ja Paasio yltyy arvioimaan Koiviston yhdeksi älykkäimmistä tuntemistaan ihmisistä. (HS 19.9.96, A 3, A 7)

Vaikka Koivisto nousee etenkin Paasion kirjassa kaiken kaikkiaan aikamoiseksi sankariksi, antoi kirja silti Koivistolle huomauttamisen aiheen. Eläkeläispresidentti astui pitkän ja perusteellisen kesätauon jälkeen esiin 20. syyskuuta esiintyessään Nuorsuomalaisen sanomalehtimiesyhdistyksen 90-vuotisjuhlissa pääpuhujana. Tilaisuudessa Koivisto vastasi entisen ulkoministerinsä Paasion arvosteluun kehitysavun vastustamisesta ja tarkensi vain kysyneensä, mitä sellainen avustaminen on, jossa itse velkaantuu ulkomaille ja jättää avun raskuuden tulevien sukupolvien maksettavaksi. Varsinaisesti eläkeläispresidentti oli kutsuttu puhumaan tiedonvälityksestä, ja lempeää ironiaa sopuleiden säntäilystä Koivistolta irtosi yhä. Koivisto kuvaili liikkeen olevan medialle kaikkein tärkeintä ajattelemisen ja harkitsemisen jäädessä taka-alalle. Lisäksi liikkeen on oltava samansuuntaista, sillä media toimii kuin joukko-osasto, jossa tunnussanoilla on suuri vaikutus ja väärään suuntaan liikkuvat saavat aikaan vain epäjärjestystä. (HS 21.9.96, A 9)

Kesän 1996 jälkeen HS oli teroittanut kynänsä ja valmistautunut lokakuusiin kunnallisvaaleihin ja EU-parlamentaarikkovaaleihin. Galluutulosten esittelyn ja julkisehdokkaiden mahdollisuuksien arvioimisen rinnalle kuumimpiin uutisotsikoihin ja pohdiskeleiviin pääkirjoituksiin nousi yllättäen jälleen eläkeläispresidentti Koivisto. Ensimmäinen suuri Koivisto-tapaus sitten HS:lle ja televisiolle annettujen taloushaastattelujen ja Lipposen Koiviston neuvoille antamien rukkasten jälkeen käynnistyi puolisen vuotta myöhemmin, syyskuun lopussa 1996. Tuolloin Suomen Pankin entinen pääjohtaja Rolf Kullberg julkisti Ja niin päättyi kulutusjuhla -kirjansa. Kirjassa Kullberg purkaa hillitysti katkeruuttaan niistä vaiheista, jotka veivät hänet aikaistetulle eläkkeelle keväällä 1992. Kullberg kokee joutuneensa ennen kaikkea silloisen pääministerin Esko Ahon juonittelun uhriksi. Hieman kiertäen mutta riittävän selkeästi hän antaa myös ymmärtää, että presidentti Mauno Koivisto ei tuolloin antanut hänelle tarpeeksi tukea keskustan kieroilua vastaan ja ihmettelee, miksi Koivisto asettui Ahon taakse. (HS 27.9.96, B 8, Kullberg 1996, mm. 239–240)

Viisi päivää myöhemmin HS haastoi pääkirjoituksessaan kaikkia osapuolia kertomaan oman versionsa Kullbergin erosta. (HS 1.10.96, A 2). Aho vastasi kutsuun saman tien ja vakuutti antamassaan haastattelussa, että ei tavoitellut Kullbergin eroa. Ahon käsityksen mukaan nimenomaan Koivisto oli päätyynyt pääjohtajavaihdoksen kannalle jo selvästi ennen tapahtumien huipennusta, Kullbergin Ahoon kohdistamaa julkista ryöpytystä ja sitä

---

seurannutta Koiviston, Ahon ja Kullbergin tapaamista, jossa Kullbergin erosta sovittiin. (HS 2.10.96, A 3, B 6)

Ahon selvityksen jälkeen HS suuntasi seuraavassa pääkirjoituksessa kysyvän katseensa suoraan eläkeläispresidentti Koivistoon. Ahon lausunto ei tuonut lopullista selvitystä Kullbergin eroon, sillä jäljellä oli vielä yksi avainhenkilö, jolla saattoi olla kolmas versio tapahtumista. (HS 3.10.96, A 2) Niin olikin. Viikkoa myöhemmin HS:n lukijat saattoivat lukea lehdestään Mauno Koiviston kirjoittaman, sivun pituisen vastineen Rolf Kullbergille. Kirjoituksessa Koivisto ei vain puolustanut itseään esitetyltä kritiikiltä vaan vastasi hyökkäykseen hyökkäyksellä, ei tosin kullbergmaisen hienovaraisesti vaan koivistomaisen kärkevästi ja pisteliäästi. Eläkeläispresidentti jopa syytti Suomen Pankkia poliittisen vallan hamuamisesta ja ihmetteli, mikä oli se suuri riita Suomen Pankin johtokunnan ja hallituksen välillä. Estottomasti Koivisto niin ikään arvosteli Kullbergin tapaa hoitaa korkopolitiikkaa ja ruoti markan kytkemistä ecuun sekä Kullbergin ratkaisuja markan devalvoimien yhteydessä marraskuussa 1991. (HS 11.10.96, A 3, B 10)

Tämäkin puheenvuoro nousi automaattisesti pääkirjoitukseen. Jos Koivisto odotti saavansa vain kehuja ja kiitosta rohkeasta selvityksestään, hän pettyi. HS:n pääkirjoituksessa toki kiitetään Koiviston ottaneen hienosti vastaan haasteen, jonka Kullbergin kirja ja Ahon haastattelu, sekä luvalla sanoen HS itse, olivat asettaneet. Kaiken kaikkiaan sävy on kuitenkin ihmettelevä: Miksi Koivisto ei suostunut Kullbergin aiempaan eronpyyntöön, jos keran oli eri linjoilla Suomen Pankin devalvaatiota vastustavan politiikan kanssa? Miksi Koivisto aikanaan tuki vahvaa markkaa ajavaa sinipunahallitusta, kun hän nyt ilmoittaakin olleensa revalvaation kannalla? (HS 12.10.96, A 2) Samalla, kummastelevalla linjalla pysytään myös HS:n Muut lehdet -palstalla. Palstalla lainataan Turun Sanomien päätoimittajaa Aimo Massista, jonka mielestä suurten herrojen toistensa syyttely on jälkiviisasta; Koiviston olisi osaltaan pitänyt puuttua asioiden kulkuun, vaikka talouspolitiikka ei normaalioloissa presidentille kuulukaan. Samalle asialle ivailee Aamulehden päätoimittaja Hannu Olkinuora kirjoittaessaan, että Koiviston version mukaan tämä olisi tiennyt miten asiat pitää hoitaa, mutta hänen asemansa ei riittänyt niiden hoitamiseen. (HS 13.10.96, A 4)

Koiviston Kullberg-kirjoituksen jälkipuinti tuntui jäävän muutaman päivän kummastele-
viin kommentteihin, sillä huomio kiinnittyi jälleen toisaalle. Koivisto tosin pysyi mukana
kuvioiden vaihtuessa. Presidentti Kekkonen elämäkerran kirjoittaja, tohtori Juhani
Suomi kertoi televisiohaastattelussa 14. lokakuuta, että keväällä 1968 Kekkonen neuvotteli
omin päin Neuvostoliiton johdon kanssa eräiden Lapin pohjoisimpien osien vaihtamisesta
Viipurin kaupunkiin ja sitä ympäröiviin alueisiin. Kremlissä käymistään neuvotteluista
Kekkonen ei Suomessa kertonut kenellekään, ei edes pääministeri Mauno Koivistolle.
Kekkonen kyllä jakoi hallituksen avainministereille vierailustaan tehdyn matkaraportin,
mutta Karjala-keskusteluihin ei ollut minkäänlaista viitettä. (HS 15.10.96, A 7; 18.10.96, A
2, A 3, A 8)

Karjala-keskustelun aikana ja jälkeen HS kirjoitti Koivistosta jälleen myös uutuskirjojen
yhteydessä. Koiviston adjutanttina toiminut Veikko Vesterinen muisteli kirjassaan
"Adjutanttina aitiopaikalla" Koiviston pitäneen puolustusvoimien johtoa kiitettävästi
kurissa ja piti merkittävänä Koiviston päätöstä pysytellä puolustusvoimien ylipäällikkönä
myös mahdollisen sodan aikana. (HS 16.10.96, A 7) Kalevi Kivistön elämäkerrassa
"Kalevi Kivistö – Liian hyvä poliitikoksi?" puolestaan paljastetaan Koiviston olleen
kevään 1981 hallituskriisin aikana valmis jättämään valtiolliset tehtävänsä. Kivistön muis-
tiinpanojen mukaan Koivisto oli nimenomaan puhunut tehtävistään monikossa ja tulkitsi
näin ollen Koiviston tarkoittaneen paitsi tunnetusti tuulista pääministerin pestiään, myös
Suomen Pankin pääjohtajuutta. (HS 26.10.96, A 7) Muista eroava, varsin myrkyllisesti
Koivistoa käsittelevä uutuuksu oli Antti-Pekka Pietilän Presidentin pankki -kirja. Pietilän teo-
rian mukaan Suomen Pankki ei ole koskaan ollut se eduskunnan pankki, joksi valtiosääntö
sen määrittelee. Koivisto kohoaa kirjan päähenkilöksi ja pankin todelliseksi johtajaksi:
Rolf Kullbergin Pietilä nimeää Koiviston juoksupojaksi ja nykyisen pääjohtajan Sirkka
Hämäläisen niin ikään Koiviston neuvoja kuuntelevaksi ja tämän kädestä syöväksi näen-
näisjohtajaksi. (HS 29.10.96, B 8)

Koivistosta oli kirjoitettu lokakuussa 1996 kuin ainakin vilkkaimman julkisuuskauden ai-
kana syksyllä 1995, vaikka hän ei itse ollut ottanut keskusteluun osaa merkittävää Kull-
berg-kirjoitustaan lukuunottamatta. Silti ruutia todella riitti kuukauden loppuun asti: sekä
30.10. että 31.10. Koivisto komeili HS:n kolmossivulla. Ensimmäisen näistä pääuutissivun

Koivisto-jutuista aiheutti Rolf Kullberg: Kullberg ei ollutkaan sanonut viimeistä sanaansa kirjansa julkistamistilaisuudessa, vaan vastasi nyt pitkältä ulkomaanmatkalta palattuana eläkeläispresidentti Koiviston kirjoitukseen. Taloussivun laajassa kirjoituksessa Kullberg pysyi yhä kohteliaalla linjallaan, vaikka puolustikin omia näkökantojaan Koiviston aika ajoin täysin eriäviä käsityksiä vastaan. Keskuspankin halun kahmia poliittista valtaa Kullberg kiistää kirjoituksessaan ehdottomasti, samoin hän on edelleen sitä mieltä, että keskuspankki toimi järkevästi ja oikein ecu-kytkennän suhteen. (HS 30.10.96, A 3, B 10)

Lokakuun viimeisen päivän Koivisto-uutisointi liittyi myös jo esille nousseeseen aiheeseen, kokonaisuudessaan julkisuuteen tulleeseen uuteen Kekkos-elämäkertaan. Suurimaksi uutiseksi nousi presidentti Kekkonen ja pääministeri Koiviston tiedettyäkin huomomiksi paljastuneet välit: Kekkonen ja Koivisto ajautuivat lähes välirikoon 1968–1970 jopa niin, että Kekkonen uhkasi erota 1970, jos pääministeri ei taivu vaatimuksissaan saada muutoksia presidentti Kekkonen valtiopäiväpuheeseen. Koivisto taipui, mutta Kekkonen oli ehtinyt saada tarpeekseen hänen “huseerauksestaan”; Koivisto nousi uudestaan pääministeriksi vasta 1979. (31.10.96, A 3, ks. myös A 8, C 8)

Lokakuu 1996 vaihtui siis marraskuiksi Mauno Koiviston esiintyessä tuon tuosta HS:n sivuilla. Todella poikkeukselliseksi Koiviston esiintyminen tuli, kun hänet mainittiin 1.11. kolmossivulla kolmantena peräkkäisenä päivänä ja jälleen eri asian tiimoilla. Tällä kertaa muistelmansa oli julkaissut tanskalaispoliitikko Uffe Ellemann-Jensen, jonka kirja ei suomalaisia kollegoja mairitellut. Poikkeuksen Ellemann-Jensen tekee presidentti Koiviston kohdalla, johon hän suhtautuu kunnioittavasti. Suomen liian lepsuksi luonnehtimansa Baltian-politiikan ja Koiviston liian jyrkältä tuntuneen kritiikinkin Ellemann-Jensen selittää presidentin saamalla väärällä informaatiolla, johon oli usein syyppäänä tuolloin ulkoministerinä toiminut Paavo Väyrynen. (HS 1.11.96, A 3, C 1)

Seuraavanakin päivänä Koivisto pyysytteli HS:n uutisannissa, nyt siihen itse vaikuttaen. STT:lle antamassaan niukkasanaaisessa tiedotteessa eläkeläispresidentti vahvisti Kekkos-elämäkerran arviot siitä, että ei aikanaan pääministerinä todella saanut minkäänlaista vihiä presidentti Urho Kekkonen neuvostojohdon kanssa käymistä aluevaihtoneuvotteluista. Lisäksi Koivisto korosti, että ei voi ymmärtää Kekkonen menettelyä. (HS 2.11.96, A 9)

6.3.2. Ympyrä sulkeutuu parlamentarismiin pohdinnalla

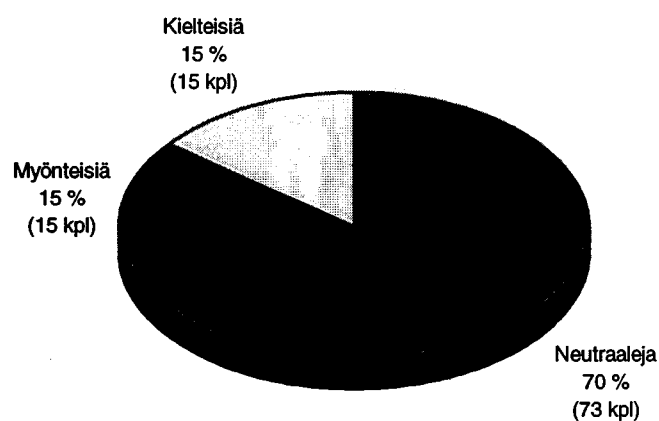
Alkupäivien jälkeen marraskuun 1996 HS:n Koivisto-jutut tasoittuivat tavanomaisemmalle mainintalinjalle. Kalevi Sorsan runoharrastuksesta ja Mauno Koiviston legendaksi nousseista parsituista sukista todetaan olevan matkaa puhemies Riitta Uosukaisen vesisänkykokuun (HS 16.11.96, A 2), pääministeri Lipposen sairaskohtauksen jälkeen pohditaan terveydentilätietojen julkaisemisen tärkeyttä ja muistetaan Koiviston toimineen terveys-tiedottamisessaan säntillisesti (HS 19.11.96, A 2), Ahtisaaren Intian-vierailun tiimoilla muistutetaan myös Koiviston ja Kekkonen vierailleen maassa ja kerrotaan Koiviston saaneen syntymäpäiväsähkeen kaukomailla matkustavalta seuraajaltaan. (HS 24.11.96, A 8; HS 27.11.96, A 7) Marraskuun lopussa eläkeläispresidentti kunnioitti läsnäolollaan presidentti Relanderin muistomerkin paljastusta, mutta puheen pitäminen jäi Ahtisaaren harteille. (HS 30.11.96, B 1)

Itsenäisyyspäivän juhlissa riemu sen sijaan pääsi valloilleen. HS on valmis nimeämään eläkeläispresidentin peräti illan iloisimmaksi vieraaksi ja vahvasti arviotaan kertomalla Koiviston sydämellisistä poskisuukoista ja vitsailusta pääministerin naisasioilla. Vapautunut ja rentoa juhlijaa kuvaa niin ikään toimittaja Mattiesko Hytösen juhlahutun otsikko "Manu huusi hei hei!" (HS 8.12.96, A 3, D 10–D 11) Juhlien jälkeen vuosi 1996 päättyi Koiviston julkisuuden suhteen rauhallisesti, HS:ssa hänet mainittiin enää neljässä jutussa. Tammikuussa 1997 eläkeläispresidentti osallistui entisen pääministerin Harri Holkerin 60-vuotisjuhlakonserttiin sekä Ruotsin prinssi Bertilin hautajaisiin, mutta esiintyi molemmissa asiaan kuuluvasti matalalla profiililla. (HS 8.1.97, A 7; HS 14.1.97, C 3)

Koivisto oli itse palannut pidättyväiselle julkisuuslinjalle kiihkeän syksyn 1995 ja kevään 1996 jälkeen. Tarkastelujakson viimeisen yhdeksän kuukauden aikana hän esiintyi itse julkisuudessa yhdeksän kertaa ja vaikutti näillä esiintymisillään 12 HS:n jutun syntyyn. Silti hän ei asettunut siihen asemaan, missä oli ennen aktiivisen julkisuuden kautta.

Postipankin pääjohtajan Seppo Lindblomin erottamiskohua edeltäneeseen kuherruskuukauden omaiseen toinen toisensa kunnioittamiseen ei Koivistolla ja tiedotusvälineillä, tässä HS:lla, ollut paluuta. Presidentti Mauno Koiviston kolmeen ensimmäiseen eläkevuoteen

mahtui vielä kolmas, erilainen kausi, joka sijoittuu ajallisesti hyvin myönteisen ensimmäisen puolentoista vuoden sekä aktiivisen ja kantaaottavan yhdeksän kuukauden jakson perään, mutta laadullisesti lähinnä niiden väliin. Tämän jakson aikana Koivisto ja HS tuntuvat päässeen jonkinmoiseen tasapainoon; Koivisto osallistuu julkisuuteen monessa mielessä kohtuullisesti, HS taas suhtautuu eläkeläispresidenttiin asiallisesti, sekä yltiökielteisyyttä että yltiömyönteisyyttä kaihtaen. Poissa on niin tykitysjakson kaltainen neutraalien juttujen suhteellisen pieni osuus (56%, ks. s. 66) kuin kuherruskuukausivaiheen kielteisten juttujen vähäisyys suhteessa selvästi myönteisiin juttuihin (8% vrt. 21%, ks. s. 67). (Kuvio 8)

KUVIO 8. Tutkimusaineiston 103 Koivisto-jutun sävyjen jakaantuminen 1.6.1996–28.2.1997, Koiviston ja HS:n tasaantuneen julkisuusjakson aikana.

Valtiopäivien avajaiset olivat vuorossa jälleen 4. helmikuuta, ja lehterillä tilaisuutta seurasivat kutsuvieraina Mauno ja Tellervo Koivisto. (5.2.97, A 7) Muutoin tarkastelujakson viimeinen kuukausi, helmikuu 1997, kului hienoisessa suurvaltajohtajien Boris Jeltsinin ja Bill Clintonin tapaamisen kihelmöivässä odottelussa. Odottelun ilmapiiriin liittyi HS:n jutuissa Koivistokin: Viimeksi superjohtajat tapasivat Helsingissä 1990, kun vallan kahvassa olivat George Bush ja Mihail Gorbatsšov. Tuolloin presidentti Koivisto kuuli radiosta Helsingin olevan kokouspaikka ja ihmetteli moisia juttuja (HS 8.2.97, C 9); Maaliskuun 1997 tapaamisen järjestelyt olisivat yksinkertaisempia kuin edellisellä kerralla, sillä viimeksi presidentti Mauno Koivisto vielä asui presidentinlinnassa (HS 8.2.97, C 9); Mikä onkaan Ahtisaarelle mukavampi tapa viettää juhlahetkeä, ensimmäisen presidenttikauden puoli-

väliä, kuin paistatella kahden suurvaltajohtajan välissä. Pitiväthän siitä niin Kekkonen kuin Koivistokin, miksi ei siis Ahtisaari. (HS 9.2.97, A 12)

Helmikuun lopussa, Mauno Koiviston kolmannen eläkevuoden tullessa täyteen, ympyrä sulkeutui. Pelkkää sattumaa tai ei, kaksi vihonviimeistä Koiviston mainitsevaa tarkastelujakson HS-juttua käsittelivät jälleen parlamentarismia. Sama tema väritti eritoten Koiviston ensimmäistä eläkeläisvuotta todella oleellisesti, kuten edellä on käynyt ilmi ja seuraavassa luvussa erityisesti selvitetään. Paavo Nikulan perustuslakiuudistusta valmistelevalle komitealle sai helmikuun 1997 loppupuolella kirjoitetuksi Suomen uutta hallitusmuotoa koskevan luonnoksensa. HS:n pääkirjoituksessa kerrattiin vuoden 1994 tapaan Koiviston ja Ahtisaaren eroja suhtautumisessa parlamentarismien kehittämiseen. Siinä missä Mauno Koiviston presidenttiaikana vahvistettiin useilla osauudistuksilla eduskunnan asemaa ja valtiosäännön parlamentaarisia piirteitä, on valtiosääntökomiteoiden uudistustyön jatko Ahtisaaren kaudella törmännyt osin presidentin vastustukseen. (HS 23.2.97, A 2) Vielä pettyneempi sävy on HS:n kolumnissa 25. helmikuuta. Siinä pääkirjoitustoimittaja Risto Uimonen kuvailee Nikulan valtiosääntökomitean päätyneen pienten askelten politiikkaan ja näennäisiin uudistuksiin, mutta todellisuudessa esitysluonnos on varsin kesy. Syykin on selvä; komitean jäsenet muistavat, miten presidentin vallan karsimiselle on käynyt yhtä hyvin Kekkonen, Koiviston kuin Ahtisaaren kausilla. He kaikki ovat ottaneet voiton aiemmissä kädenväännöissä. Presidenttien halu pitää kiinni vallastaan kumpuaa halusta torjua edustukselliseksi hahmoksi joutumista. (HS 25.2.97, A 2)

Edustukselliseksi hahmoksi, arvokkaiden tilaisuuksien vakituiseksi juhlistajaksi, Koivisto ei ryhdy eläkeläisenäkään, vaikka tilaisuuksia varmasti olisi riittämiin. Myöskään lehtiin hamuavan lausuntoautomaatin osaan Koivisto ei eläkeläispresidenttinä sujahda. Hänestä kirjoitetaan paljon, vaikka hän ei kaikesta maan päällä tapahtuvasta mitään lausukaan. Ja kun hän sitten puhuu, hänet otetaan vakavasti: kuunnellaan ja arvioidaan, ei ohiteta kyllästyneesti kohteliaan välinpitämättömällä myötäilyllä vaan kritisoidaan ja kiitetään tilanteen mukaan. Matalalla profiililla sekä strategisella hiljaisuudella ja valikoivalla puhumisella presidentiksi pyrkineen ja päässeen Koiviston keinot tepsivät yhä eläkeläispresidenttinäkin.

7. ELÄKELÄISPRESIDENTIN MONET ROOLIT

Kolmena ensimmäisenä eläkevuotenaan presidentti Koivistoa kiitettiin kauniisti aluksi, arvosteltiin ihmetellen puolimatassa ja tasaannuttiin sekä kiittämään että moittimaan lopussa. Hänestä kirjoitettiin valtavasti, paljon tai usein, uutisjutuissa, kolumneissa ja pakinoissa, päähenkilönä tai sivumainintana.

Koivistoa käsittelevien tai hänet mainitsevien lehtijuttujen määrä, sijainti, tyyli, sävy ja aiheet kertovat osaltaan siitä, millaiseksi Mauno Koiviston julkinen rooli eläkeläispresidenttinä on muotoutunut. Koko totuus, Helsingin Sanomien antama ja sen sivuilta lukijoille välittyvä eläkeläispresidentin rooli ei niiden kautta kuitenkaan selviä, ei myöskään kuin osin se, millaista roolia ja asemaa Koivisto itse itselleen hamuaa. Koiviston julkinen rooli eläkeläispresidenttinä ei selkene edes tarkemmasta, satunnaisesta Koivisto-juttujen tarkastelusta. Siinä missä HS on sivuillaan kuvaillut Koivistoa kovilla ampuvaksi mielipidetykiksi (HS 20.10.95, D 6), on hänen myös arvioitu esitelmöivän laiskasti (23.3.95, A 9).

Syvennemmälle Mauno Koiviston julkiseen rooliin ja hänelle muovautuneeseen eläkeläispresidentin muottiin olen pyrkinyt pääsemään erityisen roolijaottelun avulla. Rooleja ei ole otettu muista tutkimuksista tai luokitteluista, vaan roolit ovat nousseet esiin ja valikoituneet nimenomaan tästä aineistosta käsin. Käytännössä roolit ovat muovautuneet aineiston, siis 618 Koiviston mainitsevan HS:n lehtijutun, usean läpikäymisen aikana. Olen lukenut jokaisen jutun miettien sitä, mikä rooli kuvaa juuri sen jutun Mauno Koivistoa parhaiten: Tuodaanko jutussa esiin Koiviston kokemusta vai ennemmin hanakkuutta neuvoa muita? Luo-daanko hänestä kuvaa vahvana valtiomiehenä, joka tietää mitä tahtoo? Vai onko vahvuus ja omaan tavoitteeseen pyrkiminen sävyttynyt kielteisesti niin, että Koivisto-kuva on lähempänä peluria kuin vahvaa valtiomiestä? Onko Koivisto jutussa leppoisasti pidetty pressa vai muodollisemmin arvostettu valtiomies?

Lähes jokaisessa Koivisto-jutussa on oma vivahteensa. Materiaalin läpikäyminen uudelleen ja uudelleen auttoi hahmottamaan Koiviston rooleja niin, että hänelle ei tullut 600 erilaista roolia, vaan lopulta sain luokiteltua Helsingin Sanomien Koivistolle antamat roolit 13:een.

HS välittää sivuillaan Koivistosta monenlaista julkista kuvaa; emerituspresidentti esiintyy kokeneen valtiomiehen roolissa, arvostettuna valtiomiehenä, talousasiantuntijana, erehtyjänä, opettavaisena neuvojana. Vahva valtiomies -rooli viittaa nimenomaan vahvuuteen yleisenä luonteenpiirteenä, ei niinkään parlamentaarisesti vahvaan valtiomieheen. Koiviston julkisuusrooleja ovat niin ikään vaikeaselkoinen mies -rooli, peluri-rooli, pidetyn presan rooli sekä ylilyövä ystävä -rooli. Muutaman HS:n jutun välittämää mielikuvaa eläkeläispresidentistä kuvaa parhaiten tuomarin rooli, epäonnistuneen presidentin rooli sekä taustavaikuttajan rooli.

Runas 60 prosenttia jutuista jäi ilman rooliluokitusta: kuten edellä on käynyt ilmi, erittäin suuressa määrässä juttuja Koivisto on mainittu yhdessä lauseessa ja lainkaan häntä arvottamatta tai kuvailematta niin, että jonkin roolin valitseminen olisi ollut varsin keinotekoista. Tällöin myös roolien määrittelyn jälkeen esiinnousseet määrälliset tulokset olisivat olleet mitä suurimmassa määrin sattumanvaraisia. Siksi Helsingin Sanomien Koivistolle antama rooli on määritelty vain niissä jutuissa, joissa Koivistolla todella on tietty rooli.

Suomen oloissa uuden vaikuttajan, voimissaan olevan entisen tasavallan presidentin, julkiseen rooliin ja hänelle muovautuvaan asemaan vaikuttavat sekä tiedotusvälineet että eläkeläispresidentti itse. Kuten tutkimuksen taustaluvuissa todettiin, lehden sivuilla lähde ja tiedotusväline, eläkeläispresidentti Koivisto ja HS, elävät vuorovaikutuksessa ja käyvät vaihtokauppaa. Samoista tapahtumista näillä tahoilla saattaa olla hyvin erilaiset käsitykset ja pyrkimykset. Näin ollen eläkeläispresidentille annetut roolit eivät ole yhteneviä.

Eläkeläispresidentin julkinen rooli ja hänelle muokkautunut asema yksinkertaistuisi harhaanjohtavasti, jos tutkimuksessa analysoitaisiin vain toisen osapuolen muovaamaa eläkeläispresidentti-kuvaa. Niinpä olen määritellyt aineiston lehtijutuista myös Koiviston itsensä aktiivisesti valitsemat, HS:n jutuista välittyvät eläkeläispresidentti-roolit: Koiviston itsensä eläkeläispresidenttinä esiin nostamia rooleja ovat talousasiantuntija, kokenut valtiomies, arvostettu valtiomies, opettavainen neuvoja, sotaveteraani, ystävä ja sivustaseuraaaja.

Koiviston ottamia rooleja tarkasteltaessa aineisto on selvästi pienempi kuin HS:n antamia rooleja määriteltäessä, 69 jutun laajuinen: Koivisto on voinut valita itselleen julkisen roolin

vain niissä jutuissa, joiden tekoon hän on itse osallistunut jollain tavoin; antanut haastattelun, puhunut, kirjoittanut tai esiintynyt muutoin eläkeläispresidenttiaikanaan. Sen sijaan HS:n jutuissa esiinnostetut Koiviston aikaisemmat lausunnot tai esiintymiset eivät kuvaa hänen omaa roolivalintaansa nyt, eläkeläispresidenttinä.

Seuraavissa alaluvuissa esitellään eläkeläispresidentin rooleja koskevia havaintoja ja tuloksia. Syvennän analysoinnin kolmeen tutkimuksessa tärkeimmäksi osoittautuneeseen eläkeläispresidentin rooliin: kokenut valtiomies -rooliin, talousasiantuntija-rooliin ja ylilyövä ystävä -rooliin. Kokenut valtiomies -rooli ja ylilyövä ystävä -rooli on valittu HS:n roolinmäärittelystä lähtien, talousasiantuntija-rooli Mauno Koiviston omaa, aktiivista roolinvalintaa katsoen. Kutakin roolia selvennän konkreettisten esimerkkien, kolmen eläkeläisvuoden aikaisten HS-juttujen avulla; osittaista kertaamista edellisen luvun kuvauksiin ei erilaisesta näkökulmasta huolimatta voi välttää. Samoin arvioin mahdollisia ristiriitoja eläkeläispresidentin itselleen rakentaman julkisen roolin ja HS:n häntä varten muokkaaman aseman välillä. Lopuksi teen yhteenvetoa Mauno Koiviston eläkeläispresidenttiaikana liitettyistä rooleista.

7.1. HS muistaa Koivistoa kokeneena valtiomiehenä

Presidentti Mauno Koiviston kolmena ensimmäisenä eläkevuonna HS rakensi hänen julkista kuvaansa nostamalla sivuillaan yhden roolin ylitse muiden; kokeneen valtiomiehen roolin. HS välitti Koivistosta ennen kaikkea kokeneen valtiomiehen kuvaa 68:ssa tämän aineiston lehtijutussa. Kaikkiaan Koivistolle annettavan roolin sai selkeästi määriteltyä 233 juttuun, eli kokeneen valtiomiehen rooli välittyy lähes joka kolmannesta Koiviston ylipäättään johonkin asemaan pistävästä jutusta. Kaikista vähänkin Koiviston mainitsevista HS:n kolmen vuoden jutuista hänelle annettiin kokeneen valtiomiehen rooli yli kymmenessä prosentissa.

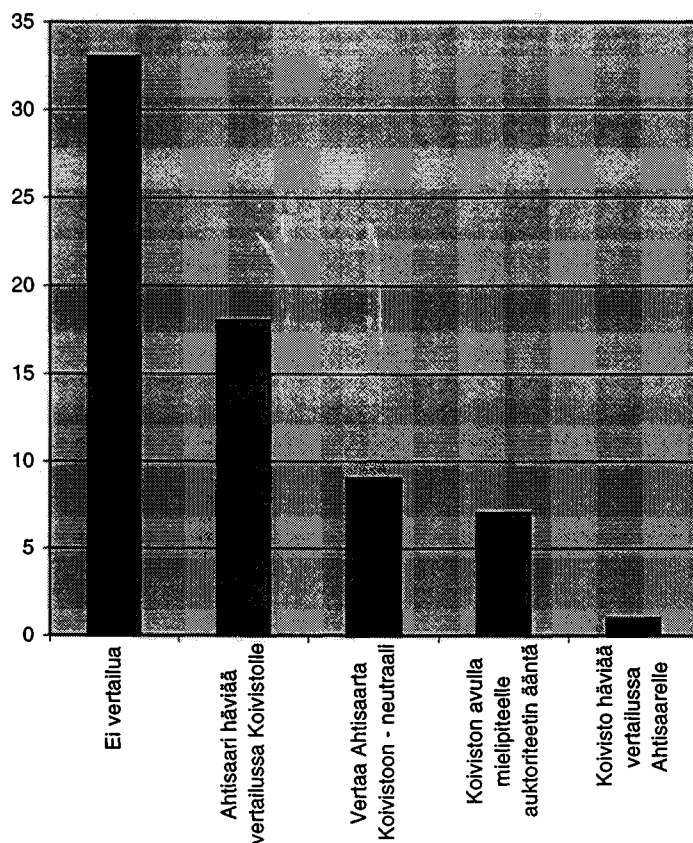
Kokeneen valtiomiehen roolin antamiselle ja roolien määrittämiselle ylipäätään ei tässä tutkimuksessa ole tarkkoja, objektiivisia kriteerejä. Analysoitavassa lehtijutussa ei tarvitse olla sanaa "kokenut" eikä puhetta edes valtiomiehestä, jotta se välittäisi Koivistosta kuvaa kokeneena valtiomiehenä. Harvoista jutuista niitä löytyykään. Sen sijaan olen määritellyt roolit kunkin lehtijutun välittämän mielikuvan avulla: mitä Koiviston ajatuksia ja ominaisuuksia jutussa on korostettu, mihin sävyyn hänet mainitaan, miksi Koivisto ylipäätään on jutussa.

Vaikka Koivistoon yhdistettiin HS:ssa kokeneen valtiomiehen rooli kolmen vuoden aikana selvästi useammin kuin esimerkiksi talousasiantuntijan tai arvostetun valtiomiehen rooli, ei mielikuva kokeneesta valtiomies Koivistosta välttämättä tunnu kaikkein tutuimmalta HS:a lukevien mielessä. Tämä johtunee osaltaan siitä, että eläkeläispresidentti Koiviston muistaminen juuri kokeneena valtiomiehenä painottuu ensimmäiseen eläkevuoteen: ensimmäisen eläkevuoden aikana HS toi Mauno Koiviston esiin ensisijassa kokeneena valtiomiehenä 46 jutussa. Tarkastelujakson toisen ja kolmannen eläkevuoden aikana Koivisto esitettiin kokeneena valtiomiehenä enää 22:ssa HS-jutussa.

Koiviston yhdistäminen kokemukseen ensimmäisen eläkeläisvuoden aikana on yleistä myös siitä näkökulmasta katsoen, että ensimmäisen vuoden aikana hänelle määriteltiin rooli kaikkiaan 108:ssa HS:n jutussa, ja niistä siis 46:ssa roolina oli juuri kokenut valtiomies. Vielä toisen eläkevuoden ajankin kokenut valtiomies pysyi emerituspresidenttiin yleisimmin liitettyinä roolina, mutta sen osuus oli jo laskenut selvästi: nyt Koivistolle annettiin rooli 74:ssä HS:n jutussa, näistä 17:ssä kokeneen valtiomiehen rooli. Kolmannen ja viimeisen tarkasteluvuoden aikana HS:n jutuissa neljä muuta Koivistoa kuvaavaa roolia oli mennyt yleisyydessä kokeneen valtiomiehen roolin ohi: Koiviston kokemusta korostettiin enää vaivaisessa viidessä jutussa, kun rooleja määriteltiin kolmannen vuoden jutuista yhteensä 51.

Vaikka muita presidentti Mauno Koivistoon eläkeläisaikana liitettyjä rooleja ja niiden vaihteluja ei vielä kuvailla, on pelkästään kokeneen valtiomiehen roolin määrällisestä vaihtelusta nähtävissä rooli-aottelun tukevan edellisen luvun havainnot: alussa Koivistoon on todella suhtauduttu HS:n jutuissa erittäin myönteisesti. Luvussa kuusi on niin ikään todettu

emerituspresidentti Koiviston nousseen usein palstoille noviisipresidentti Martti Ahtisaaren vanavedessä. Tämä pätee myös Koiviston rooliin kokeneena valtiomiehenä (ks. Kuvio 9).

KUVIO 9. HS:n juttujen eläkeläispresidentti Koivistolle antamien kokenut valtiomies -roolin suhde presidentti Ahtisaaren 1.3.1994–28.2.1997.

Ensimmäisen eläkevuoden osalta Koiviston nostaminen kokeneeksi valtiomieheksi on vielä selkeämmässä yhteydessä hänen seuraajaansa. Kun 46:ssa HS:n jutussa Koivistosta on välitetty ennen kaikkea kokeneen valtiomiehen roolia, on häntä näistä tasan puolessa verrattu nimenomaan Ahtisaareen. 16 jutussa Koivisto on voittanut vertailun, kuudessa jutussa vertailu on ollut neutraalia ja yhdessä Ahtisaari on ollut kokenutta valtiomies Koivistoakin ansiokkaampi.

Koivisto on siis eläkeläispresidenttiaikanaan esitetty HS:ssa ennen kaikkea kokeneena valtiomiehenä, kokeneena varsinkin verrattuna kokemattomaan seuraajaansa. Aika ei ole kulunut muistoja niin, että Koiviston gloria kasvaisi, mitä pidempi aika hänen presidenttikausistaan on kulunut. Päinvastoin, Koiviston kaipuu oli HS:ssa suurinta pian presidentin vaihtumisen jälkeen. Itse asiassa siitä oli oireita jo ennen Koiviston eläkkeelle siirtymistä, sillä aivan Koiviston presidenttikauden lopussa hänen suosionsa alkoi yllättäen kasvaa. Valtiotieteen tohtori Heikki Paloheimo selittää äkkinäisen suosion johtuvan siitä, että presidentinvaalitaistelua seuratessaan kansalaiset vertailivat Koivistoa ja hänen seuraajakseen tarjolla olevia ehdokkaita, jolloin Koiviston osakkeet jälleen nousivat (Paloheimo 1994, 188–189). Myös HS tulkitsi pääkirjoituksessaan ihmisten turvautuvan uuden ja oudon edessä mielellään vanhaan ja koettuun (Presidentti Mauno Koivisto säilytti hyvin oman tyyliensä: HS 27.2.1994, A 2). Samaa voisi aineiston tutkimisen jälkeen sanoa HS:sta itseltäänkin.

Osuvin ja mieleenpainuvin esimerkki HS:n Koivistolle antamasta kokenut valtiomies -roolista on heti keväällä 1994 puhjennut keskustelu Ahtisaaren suhteesta parlamentarismiin. Laajalle rönsynneen ja kriittisen kirjoittelun huippukausi kesti kesäkuusta elokuuhun ja vaimeampana vuoden vaihteeseen asti. Tämän jälkeenkään aihetta ei haudattu vaan se porisi hiljaisella tulella ja nousi esiin silloin tällöin koko kolmen vuoden tarkastelujakson ajan. Kahdessa seuraavassa alaluvussa kuvataan, kuinka HS välitti eläkeläispresidentti Koivistosta mielikuvaa kokeneena valtiomiehenä ja millaiseen rooliin Koivisto itse asettui samojen tapahtumien yhteydessä.

7.1.1. Vanhassa vara parempi, Mara!

Kun uusi tasavallan presidentti Martti Ahtisaari vain pari viikkoa virkaan astumisensa jälkeen joutui hallituksen kanssa julkiseen kiistaan maaherranimityksestä, olisi ollut helppo ymmärtää hänen hätkähtävän kärkevää kritiikkiä niin, että olisi visusti varonut nostattamasta uutta myrskyä presidenttikautensa alkajaisiksi. Suorastaan luultavaa sovittelunhalu olisi ollut siksi, että tiedotusvälineet asettuivat yhtenä miehenä hallituksen taakse: HS kummasteli Ahtisaaren käytöstä yksituumaan niin uutisjutussaan kuin pääkirjoituksessa, ja

maakuntalehdet jatkoivat moittimista Muut lehdet -palstalla. Heti maaliskuussa 1994 nousi esiin epäily Ahtisaaren erikoisesta, parlamentaarisesti kyseenalaisesta linjasta, ja alusta pitäen mukaan vedettiin kokenut valtiomies Koivisto. (HS 19.3.94, A 2; HS 20.3.94, A 2).

“Presidentin ja hallituksen kädenvääntö nimityksestä on hyvin poikkeuksellista. Ahtisaaren edeltäjä presidentti Mauno Koivisto ei juuri puuttunut hallituksen tekemiin virkanimitysehdotuksiin. Jos hallituksen kanta oli selvä, Koivisto nimitti hallituksen tahdon mukaan.” (HS 18.3.1994, A 7)

Maallikon arviot presidentti Ahtisaaren sovinnollista ratkaisusta olisivat osoittautuneet vääriksi, ja niin kävi monen asiantuntijankin arvioille. Ahtisaari ei kiistoja kavahtanut – ei, vaikka tiesi varmasti ryöpytykseen joutuvansa. Toukokuussa 1994 muun muassa HS pohti pääkirjoituksessaan, kuka olisi paras edustamaan Suomea Eurooppa-neuvoston kokouksissa. Ahtisaari ei ollut vielä kantaansa sanonut, mutta sekä emerituspresidentti Koiviston että HS:n kanta tuli kirjoituksesta hyvin selväksi: pääsääntöisesti pääministeri edustaisi Suomea neuvostossa (HS 12.5.94, A 2). Silti Ahtisaari uskalsi rävyttää mielipiteensä julki kuukautta myöhemmin kesäkuussa ja asettua myös puoluettaan Sdp:tä vastaan huippukokousedustusasiassa: Ahtisaaren mielestä presidentin kuuluisi päättää, edustaako Suomea Eurooppa-neuvoston kulloisessakin kokouksessa pääministeri vai presidentti itse (HS 17.6.94, A 3, A 7).

Presidentti Ahtisaaren EU-edustuskannan paljastumisen jälkeen eläkeläispresidentti Mauno Koivisto oli HS:n sivuilla jokapäiväistä leipää. Kun Ahtisaari oli lausunut näkemyksensä presidentin päätäntävallasta edustusasiassa, Koiviston erilainen kanta tuotiin julki sekä kolmossivun jutussa että sisäsivuilla.

“Sdp:n kanta poikkeaa presidentti Martti Ahtisaaren näkemyksestä, jonka mukaan presidentti päättää, edustaako Suomea pääministeri vai presidentti. Sdp:n mukaan toimiva parlamentarismi edellyttää sitä, että pääministeri edustaa Suomea. Presidentti Mauno Koivisto on ollut samaa mieltä.” (HS 17.6.94, A 3)

Presidentti Ahtisaaren perustaman työllisyysryhmän järkevyyttä epäiltiin niin ikään vedoten muun muassa siihen, että Ahtisaari on tullut reviiirille, joka Koiviston kaudella kuului selvästi hallitukselle. (HS 22.6.94, A 2) Heinäkuun alussa analysoitiin Ahtisaaren ja

Koiviston eroja, ja Koiviston arviointia kuvaa parhaiten kokeneen, pidättyväisen valtiomiehen mielikuva. (HS 3.7.94, A 2) Vertailu oli niin jatkuvaa, että presidentti Ahtisaarelta kysyttiin siitä Turun Sanomien haastattelussa. Tuolloin Ahtisaari totesi, että ei ole ”tipan tippaa” kiusaantunut vertailusta edeltäjäänsä, ennemmin vertailu on hänestä epäilevä Koivistoa kohtaan ”koska hän on periaatteessa pois julkisesta keskustelusta”. Vallankäyttönsä arvostelua presidentti Ahtisaari piti perusteettomana. (Martti Ahtisaari haluaa käyttää tarvittaessa valtaa: Turun Sanomat 3.7.94, 3; HS 4.7.94, A 8)

Ahtisaaren toppuuttelu ei auttanut, hänen arvostelunsa vain lisääntyi. Samaa tahtia kasvoi Koiviston arvostus. Heinäkuussa 1994 HS muistutti Koiviston kokemuksesta valtiomiehenä tuon tuosta. Mielikuvaa kokeneesta valtiomies Koivistosta käytettiin paitsi Ahtisaaren heikkouksien osoittamiseen kahta presidenttiä vertailemalla, myös HS:n mielipiteen auktoriteettina. Kun 12. heinäkuuta uutisoitiin Ahtisaaren saattavan matkustaa EU-johtajien kokoukseen ja kerrottiin pääministeri Ahonkin olevan valmis matkustamaan Brysseliin, ei asiaan vihkiytymätön lukija tietäisi, kumman kokousedustus olisi parempi vaihtoehto. Mutta kun seuraavassa kappaleessa kirjoitetaan yhä tyyliään neutraalisti monien puolueiden ja presidentti Mauno Koiviston olevan sitä mieltä, että juuri pääministerin tulisi toimia Suomen edustajana, päättyy sama lehdenlukija päivittelemään Ahtisaaren hanakkuutta osallistua itse joka tilaisuuteen. (ks. HS 12.7.94, A 6)

“Vielä maanantaina oli epäselvää, onko Suomen ykkösedustaja presidentti Ahtisaari vai pääministeri Esko Aho (kesk).

“Semmoista on kuulunut, että presidentti olisi kiinnostunut lähtemään”, hallituksesta selvitettiin.

Myös Aho on valmis keskeyttämään lomansa ja matkustamaan Brysseliin.

Ahtisaari on aiemmin ilmoittanut päättävänsä tapauskohtaisesti, kuka Suomea edustaa EU-johtajien kokouksissa. Monet puolueet ja mm. presidentti Mauno Koivisto ovat sitä mieltä, että pääministerin tulisi toimia Suomen edustajana.”
(HS 12.7.94, A 6)

Seuraavan päivän HS:n kolmossivulta Ahtisaaren edustuksen ehkä-muoto oli poissa ja otsikossa ilmoitettiin ykskantaan Ahtisaaren menevän EU-johtajien kokoukseen. Yhtä ykskantaan lyhyeen viitejuttuun oli jälleen kirjoitettu lause ”presidentti Mauno Koivisto on katsonut, että parlamentarismi edellyttäisi pääministerin edustamista”. (HS 13.7.94, A 3) Kun HS tai yksittäinen toimittaja ei voi tai halua omissa nimissään arvostella tasavallan

presidentin päätöstä, on eläkeläispresidentti arvostettu auktoriteetti, jonka mielipiteen kertaaminen ajaa samaa asiaa. "Kertaamisesta" voi todella puhua, sillä jälleen päivää myöhemmin, 14. heinäkuuta, Mauno Koiviston kanta edustuskiistaan kerrottiin sekä kolmosivulla että jatkojutussa sisäsivulla. Nyt Ahtisaarta vastaan nousi julkisesti oikeusministeri Anneli Jäätteenmäki, joka ilmoitti, että Suomen edustajan EU:n huippukokouksissa pitäisi olla pääsääntöisesti pääministeri. Jäätteenmäen mielestä pääministerin edustus oikeuden kirjaamista jopa perustuslakiin kannattaisi harkita. (HS 14.7.94, A 3, A 8)

Elokuun helteillä Sdp:n puheenjohtaja Paavo Lipponen halusi pistää jäitä hattuun huippukokouksen edustajasta käydyssä keskustelussa. Oman puolueen presidentin ja puolueen välinen kiista oli molemmille osapuolille kiusallinen, ja kun presidentti Ahtisaari ei tuntunut perääntyvän, oli puolueen koetettava joustaa. (HS 11.8.94, A 7) Tuore puhemies, kokouksen Riitta Uosukainen puolestaan arvioi eduskunnan käyvän heti syysistunto-kauden alkajaisiksi kunnon keskustelun ulkopoliittikan päätöksenteosta ja valtiosäännöstä. Hänen oma kantansa edustuskiistaan oli selkeä:

"Presidentti Koiviston linjaukset ja Tiitisen komitean esitys olivat aivan johdonmukaisia. En ymmärrä, miten presidentti Martti Ahtisaaren kanta meni näin tiukaksi. Pohdin sitä, menikö se vahingossa näin hankalaksi." (HS 12.8.94, A 8)

Lopulta Ahtisaarellekin löytyi ymmärtäjä. Kolumnissaan Suomen malli Eurooppa-neuvostossa Max Jakobson luettelee faktoja toisensa perään, kiertelee ja kaartelee, kunnes lopussa käy ilmi, että hän puolustaa tasavallan presidentin osallistumista huippukokouksiin. (HS 18.8.94, A 2) Jakobsonin kirjoituksen vastinekolumnissa kansanedustaja Olli Rehn asettuu puolestaan eri kannalle. Rehn toivoo presidentin säilyttävän asemansa sellaisena turvallisuuspolitiikan yhteistyöjohtajana ja valtiollisena reservinä, jollaiseksi hänen roolinsa presidentti Koiviston aikana muotoutui, mutta muutoin Suomen etujen mukaista on pääministerin kokousedustus. (HS 20.8.94, A 2)

Pääkirjoituksessa 23. elokuuta HS pohtii perusteellisesti yhä samaa kysymystä, EU-huippukokousedustusta. Kirjoituksessa päädytään siihen, että EU-jäsenyyteen sopii parhaiten siirtyminen pääministerivetoiseen järjestelmään. Koiviston kokemukseen ja mielipiteisiin

viitataan moneen kertaan: Presidentti Koivisto korosti..., Koivisto rohkeni uskoa..., Koiviston ja valtiosääntökomitean kanta oli... (HS 23.8.94, A 2)

Edustuskiistan julkinen puiminen rauhoittui kesän 1994 jälkeen, vaikka ongelma jäikin yhä ratkaisematta. Kokouksiin lähdettiin Suomesta peräti neljän hengen voimin niin, että joukkoon mahtui ulkoministerin ja ulkomaankauppaministerin lisäksi sekä tasavallan presidentti että pääministeri. Joulukuussa 1994 HS:n päätoimittaja Janne Virkkunen ynnäsi Suomen Euroopan Unionin huippukokousedustajasta käydyn kädenväännön riivanneen poliittista eliittiä koko vuoden. Virkkunen kertoo Ahtisaaren mielenmuutosta ja muistelee Koiviston johdonmukaista pyrkimystä pääministerin aseman vahvistamiseen myös ulkopoliitikassa:

“Presidenttiehdokkaana Martti Ahtisaari otti kannan, että Suomea edustaa Eurooppa-neuvostossa pääministeri. Päästyään tasavallan presidentiksi Ahtisaari omaksui nopeasti uuden näkemyksen. Presidentti päätti itse käydä Eurooppa-neuvostossa, jossa Euroopan Unionin päämiehet tapaavat kahdesti vuodessa. Mauno Koivisto oli presidenttikautensa viime aikoina avoimesti sen puolesta, että presidentin ulkopoliittikan johtajuus toteutuu valtioneuvoston kautta ja että pääsääntöisesti pääministeri edustaa Suomea EU:n huippukokouksissa. Se oli hyvin johdonmukaista jatkoa Koiviston pyrkimyksille vahvistaa pääministerin asemaa myös ulkopoliitikassa.” (HS 4.12.94, A 2)

Päätoimittaja Virkkusen ja HS:n kanta edustuskiistaan sekä entisen ja nykyisen tasavallan presidentin mielipide-eroon tulee jälleen selväksi:

“Ainoa tapa ratkaista ongelma pysyvästi olisi kirjoittaa hallitusmuodon 33. pykälä uuteen muotoon ja riisua presidentiltä ulkopoliittikan johtajan mantteli.” (HS 4.12.94, A 2)

Näin HS saattoi taas välillisesti kritisoida hallitsevaa tasavallan presidenttiä muistuttamalla eläkeläispresidentin kokemuksesta. Ahtisaaren kannan moittiminen ei silti ollut ainoa syy myönteiseen Koivisto-kirjoitteluun: jo vallanvaihtumispäivänä 1.3.1994 HS:n kolumnissa ennakoitiin Koiviston arvon nousevan ja todettiin hänen oivaltaneen presidenttiehdokkaita paremmin, että EU-jäsenyys edellyttää painopisteen siirtoa presidentiltä pääministerille. (HS 1.3.94, A 2) Koiviston oivaltavuutta taas selittää – tuskin kaikkia ehdokkaita suurempi älykkyys – ennen kaikkea kokemus.

Edustuskiistan puimiseissa ei ollut kyse pikkujutusta. Pelissä oli paljon muutakin kuin omalla nimikyltillä varustettu istumapaikka Euroopan neuvoston kokouksissa: Ahtisaaren mielestä kyse oli tasavallan presidentin valtiosääntöön kirjatusta oikeudesta johtaa ulkopolitiikkaa, pääministerin edustuksen kannalla olevien, myös HS:n, mielestä parlamentaarisen kehityksen jatkamisesta tai suuresta takapakista. Tapa, jolla kiistaa käytiin, ei aina tehnyt oikeutta pinnan alla olevalle, sinänsä tärkeälle asialle, vaan se peittyi yksityiskohtien jankkaamiseen. Valta murroksessa -kirjan kirjoittajat Bo Ahlfors ja Risto Kolanen (1995) toteavatkin edustuskiistan jääneen pikkupoikien hiekkalaatikkotasolle; vallan ytimeen presidentti Ahtisaari, pääministeri Aho sen enempiä kuin tiedotusvälineetkään eivät päässeet. He itse asettuvat Ahtisaaren kantaa vastaan ja muistuttavat, että kriiseihinkin on vastattava vahvalla parlamentarismilla, ei messiasodotuksilla ja puheilla vahvasta johtajuudesta. (Ahlfors–Kolanen–Reuna 1995, 94–95)

Tasavallan presidentin julkinen löylytys sai närkeä Hannele Pokan, Koiviston presidenttikauden viimeisen oikeusministerin. Pokka vakuuttaa tuohtuneena, että hänen mielensäkään ei olisi tullut ministerinä lähteä mollaamaan presidentti Koivistoa lehtien palstoilla, “ei siihen kyllä ollut syytäkään”. Hän toteaa nykyään olevan muotia, että toimittajat ja poliitikot “kivittävät presidenttiä sen kun kerkiävät”. (Pokka 1995, 274) Pokan oma kivitys tai ainakin tulikiven katkuinen viesti lienee suunnattu erityisesti hänen seuraajalleen Anneli Jäätteenmäelle, yhdelle Ahtisaaren laskijoista ja Koiviston nostajista.

Harriet Eurasto päätyy pro gradu -tutkimuksessaan toteamaan, että Ahtisaaren nousuun tasavallan presidentiksi vaikutti kansan halu uudistaa maan poliittista ja yhteiskunnallista ilmapiiriä valitsemalla presidentti, joka poikkesi edeltäjästään eli Koivistosta sekä persoonansa että vallankäyttönsä puolesta. (Eurasto 1996, 52) Kansa olikin melko lailla tyytyväinen Ahtisaaren räväkkään aloitukseen: heinäkuussa yli 70 prosenttia kansalaisista oli sitä mieltä, että Ahtisaari oli vastannut kansan tarpeisiin ja odotuksiin vähintäänkin melko hyvin, ja joulukuussa 1994 vielä kaksi kolmesta suomalaisesta antoi hänelle hyvän arvosanan. (HS 3.7.94, D 2; HS 11.12.94, A 2) HS:ssa ja tiedotusvälineissä valtaosin vaakakuppi sen sijaan kallistui alusta lähtien Koiviston puolelle: sekä Ahtisaaren persoona että vallankäyttö oli heille liian erilaista.

7.1.2. Koivisto ei tallaa seuraajansa varpaille

Eläkeläispresidentti Mauno Koiviston kannanotot olisi otettu tiedotusvälineissä vastaan hurraa-huudoin kesällä 1994, kun uusi presidentti Martti Ahtisaari poikkesi otaksutulta ja odotetulta linjalta ensin maaherranimityksessä, sitten EU-huippukokousten edustusasiassa ja syksyllä vielä EU-komissaarin nimityksessäkin. HS:ssa tiedettiin Koiviston kannan olevan hallituksen, oppositiopuolue Sdp:n ja lehden oman linjan mukainen, ja jos jollain niin eläkeläispresidentin sanalla olisi ollut painoarvoa. Koivistolle aukeni näin mitä mainioin mahdollisuus kerätä tiedotusvälineiden kehuja ja paistatella julkisuudessa kokeneena, asiansa osaavana valtiomiehenä – mutta emerituspresidentti pysyi hiljaa, valitsi sivusta-seuraajan roolin.

Koiviston päätöksen pysyä hiljaa on täytynyt olla nimenomaan aktiivinen päätös. Sanottavaa hänellä olisi ollut, ja hänen sisällään todennäköisesti kuohui. Kun Ahtisaari valittiin päivänpolitiikan ulkopuolelta Koiviston seuraajaksi, ennusteltiin yleisesti samasta puolueesta lähtöisin olevan vanhan presidentin tietojen, taitojen ja kokemuksen olevan uuden tukena ja turvana (ks. esim. HS 2.3.94, A 2). Koiviston tiedettiin olevan valmis antamaan neuvoja, mutta Ahtisaari ei niitä kaivannut. Päinvastoin, hän melkeinpä heitti ikkunasta ulos edeltäjänsä neuvot.

Mauno Koiviston viimeistä valtiopäivien avajaispuhetta 8.2.1994 pidetään paitsi yhteenvedona hänen ajatuksistaan, myös julkisena evästyspuheena emerituspresidentiltä uudelle presidentille, hänen seuraajalleen Martti Ahtisaarelle. Puheen punaisena lankana kulki se ajatus, että vastaisuudessa presidentin ja pääministerin on entistä tärkeämpää toimia hyvässä yhteistyössä ja -ymmärryksessä, sillä ajat muuttuvat ja kehityksen suunta suosii pääministerin aseman vahvistamista paitsi sisäpolitiikassa, myös ulkopoliitikassa. Koivisto painotti pääministerin ulkopoliittista roolia parlamentarismen nimissä ja totesi, että presidentin ulkopoliittisen päätöksenteon muotoja tulisi kehittää siihen suuntaan, että presidentti johtaisi ulkopoliittikkaa nimenomaan hallituksen kautta. (Tiihonen 1995, 23–24; Ahtisaaren syytä muistaa Koiviston evästyksset, HS 9.2.94, A 2; Rautio 1994, A 3)

Presidenttiehdokkaiden esivaalissa ehdokas Ahtisaari sitoutui edeltäjänsä tavoin valtiosäännön uudistuslinjaan. Vaalikampanjansa aikanakin Ahtisaari oli sillä kannalla, että huippukokouksiin on matkattava pääministerin, kunnes alkoi liukua gallupsuosiossa olevan vahvan presidentin toiveen taakse. (Ahlfors–Kolanen–Reuna 1995, 133; Tiihonen 1995, 31) Vielä presidenttien vallanvaihtotilaisuudessa Ahtisaari luonnehti Koiviston panosta parlamentarismien pelisääntöjen vahvistumisessa historialliseksi. (HS 2.3.94, B 2) Muutama kuukausi myöhemmin Ahtisaari tuntui vähät välittävän Koiviston evästyksistä.

Tasavallan presidenttinä Mauno Koivisto painotti parlamentarismia erityisesti neuvostojärjestelmän normalisoiduttua. Hän siirsi valtaa virkakoneistolle ja hallitukselle sekä viimeisinä vuosina, Suomen EU-jäsenyyden tullessa yhä todennäköisemmäksi, erityisesti pääministerille. (mm. Tiihonen 1995, 23) Koivisto oli niin ikään ottanut kantaa pääministerin huippukokousedustuksen puolesta jo maaliskuussa 1992. (Koivisto 1995, 538) Kun Ahtisaari nyt oli niin pikkuyksityiskohdissa kuin suurissa, periaatteellisissa asioissa aivan eri mieltä, on Koivistolla varmasti ollut nieleskelemistä; miehellä, joka on todennut, että on kokenut kaikkein hankalimpana voimattomuuden tunteen – kun on nähnyt jonkin menevän pieleen, mutta ei ole mahtanut sille mitään. (Numminen 1981, 66)

Koivistoa lienee pidätellyt se vankka ajatus, että seuraajan tekemisiin ei pitäisi puuttua. (ks. Koivisto 1994, 272) Elokuun lopulla 1994 eduskunnan perustuslakivaliokunta jopa pyysi eläkeläispresidenttiä kuultavakseen edustuskysymyksessä, mutta Koivisto vastasi kutsuun kieltävästi (HS 27.8.94, A 8) ja jättäytyi aktiivisesti sivustaseuraajaksi. Tämä on ainoa kerta, jolloin hän julkisuudessa ja julkisesti valitsi sivussa pysymisen, ja siksi ainoa kerta, jolloin hänen roolikseen on tutkimusaineiston lehtijutuissa voitu nimetä sivustaseuraajan rooli. Näin ollen roolien määrällinen tarkastelu on tältä osin harhaanjohtavaa: kesän 1994 aikana Koivisto valitsi sivustaseuraajan roolin jatkuvasti pysymällä hiljaa, mutta juuri hiljaa pysymisen vuoksi aiheesta ei syntynyt lehtijuttuja, joista olisi voitu määritellä hänen itselleen ottamansa rooli.

Lokakuun alun televisiohaastattelussa Koivisto viimein toisti julkisuudessa vanhan kantansa siitä, että kannattaa pääministerin lähettämistä Suomen edustajaksi EU:n huippukokouksiin. (HS 3.10.94, A 3, A 7) Pari viikkoa myöhemmin hän vastasi kysymykseen

presidentti Ahtisaaren nimittämästä Matti Pekkasen työllisyystyöryhmästä todeten suhtautuvansa varauksellisesti esitysten toteutumismahdollisuuksiin. (HS 25.10.94, B 6) Tämän enempää eläkeläispresidentti ei hallitsevan tasavallan presidentin toimia suostunut julkisuudessa käsittelemään.

Koivisto ei siis vastannut HS:n tarjoamaan kokeneen valtiomiehen rooliin kesällä 1994, vaan pysyi reservissä. Itse hän toi omaa kokemustaan esiin kolmen vuoden aikana satunnaisesti niin, että Koiviston ottamaksi rooliksi valikoitui kokeneen valtiomiehen rooli noin kymmenessä (9) HS:n jutussa. Omaa kokemustaan hän painotti muun muassa Rolf Kullbergin kirjan innoittamana laatimassaan kattavassa, HS:ssa julkaistussa kirjoituksessa. Siinä hän kertoo laajasti tietämyksestään, selvittää tekemänsä ratkaisut kokemukseen ja rationaalisuuteen vedoten ja toteaa pariinkin kertaan Kullbergin muistavan väärin ja hänen itsensä tietävän paremmin. (HS 11.10.96, B 10) Kokeneen valtiomiehen ääni korostuu myös esimerkiksi televisiohaastattelussa, jossa eläkeläispresidentti Koivisto oikoo käsityksiä Suomen sotilaallisista järjestelyistä, perustelee eduskunnan puolustusvaliokunnan kannan valmiusjoukkoihin olevan asiantuntematon ja neuvo eduskuntaa asennoitumaan toisiin velvollisuuksiin. (Presidentti Mauno Koiviston erikoishaastattelu 6.10.95, MTV 3; HS 7.10.95, A 3, A 9) Ehkä Koiviston kokemus on sen verran kiistatonta, että hän ei ole kokenut sen suurempaa tarvetta sen korostamiseen. Arvostus sen sijaan ei ole yhtä yksiselitteinen ja selkeä asia, ja siksi Koivisto muistelmissaan kirjoitti itseään historiaan ilman muuta kokeneena, mutta ennen kaikkea arvostettuna valtiomiehenä.

7.2. Eläkeläispresidentti astuu esiin talousasiantuntijana

“Talouspolitiikkahan on aina väärää, kysymys on vain siitä, kenen kannalta ja miltä kannalta”, Mauno Koivisto on todennut. (Koivisto 1978, 8) Hänen presidenttiaikanaan noudattamansa pidättyväinen talouspolitiikka oli valtiosäännön mukaan oikeaa, mutta Koivistoa itseään se ei tyydytä. Eläkeläispresidenttinä Koivisto on kritisoinut itseään julkisesti

harvasta asiasta ja tuskin mistään niin avoimesti kuin omasta hiljaisuudestaan talouspolitiikassa. (ks. Koivisto 1994)

Talouspolitiikka on perinteisesti ollut politiikan lohko, jonka hoitaminen on kuulunut hallitukselle. Se on varmasti ollut tasavallan presidenttinä Koivistolle houkutteleva ja käsiä syyhyttävä alue: entisenä Suomen Työväen Säästöpankin johtajana, Suomen Pankin pääjohtajana ja kaksinkertaisena valtiovarainministerinä hänellä olisi ollut asiantuntemusta, millä politikoida. Tasavallan presidenttinä Koivisto kuitenkin sai pidettyä itsensä kutakuinkin kurissa – ja sitä hän on harmitellut eläkeläispresidenttinä. Kolmen ensimmäisen eläkevuotensa aikana Koivisto profiloikin itseään esiin ennen kaikkea talousasiantuntijana: talousasiantuntijan rooli on yleisin ja ylivoimaisesti näkyvin Koiviston itse itselleen ottamista rooleista eläkeläispresidenttinä.

Talousjuttujen lukumääräinen osuus Koiviston kaikesta julkisesta esiintymisestä ei anna talousasiantuntijan roolista oikeaa kuvaa. Kaiken kaikkiaan Koivisto on kolmen vuoden aikana esiintynyt, osallistunut tai ainakin ollut läsnä 48:ssä tilaisuudessa, joista HS on ker-tonut. Näistä HS:iin on kirjoitettu kaikkiaan 69 lehtijuttua, eli Koivisto on osaltaan vaikuttanut 69:ään itseään koskevan lehtijutun syntyyn. Talousasiantuntijan rooli hänelle on kuitenkin määritelty vain 15:ssä jutussa: sitä on enemmän kuin mitään muuta roolia, mutta ei silti kovin paljon. Lähemmäksi totuutta päästään kun verrataan 15:tä talousasiantuntijaroolia siihen, että kaiken kaikkiaan Koiviston itselleen ottama rooli on voitu määritellä 44:ään juttuun.

Koiviston halukkuutta puuttua talouspolitiikkaan selkiyttää vielä paremmin todellisten julkisten kannanottojen tarkastelu. Kun Koiviston esiintymisistä ja osallistumisista tiputetaan pois ne, joissa hän on todellisuudessa vain läsnäolijana (valtiopäivien avajaiset, itsenäisyyspäivän juhlat, tilaisuudet, joissa ei käytä puheenvuoroa jne.), aktiivisia puhetilaisuuksia, haastatteluja, esitelmöintejä ja juhlapuheita jää kolmelle vuodelle melko tarkkaan 30. Näistä kolmasosa on puhtaasti talouspolitiikkaan keskittyviä. Lisäksi hän on sivunnut talouspolitiikkaa useassa muussa puheenvuorossa.

Kirjassaan *Kaksi kautta* Koivisto toteaa, että ei pitänyt tasavallan presidenttinä yhtään jyrää puheenvuoroa, vaikka näki Suomen talouden haavoittuvuuden kasvavan. Hän sanoo passiivisuutensa tässä asiassa olevan helposti muille selitettävissä, “mutta minulle itselleni selitykset eivät oikein riitä”. Se on Koivistoa kalvanut. (Koivisto 1994, 311) Virallisesta asemasta luovuttuaan hän on ottanut vahinkoa takaisin. Eläkeläispresidentin omatunto lienee rauhoittunut viimeistään kolmantena eläkeläisvuonna: vuoden 1996 aikana Mauno Koivisto otti todella osaa julkiseen keskusteluun puhumalla tai kirjoittamalla kaikkiaan 10 kertaa, ja näistä kuusi liittyi talouspolitiikkaan – eivätkä koivistolaiset puheet olleet myötäilevää hymistelyä, vaan kantaa ottavia talouspoliittisia pohdiskeluja.

Yhdessä talouspolitiikkaan keskittyneistä haastatteluista Koivisto sanoi ääneen sen, mikä hänen julkisia roolejaan tarkasteltaessa on tässä tutkimuksessa tullut ilmeiseksi: Televisio-toimittaja Jouko Marttilan kysyessä eläkeläispresidentiltä kuinka tiiviisti tämä seuraa päivänpolitiikkaa, Koivisto vastasi nyt virallisesta asemasta luovuttuaan seuraavansa päivänpolitiikkaa “johonkin mittaan hajamielisesti”. Hän toteaa laskeneensa siivun aika löysälle, “mutta tätä meidän kokonaistalouden kehitystä minä olen seurannut hyvin täsmällisesti, enkä ole antanut ajatuksiani kovin monien muitten ajatusten häiritä”. (A plus 11.4.96, tv 1)

7.2.1. Koivisto leikkaisi menoja ja laskisi veroja

Mauno Koiviston halu astua eläkeläisenä esiin nimenomaan talousasiantuntijana paljastui jo ensimmäisessä hänen myöntämässään haastattelussa. Eläkeläispresidentin haastattelusta haaveilevien sanomalehtien ja aikakauslehtien nenän edestä ensimmäisen haastattelun sai *Kansantaloudellinen aikakauskirja* toukokuussa 1994. Haastattelussa Koivisto otti rohkeasti kantaa Suomen talouspolitiikkaan; Koivisto ennakoi Suomen olevan hankalien talouskysymysten edessä varsinkin, kun tulossa ovat vaalit, joiden alla talouspoliittisten suositusten käy aina huonosti. Eläkeläispresidentti teki niin ikään heti selväksi mielipiteensä jatkuvasta velan otosta: lainaamalla Suomi ei ongelmiaan ratkaise. Koivisto näkikin edessä uhkaavan eläkeläis- ja ikäryhmäongelmien sekä vaaran siitä, että verotaakan kasvaessa nuoret lähtevät muualle. (HS 28.5.94, A 3, B 9)

*“Me olemme hyvin hankalien kysymysten edessä. Niitä ei voida ratkaista lisäämällä rahan määrää tai ottamalla lisää velkaa. ( ) Ongelmana on, tuleeko vero-
taakka sellaiseksi, että nuoremmat lähtevät alta pois. Ja kun väestörakenne tulee
epäedullisemmaksi, kysymys kuuluu: kuka tekee työt? Töitä on tehtävä.” (HS
28.5.94, B 9, Koivisto)*

Taloustietämyksen ja -ajatusten esiinmarssittaminen jatkui eläkeläispresidentin ensimmäisessä seminaaripuheessa. Kokkolan Chydenius-seminaarissa Koivisto keskittyi lähinnä Venäjän talousuudistusten käsittelyyn ja varoitteli, että Venäjän taloudellinen eristäminen saattaa osoittautua vaaralliseksi. (HS 23.7.94, A 2, A 13)

Toisen eläkevuotensa alkajaisiksi, rauhallisen julkisuuden jakson jatkuessa, Koivisto nähtiin HS:n pääkirjoituksen ja talousjutun valokuvassa istumassa Suomen Pankin pääjohtajan Sirkka Hämäläisen vieressä Kansantaloudellisen yhdistyksen kokouksessa. (HS 9.3.95, A 2, B 9) Vajaata kuukautta myöhemmin hän ei enää ollut paikalla kuunteluoppilaana, vaan piti huolellisesti valmistellun puheenvuoron, jossa arvioi eritoten valuuttakurssipolitiikkaa. Presidentti toi esiin myös huolensa työn kalleudesta – tämä osoittautui myöhemmin yhdeksi hänen kestoteemoistaan. Presidentti myös kauhisteli markan jatkuvaa kelluttamista ja varoitti jälleen velanotosta todeten jopa häpeävänsä maamme jatkuvaa velkaantumista. (HS 4.4.95, A 3, B 5)

“Meidän ei pidä ajatella niin, että tarvitsemme kansainvälistä tukea itse aiheuttamiemme paineita vastaan... itsenäisyystaistelun nykyinen muoto on pyrkimystä siihen, että me emme ulkoista tukea tarvitse, emme sen nojaan rakenna.” (HS 4.4.95, B 5, Koivisto)

Koiviston tietoisesta talousasiantuntijaksi profiloitumisesta ja talouspolitiikkaan keskittymisestä eläkeläispresidenttinä kertoo osaltaan myös Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa pidetyn puheenvuoron perusteellisuus: esitelmäänsä varten Koivisto oli haastatellut keskeisiä virkamiehiä, poliittisia johtajia ja ekonomisteja. Kiintoisa ja yllättävä tieto on se, että Koivisto olisi halunnut esitelmöidä Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä jo syksyllä 1994, mutta presidentin toiveet eivät silloin sopineet yhdistyksen kiireisiin. (HS 4.4.95, B 5) Tilanne lienee vieras presidentti Koivistolle! Selvää on, että Koivisto olisi voinut valita, missä sanoma- tai aikakauslehdessä olisi arvionsa tuolloin esittänyt, mutta hän valitsi vaikenemisen ja odotteli puoli vuotta, kunnes pääsi valitsemalleen areenalle,

Kansantaloudellisen Yhdistyksen kuukausikokoukseen. Näyttävää julkisuutta ja huomiota eläkeläispresidentti ei siis tuntunut haikailevan, vaan asiantuntevaa ja talouspolitiikan päätöksiin vaikuttavaa yleisöä.

Samoja talousajatuksiaan, lähinnä velkaantumiskierteen katkaisun välttämättömyyttä, Koivisto sivusi kolme päivää Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa pitämänsä esitelmän jälkeen television A plus -ohjelmassa hallitustilanteen pohtimisen lomassa. (A plus 6.4.95, tv 1; HS 7.4.95, A 9) Varsinaista talousasiantuntijan roolia hän ei silti tässä haastattelussa itselleen ota, ennemmin yleisemmin opettavaisen neuvojan roolin. Taloustietämystään ja -neuvojaan hän toikin seuraavan kerran selkeästi esiin yli puoli vuotta myöhemmin. Tuolloin, marraskuussa 1995, monella saralla vauhtiin päässyt eläkeläispresidentti kritisoi Helsingin yliopiston Studia monetaria -sarjan luennossaan pankkien kaunistelemaa toimintaa ja totesi jälkiviisaasti, että peruskoron nostaminen olisi helpottanut pankkikriisiä. (HS 3.11.95, B 8)

Merkittävin talousasiantuntija-jakso eläkeläispresidentti Koivistolla ajoittui kevääseen 1996. Koiviston ensimmäinen taloushaastattelu ja Kansantaloudellisen Yhdistyksen esitelmä olivat tärkeitä puheenvuoroja, mutta näitäkin huomattavampi kannanotto oli ensimmäinen HS:lle eläkeläispresidenttinä annettu haastattelu, joka ilmestyi 29.2.1996 kolmannen eläkevuoden alkaessa. Tässä taloushaastattelussa Koiviston keskeinen viesti on yksiselitteisesti se, että talouskasvu ei voi nousta niin, että se ratkaisisi työttömyyden, vaan lisäksi tarvitaan työtä edistäviä rakennepäätöksiä. Presidentti Koivisto arvioi, että hallitus joutuu tekemään vaikeita rakenneratkaisuja työttömyyden alentamiseksi. Lisäksi hän jälleen muistutti valtion olevan velan otossaan kestävämmällä tiellä. (HS 29.2.96, A 3, B 10)

*“Ei voi olettaa taloudellisen kasvun nousevan semmoisiin mittoihin, että se ratkaisisi työttömyysongelman. ( ) Uskoakseni ratkaisuja on löydettävissä. Kansan elin-
ehtojes kuristamisesta ei ole kysymys, vaan niiden turvaamisesta. Se että valtio
velkaantuu miljardin viikossa on kestävämmällä tie.” (HS 29.2.96, B 10, Koivisto)*

Tähänkin haastatteluun Koivisto oli paneutunut huolellisesti. HS:n Poliittikkaa lyhyesti -palstalla mainittiin vajaa kaksi viikkoa ennen suuren taloushaastattelun julkaisemista

Koiviston lounastaneen ammattiyhdistysjohtajien kanssa. Lounaskeskustelua kuvailtiin ajatustenvaihdoksi talouden ja politiikan suurista linjoista. (HS 16.2.96, A 8)

Laajan taloushaastattelun jälkeen HS käsitteli Koiviston julkista esiintuloa pääkirjoituksessaan ja totesi entisen presidentin (todellisuudessa yhä presidentti, mutta entinen tasavallan presidentti), pää- ja valtiovarainministerin sekä Suomen Pankin pääjohtajan osallistuvan keskusteluun ensisijaisesti talousmiehenä. HS kirjoittaa Koiviston sivaltavan haastattelussa jälleen muun muassa ekonomisteja ja sormen osoittavan työmarkkinoille. HS arvioi eläkeläispresidentin antavan puheenvuorollaan mahdollisimman arvovaltaista tukea hallitukselle viedä poliittisesti ikävät uudistukset läpi vielä saman kevään kuluessa, mutta pahoittelee Koiviston neuvojen epämääräisyyttä: ilmeisesti korrektiudesta hallitusta kohtaan pitkän linjan talousmies ei lausunut ääneen, mitä työmarkkinarakenteiden uudistuksia hän pitää tärkeinä. (HS 1.3.96, A 2)

Jatko-osa talouspoliittiseen keskusteluun, jossa Mauno Koiviston esiintyi pääroolissa, näyteltiin puolitoista kuukautta myöhemmin, huhtikuussa 1996. A plus -ohjelmassa Koivisto paljasti kaivattuja täsmällisempiä ajatuksiaan siitä, mitkä rakenteelliset uudistukset olisivat paikallaan suurtyöttömyyden alentamiseksi. Emerituspresidentin pääreseptinä oli työn hinnan alentaminen ja työn verotuksen keventäminen. Silti talouden alijäämä ei saisi kasvaa, eli valtion menoja olisi supistettava. Lisäksi Koivisto kummasteli sitä, kuinka Suomessa maksetaan valtavia summia joutilaisuudesta, ja kehotti näin vähintäänkin epäsuorasti Lipposen hallitusta puuttumaan rakennemuutosten lisäksi tähänkin epäkohtaan. (A plus 11.4.96, tv 1; HS 12.4.96, B 9; HS 13.4.96, A 2)

“En esitä velkaelvytystä vaan päinvastoin. Menopuolta pitäisi keventää sitä enemmän, mitä enemmän veropohjaa kevennetään, jos samanaikaisesti halutaan vähentää julkisen talouden velkaantuneisuutta.” (HS 12.4.96, B 9, Koivisto)

Koiviston vinkki valtion menojen leikkauksesta ei voinut olla yllätys pääministeri Paavo Lipposelle. Jo vuotta aiemmin, keväällä 1995, Koivisto totesi Länsi-Suomi-lehden haastattelussa vihjaillen, että ajatus valtion menojen leikkaamisesta on hyväksytty laajalla pohjalla. (HS 4.5.95, A 7)

Eläkeläispresidentin kehotukset ja neuvot eivät pääministeri Lipposta hetkauttaneet. Koiviston pääministeriaikana hän oli ollut tämän poliittinen sihteeri, mutta nyt Lipponen oli herra talossa. Kolme päivää Koiviston veronkevennyspuheiden ja valtion menojen leikkausneuvojen jälkeen pääministeri Lipponen torjui puheet valtion menojen leikkauksista. Niin ikään Lipponen huomautti, että presidentti Koiviston ajatusta kannattaneet keskustelijat eivät ole esittäneet mitään, mistä menoja voisi leikata. "Ei se ole niin helppoa", Lipponen tyytyi tiivistämään menoleikkausmahdollisuudet. (HS 15.4.96, A 3, A 7; HS 16.4.96, A 2) Koiviston kolmen ensimmäisen eläkevuoden aktiivisin yritys vaikuttaa talouspolitiikkaan ei tuottanut muuta tulosta kuin neuvoinen omaan arvoonsa jätetyn eläkeläispresidentin.

Talousasiantuntijan roolin huipentumisen jälkeenkään talousmies-Koivisto ei vaiennut. Studia generalia -luentosarjan alustuspuheenvuorossa toukokuussa 1996 hän puhui kansalaispalkan puolesta työttömyyden parantamiseksi. Rahan saamisen ehtona ei pitäisi olla toimettomuus, vaan ihmisiltä pitäisi pikemminkin vaatia toimeliaisuutta. (HS 7.5.96, A 9) Huomonta Suomi -televisiolähetyksessä presidentti saattoi vuorostaan karuun tapaansa näpdyttää pääministeriä, joka oli tyrmännyt hänen ehdotuksensa palkkaverotuksen keventämisestä: Koivisto totesi lakonisesti, että veronalennuksiin ei päästä sitä kautta, että ensin kiistellään menojen supistuksista ja vasta sen jälkeen katsotaan, paljonko veronalennuksille olisi tilaa. (Huomonta Suomi 18.5.96, MTV 3; HS 19.5.96, A 9)

Koivisto jatkoi samalla alueella myös ruotsalaisen kansanpuolueen 90-vuotisjuhlaseminaarissa. Huomattavan vilkkaan talouskannanottojen kevänsä 1996 lopuksi eläkeläispresidentti kritisoi keskustelulta tilaa viennyttä suhdannepolitiikkavillitystä. Puheessaan Koivisto epäili suhdannepolitiikan mahdollisuuksia eikä malttanut olla viittaamatta jälleen valtion velkaantumisen huimaan tahtiin, joka vaikeuttaa suhdanteiden tasaamista tulevaisuudessa liki mahdottomaksi:

"He (viittaa "akateemisiin ekonomisteihin") sanoivat, ettei nyt pidä leikata vaan elvyttää. He lähtivät ilmeisesti siitä, että kyseessä oli suhdanneilmiö ja kasvu on pidettävä korkealla. Rahat olisi tienattu jälleen takaisin ja käytetty velkojen maksamiseen." (HS 21.5.96, A 7, Koivisto)

Puhe keskittyi suhdannepolitiikan mahdollisuuksiin, mutta puhepaikalla jaetussa, kirjoitetussa puheessa oli myös hallitukseen kohdistunutta arvostelua sekä jälleen perusteluja verotuksen muuttamisen ja valtion lisäsäästöjen tarpeellisuudesta. Koivisto sivuutti kirjoitetut moitteet puheenvuorossaan mainiten syyksi sen, että sanoi sanottavansa jo Huomenta Suomen haastattelussa. Koivisto lisäsi kirjoittaneensa puheensa ennen tv-haastattelua ja puuttuneensa siksi veronalennusasiaan. (HS 21.5.96, A 7) Varmaankaan hän ei silti pistänyt kovin pahakseen, vaikka sai taas ikään kuin kiertotietä sanottua viimeisen sanan. Tuskin eläkeläispresidentin olisi ollut mahdotonta niin halutessaan muuttaa puhetta ja otattaa uudet kopiot jaettavaksi.

Vielä syksyllä 1996 Koivisto palasi taloustietämykseensä Rolf Kullbergin kirjan julkaisemisen jälkeisessä kiivaassa kirjoittelussa, jossa etsittiin päätöksentekijää ja syytä Kullbergin eroon. HS:iin kirjoittamassaan laajassa kirjoituksessa Koivisto ottaa itselleen edellä mainitusti lähinnä kokeneen valtiomiehen roolin, niin selkeästi hän tuo esiin tietämystään monella saralla. Osa tätä kokemusta on asiantuntevuus talouspolitiikassa. Oma, ilmeisen vankaksi koettu talousasiantuntemus saa Koiviston muun muassa syyttämään Suomen Pankin entistä pääjohtajaa poliittisen vallan hamuamisesta valuuttakurssipolitiikan avulla, arvostelemaan keskuspankin linjaa rahoitusmarkkinoiden vapauttamisessa sekä osoittamaan Kullbergin osasylliseksi kansantalouden ylikuumenemiseen. (HS 11.10.96, A 3, B 10)

Eläkeläispresidentti Koiviston sanoma talusasiantuntijana on kolmen eläkevuoden aikana tullut hyvin selväksi: työttömyyden vähentämiseksi on alennettava työn kustannuksia sekä vaikkapa kansalaispalkan avulla lakattava palkitsemasta passiivisuutta. Lisäksi apua on haettava rakennepäätöksistä, joista sopivimpina hän pitää työn verotuksen alentamista ja vastaavasti valtion tulojen leikkausta. Näitä viestejä julkisuudessa lähettäessään Koivisto on tietoisesti alistunut alttiiksi nykyisten poliittisten päättäjien arvostelulle. On selvä, että arvostellessaan hallitusta ja työmarkkinoita vaikka sitten kuinka hienotunteisesti ja neuvoessaan tekemään vaikeita talouspoliittisia ratkaisuja hän saa päättäviltä tahoilta selkäänsä ennemmin puukkoja kuin taputtelijoita. Silti Koivisto on tuonut julki ennustuksensa ja näkemyksensä niin pessimistisinä kuin ne ovat. Eläkepäivät eivät ole muuttaneet häntä pehmeäksi tai kiitoksen kipeäksi, vaan hänessä on yhä samaa särmiä kuin aiemmin, talouspolitiikassa presidenttikausia ja pidättelevän valtiosäännön aikaa enemmänkin.

Viimeistään nyt epäilijöiden lienee syytä uskoa, että Koivisto ei ole vuosikymmeniä ollut inhorealinen totuudenpuhuja imagosyistä, seuraavia vaaleja ja äänestäjien mieltymyksiä ajatellen, vaan vakavissaan ja rehellisesti. Eläkeläispresidentti olisi voinut valita helpomman roolin.

7.2.2. HS maan johdolle: Kuuntelisitte emerituspresidenttiä!

Mauno Koivisto saa kolmen eläkeläisvuotensa aikana HS:lta talousasiantuntijan roolin 20 lehtijutussa. Määrä tuntuu mitättömän pieneltä koko 618 lehtijutun aineiston joukossa, mutta jälleen on muistettava, että näistä jutuista selkeä rooli eläkeläispresidentille on pystytty määrittelemään 233:een juttuun. Lisäksi Koivistosta ja hänen talousosaamisestaan puhutaan selvästi useammassa jutussa, mutta pääällimmäiseksi talousasiantuntijan rooli jää 20 jutussa.

Koiviston itsensä ottamien talousasiantuntija-roolien ja HS:n hänelle antamien talousasiantuntija-roolien määrä ei ole sama. Vaikka Koivisto itse tulee esiin nimenomaan talousasiantuntijana, ei HS anna omasta puolestaan hänelle joka kerta samaa roolia: esimerkiksi joissakin taloushaastatteluiden lyhyissä kolmossivun viitejutuissa on saatettu painottaa jotakin muuta asiaa enemmän kuin varsinaista pääasiaa, talousmietteitä. Toisaalta HS:n sivuilla Koivistosta annetaan talousmiehen kuva silloinkin, kun Koivisto ei ole itse mitään roolia voinut ottaa, esimerkiksi yleisönosastokirjoituksissa. Tärkeimmissä taloushaastatteluissa roolimäärittely on kuitenkin selkeä ja samanlainen.

Koivistosta talousasiantuntijana välittyy kaiken kaikkiaan myönteinen mielikuva HS:a lukiessa. Käsitys saa vahvistusta talousasiantuntijaroolien sävyjä tutkittaessa: niistä 20 jutusta, joissa HS antaa Koivistolle ennen kaikkea talousasiantuntijan roolin, 10 suhtautuu Koivistoon neutraalisti ja 10 selvästi myönteisesti. Viidessä jutuista HS käyttää Koivistoa ja hänen talousajatuksiaan auktoriteettina: kun HS haluaa kommentoida talouspolitiikkaa, saa kommentti pontta ja vakuuttavuutta Mauno Koiviston sanoista.

Kaiken kaikkiaan HS myötäilee Koiviston itselleen ottamaa talousasiantuntijan roolia varsin pitkälle. Eläkeläisyyden alussa talousasiat eivät juuri puhuta, kun eläkeläispresidentti itse ei vielä paljon lausu. Koiviston ensimmäiseen, Kansantaloudelliseen aikakauskirjaan annettuun haastatteluun HS suhtautuu neutraalisti, arvostaa haastattelun korkealle mutta ei sen sisällöstä sen kummemmin innostu. Syyskauden 1994 aikana yleisönosastolla julkaistaan yksi Koiviston taloustaitoja ankarasti arvosteleva kirjoitus (HS 25.10.94, A 11) ja vastaavasti kirjoitus, jossa kehutaan Koiviston taloustietämystä, kun hän aikanaan ymmärsi sijoittaa metsiin (HS 19.12.94, A 9).

Kansantaloudellisen Yhdistyksen kuukausikokouksessa pitämälleen huolellisesti valmistelulle talouskannanotolle eläkeläispresidentti saa HS:ssa arvostavaa kannatusta. Kolumnissaan Max Jakobson vakuuttaa säästöohjelman toteuttamisen budjetin tasapainottamiseksi olevan tämän päivän itsenäisyystaistelua, ”niin kuin presidentti Mauno Koivisto on äskettäin todennut” (HS 14.4.95, A 2). Rahaliittoa koskevassa pääkirjoituksessa vedotaan niin ikään Koiviston puheeseen:

”Kannattaa muistaa presidentti Mauno Koiviston kuukauden takainen varoitus, ettei rahaliittoon pidä syöksyä huonokuntoisena.” (HS 5.5.95, A 2)

Syyskuussa 1995 HS:ssa arvostellaan Ilta-Sanomien toimituspäällikön Antti-Pekka Pietilän Pankkikirja. Kirjassa Pietilä analysoi pankkikriisin syitä ja seurauksia – ja päättyy sysäyttämään pankkikriisin Mauno Koiviston niskaan. Koiviston hallituksen 1969 säätämät pankkilait loivat Pietilän tulkinnan mukaan kohtalonomaisesti perustan kaikelle sille, mikä tapahtui parikymmentä vuotta myöhemmin. Arvostelun kirjoittaja Teuvo Arolainen topputtelee Pietilän raskaita syytöksiä. Silti jutusta välittyy Koiviston vakava talousvirhe ja erehtyjän rooli. (HS 30.9.95, B 11) Lisää ankaraa ja suorapuheista kritiikkiä Koivistolle satelee vuotta myöhemmin Pietilän seuraavassa kirjassa. Kirjan nimi on paljon puhuvasti Presidentin Pankki; Pietilän version mukaan Koivisto oli 1990-luvun kriisissä Suomen Pankin isäntä, jonka renkipoikia viralliset Suomen Pankin pääjohtajat, niin Rolf Kullberg kuin Sirkka Hämäläinenkin, olivat. (HS 29.10.96, B 8)

Oman kantansa pankkikriisin syihin eläkeläispresidentti toi julki Pietilän ensimmäisen kirjan julkaisun jälkeen Studia monetaria -sarjan luennossaan. Luennosta kertovassa ennako-

jutussa HS kirjoittaa Koiviston taloustietämyksestä hyvinkin kriiikkittömästi ja ihailien, ot-sikkokin näpäyttää Pietilää: "Mauno Koivisto varoitti pankkikriisistä jo 1962" (HS 2.11.95, B 2).

"Koivisto katsoi, että 1960-luvun alussa pankeilla oli yksi muita tärkeämpi kysymys: miten pitää kustannukset kurissa. Onnistuminen edellytti hänen mukaansa muun muassa pankkien sivukonttoreiden avaamistahdin hillitsemistä. Hänen mielestään ei ollut mitään järkeä esimerkiksi siinä, että Lauttasaarentien varrella joka talossa oli pankki tai että Roihuvuoren asukkaat tarvitsivat toistakymmentä henkeä hoitamaan pankkipalvelujaan.

Koiviston sanat ovat kipeän ajankohtaisia nyt, kun konttoreita suljetaan joka puolella ja toimihenkilöille jaetaan lopputilejä." (HS 2.11.95, B 2)

Koiviston talousasiantuntija-rooli saa taustatukea niin ikään itse luennosta kertovassa taloussivun uutisessa, jossa hänen puhettaan käsitellään arvostavasti ja kritisoimatta. Muut lehdet -palstalla tosin referoidaan Kymen Sanomia, joka kirjoittaa Koiviston moittivan kohtuuttomasti tuomioistuimia siitä, että ne eivät hyväksyneet pankkien yksipuolista koronnostopäätöstä. (HS 3.11.95, B 8; HS 6.11.95, A 2)

HS:n merkittävimmät kannanotot eläkeläispresidentti Koiviston talousasiantuntija-rooliin ajoittuvat oletetusti kevääseen 1996, jolloin talousmies-Koivisto kertoi julkisesti laajasti talouspoliittisista ajatuksistaan ja tarjosi neuvojaan hallitukselle ja työmarkkinoille. Eläkeläispresidentti saa arvostusta HS:lle antamansa suuren taloushaastattelun jälkeen, mutta erityistä kiitosta HS jakaa vasta, kun Koivisto A plus -ohjelmassa kertoo konkreettisesti, mihin rakennemuutoksiin hallituksen hänen mielestään tulisi ryhtyä. Pääkirjoitus 13.4. on ot-sikoitu "Terveellinen muistutus rahojen riittävydestä", ja tekstissä HS iloitsee Koiviston suorasta kannanotosta sekä toivoo hallitukselta löytyvän rohkeutta emerituspresidentin kuuntelemiseen. (HS 13.4.96, A 2)

"Koiviston puheenvuoron suuri arvo on hänen perustelujensa rautaisessa logiikassa. Hän sanoo, ettei näköpiirissä ole talouskasvua, joka vähentäisi työttömyyttä. Hän nimittää uhkapeliksi kuvittelua, että työttömyydestä voisi selvitä hyssyttelämällä. Koivisto totesi, ettei kipeiltä ratkaisuilta voi välttyä. Ne on tehtävä joka tapauksessa, koska rahat loppuvat. ( )

Koiviston linjassa ei ole mitään kammoksuttavaa. Päinvastoin. Sehän johtaisi työttömyyden alenemiseen, lisäisi veronmaksajien määrää ja pienentäisi työssä käyvien suhteellista verotaakkaa, vähentäisi joutilaisuutta ja yhteiskunnan

holhousta sekä supistaisi julkisen talouden suhteellista osuutta. Sitä onkin syytä pienentää, koska se repesi kohtuuttomaksi lamavuosina.” (HS 13.4.96, A 2)

HS:n kannustuskaan ei auttanut, pääministeri Lipponen ei Koiviston neuvoihin uskonut. Pääkirjoituksessa “Lipposelta rukkaset Koivistolle” HS arvioi Lipposen linjan merkitsevän sitä, että hallitus ei terävöitä politiikkaansa, vaikka kasvu hidastuu ja työttömyys pysyy pahanana. Pääkirjoituksessa mietitään pettyneeseen sävyyn eläkeläispresidentti Koiviston asemaa:

“Koivistolla ei ole virallista asemaa eikä hänellä keinoja toteuttaa näkemystään. Hänen sanansa kantaa entisenä presidenttinä kauas ja muiden yli, mutta siinäpä kaikki sitten onkin. Jos pääministeri, joka sattuu olemaan hänen entinen sihteerinsä, torjuu Koiviston ehdotuksen, presidentin on tyydyttävä päätökseen – kuten kaikkien muidenkin, jotka pitävät sitä järkevänä ja toteuttamiskelpoisena. ( ) Koiviston mallikaan ei ratkaise työttömyyttä, mutta se toisi ainakin lievitystä ongelmaan ja olisi osa kestävämpää ratkaisua.” (HS 16.4.96, A 2)

HS siis todella antoi eläkeläispresidentti Koivistolle arvoa talousasiantuntijana. Touko-kuussa 1996 pääkirjoitustoimittaja Risto Uimonen ihmetteli, miksi arvoa eivät anna ne, joiden sitä vasta pitäisikin antaa. Kolumnissaan Uimonen toteaa Koiviston olevan liikkeellä maan parasta ajatellen ja kysyy, mikä on totuudenpuhujan osa? Kansanedustaja Mikko Elo suositteli Koivistolle vetäytymistä Tähtelään eläkepäivien rauhaan, eivätkä muutkaan poliitikot asetu Koivistoa tukemaan. “Näyttää päinvastoin, että hänet halutaan vaieta kuoliaaksi.” Uimosen mielestä kyse on paljon vakavammasta asiasta kuin yhden auktoriteetin kohtelusta: miksi suomalaiset kieltäytyvät tunnustamasta talouden tosiasioita, vaikka näkevät ne omin silmin? (HS 22.5.96, A 2)

HS sai huudella turhaan, Koiviston talouslinjalle ei ilmestynyt kannattajia. Viimein syyskuussa valtiovarainministeri Sauli Niinistö tunnusti, että talouskasvu ei vähennä työttömyyttä eikä työttömyystavoite toteudu tähänastisilla päätöksillä. Pääkirjoituksessaan HS muistutti heti miltei vahingoniloisesti, että presidentti Koivisto totesi jo huhtikuussa saman kuin Niinistö nyt, viisi kuukautta myöhemmin, mutta “Koiviston puheille kävi kuin vedelle hanhen selässä”. (HS 24.9.96, A 2) Näin Koiviston kannanotoista saatiin taas auktoriteettia ja vakuuttavuutta HS:n omille, hallitukseen kohdistuville moitteille.

Ei HS silti suhtautunut automaattisen myönteisesti ja tukien Koiviston itselleen ottamaan talousasiantuntija-rooliin kevään 1996 vahvan tuenilmaisun jälkeenkään. HS:ssa julkaistun Koiviston Kullberg-vastineen jälkeen lehti kiitti pikaisesti Koivistoa haasteen vastaanotosta, mutta muutoin pitkä pääkirjoitus kummasteli Koiviston kirjoitusta, myös sen talouspolitiikkaan liittyviä osia. HS kysyy, eikö Koivisto itse tiennyt Suomen Pankin johdokunnan sisäisiä voimasuhteita devalvaatiokiistassa, kun hän takertui niihin Kullbergin kertomuksessa? Entä miksi hän unohtaa, että valtiovarainministeri Iiro Viinanen vastusti devalvaatiota? Eniten HS:a hämmästyttää Koiviston ilmoitus revalvaation tukemisesta vuonna 1988. HS ei jätä muistuttamatta, että Koiviston sen aikaiset kommentit eivät tue sitä kantaa, jonka Koivisto nyt eläkeläispresidenttinä esitti. Jutussa Koiviston rooli on lähinnä peluria, ei talousasiantuntijaa. (HS 12.10.96, A 2)

Koiviston ristiriitaisia talouskannanottoja ihmetellään uudelleen kaksi kuukautta myöhemmin. Nyt Koivistosta välittyy mielikuva vaikeaselkoisena miehenä. Pääkirjoitustoimittaja Uimonen on selvästi odottanut jonkun asianosaisen valaisevan Koiviston hämmentävää sanomaa siitä, että hän ei ollutkaan presidenttinä vakaan markan mies vaan joustavan valuuttakurssipolitiikan kannalla. Kolumnissa ollaan aidosti hämmästyneitä ja hämillään; mistä valuuttakurssipolitiikassanne oikein on kyse, Mauno Koivisto? (HS 16.12.96, A 2)

7.3. Ylilyövä ystävä yllättää

Kolmas esiteltävä eläkeläispresidentin julkisuusrooli ei ole yhtä itsestään selvä valinta kuin kaksi edellistä. Kokenut valtiomies -rooli oli HS:n yleisimmin Mauno Koivistoon liittämä rooli tämän ensimmäisinä eläkevuosina, talousasiantuntija-rooli puolestaan Koiviston omista rooleista yleisin ja merkittävin. Ylilyövä ystävä -rooli on itseasiassa tärkeä juuri päinvastaisista syistä, poikkeuksellisuudessaan ja yllättävyydessään sekä seurauksiensa vuoksi.

HS antaa eläkeläispresidentti Mauno Koivistolle ennen kaikkea ylilyövän ystävän roolin vain kuudessa jutussa. Näistä viisi ilmestyi runsaan viikon sisällä, yksi muutama kuukausi myöhemmin. Kaikki liittyivät yhteen ja samaan tapaukseen, Postipankin pääjohtajan Seppo Lindblomin eroon. Koko tapaus ja Mauno Koivistolle sen tiimoilla muotoutunut julkinen rooli on kolmen eläkevuoden tarkastelussa varsin ainutlaatuinen. Vaikka kyse on yksittäisestä tapauksesta, ovat sen vaikutukset näkyvät: kuten luvussa kuusi todettiin, tapaus muutti siihenastisen eläkeläispresidentin ja HS:n arvostavan etäisen suhteen ja aloitti uuden, erilaisen jakson. Myöhemminkään paluuta tapausta edeltävään ei ollut. Eläkeläispresidentti Koiviston julkinen rooli ja mielikuva hänen asemastaan muuttui pysyvästi. Roolien määrällistä muutosta kaiken kaikkiaan tarkastellaan alaluvussa 7.4.

Eläkeläispresidentin hämmentävän ulostulon jälkeen HS:n pääkirjoitustoimittaja Erkki Pennanen totesi Koiviston nähtävästi aikoneen eläkeläispresidenttinä pysyä visusti erillään päivänkohtaisista kiistakysymyksistä ja keskittyä kirjallisissa töissään menneiden tapahtumien selvittämiseen. Hän pysyi hiljaa silloinkin, kun Martti Ahtisaari lähti kehittämään presidentin roolia aivan toiseen suuntaan kuin Koivisto oli pitänyt viisaana. Seppo Lindblomin kohtalo sai vihdoin Koiviston sisukset kiehumaan yli reunojen. (HS 30.8.96, A 2)

Valtioneuvos Johannes Virolainen puolestaan arvelee loppuvuonna 1995 kirjoitetussa kirjassaan Koiviston “kärkevän, osin jopa provokatiivisen” esiintymisen Seppo Lindblomin puolesta johtavan osaltaan siihen, että hän joutuu tapauksen jälkeen julkisuudessa aika perusteellisen tarkastelun kohteeksi. “Media lähtee ilmeisesti käsittelemään hänen presidenttikaudellaan tekemiään ratkaisuja”, Virolainen ennakoi. (Virolainen 1996, 326)

Lindblomin erottamista koskevissa uutisissa HS antoi Koivistolle muitakin rooleja kuin ylilyövän ystävän roolin. Parissa jutussa Koivisto esitettiin ennen kaikkea tuomarina, parissa erehtyjänä, yhdessä vielä jyrkemmin epäonnistuneena presidenttinä. Neutraalissa ja pohdiskelevassa kolumnissa hänestä välittyi lähinnä vahvan valtiomiehen kuva, yhdessä ja ainoassa kehuvassa yleisönosastokirjoituksessa kokeneen valtiomiehen rooli on päällimmäisenä. Silti selvästi vahvimmin HS tuo esiin hänen rooliaan Lindblomin ystävänä, perhetuttuna, tässä tapauksessa nimenomaan ylilyövänä ja harkintakykynsä menettäneenä ystävänä.

7.3.1. HS paheksuu Koiviston liian uskollista ystävyyttä

Postipankin ja sen New Yorkin konttorin ympärillä oli myrskynnyt keväästä lähtien. Toukokuussa 1995 tappioiden ilmoitettiin nousevan 230 miljoonaan markkaan, kesäkuussa 460 miljoonaan. Heinäkuun lopulla HS otsikoi pääjohtaja Lindblomin jatkoon olevan maan hallituksen käsissä ja totesi olevan mahdotonta, että Postipankin tappioiden karmea tilanne siivutettaisiin olankohautuksella. Jo tuolloin arvioitiin pääjohtaja Seppo Lindblomin vaihtamisen olevan vaikeaa, "Lindblom kuuluu piireihin". "Piirejä" tarkennettiin mainitsemalla muun muassa Mauno Koiviston olevan Lindblomin perheystävä. Lisäksi Lindblomin jatkamisen puolesta sanottiin puhuvan vahvasti sen seikan, että hänelle on vaikea löytää seuraajaa. (HS 28.7.95, A 15)

Elokuun alussa taloussivujen Lyhyesti-palstalla kerrottiin Postipankin peruuttaneen pääjohtaja Lindblomin 60-vuotispäivien kunniaksi suunnitellun jalkapallo-ottelun. Peruutuksen syynä olivat "viimeaikaiset tapahtumat". "Ottelussa olisi nähty harhautuksia tekemässä muun muassa presidentti Mauno Koivisto", HS totesi. (HS 4.8.95, B 8) Seuraavan kerran Koiviston Lindblom-yhteys mainittiin kolme viikkoa myöhemmin. Tällöin palstoille astui ensimmäistä kertaa ylilyövä ystävä, ei tosin vielä koko roolinsa komeudessa.

Elokuun lopulla New Yorkin konttorin tappioiden katto oli noussut jo 550 miljoonaan. Yllätystappiot kertoivat niin selvistä puutteista pankin johtamisessa ja valvonnassa, että Postipankin hallintoneuvosto päätti yksimielisesti Seppo Lindblomin eroavan puolen vuoden siirtymäkauden jälkeen ja valtiosihteeri Eino Keinäsen nousevan tilalle Postipankin pääjohtajaksi. Ratkaisu henkilöityi valtiovarainministeri Iiro Viinaseen ja Postipankin hallintoneuvoston puheenjohtajaan Anssi Rauramoon, joiden rinnalla eroava ja uusi pääjohtaja päätöksestä tiedotustilaisuudessa kertoivat. Tiedotustilaisuudessa Rauramo kertoi myös tavanneensa eläkeläispresidentti Koiviston pari päivää aiemmin, mutta ei paljastanut tapaamisen sisältöä. HS muotoili uutisjuttunsa loppukappaleeksi näennäisen neutraalissävyyisen toteamuksen siitä, että Koivisto on pääjohtaja Lindblomin perheystävä, ja juuri hän houkutteli aikoinaan Lindblomia jättämään Suomen Pankin ja siirtymään Postipankin johtoon. Pääkirjoituksen tyylin ei tarvinnut olla yhtä varovainen: saman päivän pääkirjoituksessa HS

tunnustaa Koiviston puuttumisen asiaan antavan kiusallisen varjon Lindblomille myönnettyyn jatkoaikaan. (HS 24.8.95, A 2, B 9)

“Koivistolla ei ole Postipankin kanssa mitään tekemistä. Hän on vain Lindblomin perhetuttu, jonka tiedetään suostutelleen Lindblomin Postipankin johtoon Suomen Pankista, jonne tarvittiin tilaa Kalevi Sorsalle.” (HS 24.8.95, A 2)

Tämä pääkirjoitus on ensimmäinen esimerkki ylilyövän ystävän roolin välittymisestä eläkeläispresidentille HS:n juttuja tarkasteltaessa.

Ainakin ulospäin kaikki asianosaiset olivat tyytyväisiä pääjohtajanvaihdoksen sujumiseen. Seppo Lindblom ilmoitti olevansa tyytyväinen voidessaan siirtää hyvässä kunnossa (!) olevan pankin “ystävänsä” Keinäsen vedettäväksi. Hallintoneuvoston puheenjohtaja Anssi Rauramo puolestaan vakuutti Lindblomin saavan hallintoneuvoston täyden tuen ja luottamuksen. (HS 24.8.95, A 2, B 9) Ikävä asia oli hoidettu pois päiväjärjestyksestä ja hiipumassa tavallisten lukijoiden mielestä, kun eläkeläispresidentti viisi päivää myöhemmin nosti sen mitä näkyvimpään päivänvaloon antamalla Ilta-Sanomille ja Yleisradion radio-uutisille haastattelun, jossa syytteli kaikkia mahdollisia tahoja Postipankin johtajaratkaisun vuoksi. Suurin syntipukki Koiviston silmissä oli valtiovarainministeri Iiro Viinanen, joka presidentin käsityksen mukaan oli jo varhain päättänyt pääjohtaja Seppo Lindblomin ja toimitusjohtaja Matti Niemen erottamisesta. Koivisto oli vakuuttunut, että Viinanen toteutti erottamisen johdonmukaisella julkisuuspelillä ja ajojhdilla. Osansa syytöksistä sai koko Suomen hallitus sekä oppositiokin, eikä Koivisto säästänyt tiedotusvälineitäkään: ne olivat Koiviston mielestä alistuneet kritiikittömästi ja yksimielisesti hallituksen vietäviksi. (Koljonen–Pietilä 1995: IS 28.8.95, A 2–3, A 10–13)

Koiviston ryöpytys herätti enemmän hämmennystä ja kummastelua kuin ärtymystä, vaikka kyllä sitäkin. HS:n pääkirjoitus “Koiviston purkaus herättää ihmettelyä” (HS 29.8.95, A 2) mielti Koiviston käytöstä ja totesi, että jos Koivisto vielä olisi tasavallan presidentti, hänen ulostuloaan tiedotusvälineissä kuvattaisiin hämmästyksen ohella presidentin epätavallisen voimakkaaksi jyrähdykseksi ja kovaksi sapiskaksi hallitukselle. “Nyt kun Koivisto on enää eläkeläispresidentti, hänen rajua purkauksensa herättää lähinnä ihmettelevää pään-

pyöritystä”. Pääkirjoituksessa puututtiin varsin suoraan myös Koiviston rooliin nimenomaan ystävänä:

“Se, että väistymään pakotettu pääjohtaja Seppo Lindblom sattuu olemaan Koiviston läheinen ystävä, ei rajoita Koiviston sananvapautta eikä sen välttämättä tarvitsisi heikentää hänen näkökohtiensa painavuutta. Tässä tapauksessa näin kuitenkin valitettavasti käy. Radion ja Ilta-Sanomien haastatteluissa Koivisto puhui ilmeisen voimakkaan tunnekuohun vallassa ja myönsi esiintyvänsä monessa roolissa, joista yksi on hyvän ystävän tukeminen hädässä.” (HS 29.8.95, A 2)

Pääkirjoituksessa HS siis välitti Koivistosta kuvaa ennen kaikkea Seppo Lindblomin kiihtyneenä, ylilyöväenä ystävänä. Saman päivän uutisjutuissa Koivistolle annettiin ennemmin tuomarin rooli: niissä kerrotaan Koiviston jakelemista värikkäistä syytöksistä ja toistetaan hänen kritiikkiään eron eri vaiheiden toteutuksesta. Perheystävyyttä ei uutisjutuissa nyt mainita. (HS 29.8.95, A 3, B 6)

HS ei ollut suinkaan ainoa lehti, jossa Koiviston terrierimäinen ärhäkkyys ja kaikkien haukkuminen ihmetytti. Vallalla oleva mieliala tuntui periaatteessa pitävän Koiviston ulostuloa pitkän hiljaiselon jälkeen tervetulleena ja ilman muuta sallittuna asiana, mutta että tässä asiassa ja näin voimalla! Muut lehdet -palstalla HS siteerasi useita maakuntalehtiä, joista esimerkiksi Kaleva ja Länsi-Savo olivat sitä mieltä, että Koiviston kritiikki ampui yli, mutta on silti sinänsä arvokas asia. Mikkeliläinen Länsi-Savo toivoi, että eläkeläispresidentin “henkilökohtainen Lindblom-operaatio” ei murena hänen aiemmin esittämiensä kritiikin uskottavuutta, oululainen Kaleva piti Koiviston puheenvuoroa erinomaisena, mutta huomautti, että muiden on vastaavasti voitava arvioida kriittisesti hänen ajatuksiaan. Porilainen Satakunnan Kansa epäili, että Koivisto ei ota huomioon sitä yleistä ilmapiiiriä, jonka pankkitoiminnasta aiheutuneet kymmenien miljardien markkojen laskut ovat veronmaksajille synnyttäneet: Postipankin luhistuneen luottamuksen palauttamiseksi muuttaman johtajan lähtö ei ehkä ollut kova hinta. (HS 30.8.95, A 2)

Neljä päivää Koiviston kohutun ulostulon jälkeen suurimmat pärskeet alkoivat tasaantua. HS:n pääkirjoituksessa pohdittiin Koiviston syytteitä Iiro Viinasen “kadehdittavasta” vallasta ja hänen “mestarisaaeutustaan” Lindblomin erottamisessa. Kirjoituksessa epäiltiin Koiviston tuskin itsekään uskoneen kirjaimellisesti kaikkea sitä, mitä Viinasesta sanoi.

“Hän liioitteli ja ironisoi tahallaan”, HS kuittaa Koiviston hurjat syytökset ja toteaa Viinassa toki olevan valtaa, mutta Lindblomin erossa se oli valtaa, joka hänelle kuuluu viran puolesta. (HS 1.9.95, A 2) Samaa mieltä on yleisönosastoon kirjoittanut karhulalainen Asko Kervinen. Mies kysyy, ketkä pankkien möhläyksistä vastaavat, jos ei johtajisto, ja uskoo Viinasen taanneen ripeillä toimillaan edes jonkinlaisen luottamuksen Postipankin asiakkaille. Asko Kervinen suuntaa kirjoituksensa viimeisen lauseen eläkeläispresidentille ja välittää kirjoituksellaan Koivistosta mielikuvaa ylilyövästä ystävästä:

“Vaikka hyvä ystävä pulassa olisikin, täytyy isännän äänen Postipankissakin kuulua!” (HS 31.8.95, A 13)

Työnvälittäjä Veikko Huuska Ikaalisista kiinnitti Koiviston jyrähdyksessä huomion Lindblomin aseman erinomaisuuteen tavallisiin työntekijöihin verrattuna. Huuskan yleisönosastokirjoitus on otsikoitu “Miksei työtön ole Koiviston kaveri?” ja siinä Huuska korostaa, että Seppo Lindblomilla sentään oli mittavat mahdollisuudet vaikuttaa uransa loppuvaiheisiin, kun taas tavalliset työttömät ovat painaneet paita märkänä työmaalla, ja silti heille on tullut lappu kouraan. Huuskan mielestä Koivisto perusteli jyrkkiä arvioitaan muun muassa kaveria ei jätetä -näkökulmalla:

“Kumma kyllä se kaveri, jota ei jätetä, sattui taas kerran olemaan yhteiskunnan ylätasolta, establishmentin edustaja.” (HS 2.9.95, A 13)

Kirjoituksessaan työnvälittäjä Huuska muistutti katkerana, että satojen tuhansien tavallisten työttömien puolesta Koivisto ei ole kättään kohottanut, saati puheissa pauhannut. (HS 2.9.95, A 13) Saman mielipidesivun alalaidassa kuopiolainen Erkki Janhunen oli Koiviston ansioista aivan toista mieltä. Hänen mielestään nuhteettoman kaverin uhraaminen tuntui oikeutetusti presidentti Koivistosta pahalta, ja niinpä presidentin reaktio oli “isänmaallinen teko ja merkittävä signaali”: juuri niin lähimmäistä kuuluukin kirjoittajan mielestä puolustaa. (HS 2.9.95, A 13)

Erkki Janhusen yleisönosastokirjoituksen sanoma jäi HS:n sivuilla kovin yksin. Missään muussa Lindblomin erottamista ja Koiviston yllättävää ärjäisyä koskevassa lehtijutussa Koivistoa ei pidetty ensi sijassa hyvänä lähimmäisenä eikä hänelle annettu kirjoituksen

kaltaista kokeneen valtiomiehen myönteistä roolia. “Merkittävä signaali” ulostulo tosin lienee ollut kaikkien mielestä, mutta aivan toisessa merkityksessä kuin Janhunen kiittävässä kirjoituksessaan tarkoitti.

HS:n suhtautumista Koiviston ulostuloon ja hänen julkiseen rooliinsa tapaus Lindblomissa tiivistää pääkirjoitustoimittaja Erkki Pennasen kolumni Vanhan presidentin uusi rooli. Kolumnissa Pennanen arvioi Koiviston uuden avauksen onnistuneen draamallisesti erinomaisesti, onhan Koivisto aina osannut käyttää tiedotusvälineitä taitavasti hyväkseen. Koiviston emotionaalinen ilmoitus siitä, että nyt saa riittää, hän ei enää tyydy koristeeksi kansakunnan kaapin päälle vaan aikoo hakea itselleen uuden yhteiskunnallisen roolin, on Pennasen mielestä sinänsä tervetullut. Koivistolla voisi olla poikkeuksellisen paljon annettavaa meidän kovin pinnalliseen ja kapea-alaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluunne, Pennanen uskoo. Mutta silti:

“Niin hyvin kuin Koiviston uusi avaus onnistuikin draamallisesti, kokonaisvaikutelma oli syvästi hämmentävä. (...) Jopa sosiaalidemokraattien oma lehti Demari joutui pääkirjoituksessaan toivomaan, että ‘seuraavalla kerralla vanha presidentti löytää sanottavakseen jotakin muuta kuin arvion koko poliittisen kentän ja tiedotusvälineiden yhteisestä salaliitosta vanhaa kaveria kohtaan.’ Toivomukseen on täysi syy yhtyä. Muuten Koiviston yritys hakea itselleen uusi yhteiskunnallinen rooli saa kovin nolon käänteen. Se olisi todella vahinko.” (HS 30.8.96, A 2)

Presidentti Koiviston ylilyövä ystävä -rooli puolentoista vuoden rauhaisan eläkeläispresidenttinä esiintymisen jälkeen jätti jälkensä HS:n ja eläkeläispresidentti Koiviston suhteeseen (ks. juttujen sävyjen muutokset, s. 66, 67, 74). Niin ikään Koivistolle annetuissa rooleissa tapahtui muutoksia, esimerkiksi erehtyjän rooli liitettiin Koivistoon aiempaa selvästi yleisemmin, kuten seuraavassa yhteenvetoalaluvussa selviää. Syynä ei toki ollut vain Koiviston rooli Lindblomin erojupakassa vaan myös myöhemmät tapahtumat; Koivisto todella alkoi lupaustensa mukaan osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun aiempaa aktiivisemmin, erityisesti seuraavien yhdeksän kuukauden aikana. Silti voisi väittää, että tietty muodollinen arvostus ja etäisyys HS:n suhtautumisessa eläkeläispresidenttiin katosi tai ainakin selvästi väheni juuri ylilyövä ystävä roolin jälkeen: alettuaan kriittiseksi Koivisto alistui myös itse kritiikin kohteeksi, tippui tai tipputautui jalustalta alaspäin.

Koiviston ankaran ystävänsä puolustuksen ja muiden tahojen syyttelyn vaikutus yleiseen mielipiteeseen ja julkisen sanan asenteisiin on selvä myös Seppo Lindblomille. Lindblom arvioi kotikaupunkinsa Espoon Länsiväylä-lehdessä tuen ilmaisusta olleen eläkeläispresidentti Koivistolle itselleen varmasti enemmän haittaa kuin hyötyä. Lindblom kuvaa kiitollisena ystävänsä Koiviston kannanottojen tuntuneen samalta, kuin joku olisi rintamalla luotisateessa lähtenyt viemään turvaan. (R. Ikävalko 1996, 8) Melkoiseen luotisateeseen Koivisto tekonsa vuoksi joutuikin.

7.3.2. Koivisto luopuu itsehillinnästään ja etäisestä roolistaan

Mauno Koivisto on todennut kirjassaan, että hänellä ei ole minkäänlaista mahdollisuutta tietää etukäteen, mistä tulee lehdistölle suuri kysymys. (Koivisto 1994, 122; ks. Stenström 1984: Åbo Underrättelser 3.1.1984, 2) Risto Uimonen puolestaan vakuuttaa, että rationaalinen, taitava poliitikko ei tee mielikuvien maailmassa yhtään merkittävää siirtoa ottamatta huomioon, miltä se näyttää julkisuudessa ja millaisen vaikutelman se synnyttää. (Uimonen 1992, 43) Näiden lausumien perusteella tuntuisi ilmeiseltä, että Koivisto ei osannut aavistaakaan, millaisen reaktion perheystävän puolustaminen julkisuudessa herättää. Silti uskallan epäillä, että Seppo Lindblomia puolustamaan rynnistäessään Koivisto tiesi, millaisen vastaanoton saa. Kaiken järjen mukaan hänen täytyi ainakin aavistaa, että syntyvä julkisuus tekee hänelle itselleen hallaa. Koiviston yllättävä, ärhäkkä ulostulo ja ystävänsä puolustaminen sopinee siihen Koiviston kannanottojen luokkaan, joka Kalevi Sorsan mielestä parhaiten kuvaa Koiviston luonnetta: kannonottoihin, joista hän tietää saavansa vihat päälleen, mutta esittää ne silti (Sorsa 1995, 116).

Koiviston itse itselleen havittelema rooli Lindblomin erokohussa on varsin sekava. Ilmeisesti hän pyrki olemaan oikeudenmukaisuuden esitaistelija ja kokee oman, mittavan kokemuksensa valtiomiehenä oikeuttavan eri osapuolien syyttelyyn: kokemuksen syvällä rintäänellä hänellä on varaa arvostella valtiovarainministeri Viinasen toimia ja hallituksen liian varhaista eropäätöksentekoa. Toisaalta hän myöntää Ilta-Sanomien haastattelussa esiintyvänsä Lindblomin tapauksessa monessa roolissa, joista yksi on ystävän rooli (Koljonen–Pietilä 1995: IS 28.8.95, A 11).

Tässä tutkimuksessa arvioin Koiviston tienneen ainakin suurin piirtein, millainen kohu hänen uhmakkaasta ulostulostaan voi syntyä. Häntä on ennenkin arvosteltu vahvasta tarpeesta puolustaa omaan lähipiiriinsä kuuluvia, kritiikin kohteeksi joutuneita poliittisen eliitin jäseniä, esimerkiksi silloin, kun hän tasavallan presidenttinä puolusti Mikkelin panttivankidraaman yhteydessä tulisesti sisäministeri Kaisa Raatikaista (Paloheimo 1994, 185). Kun puolustettavana nyt oli tunnetusti Koivistojen lähiystäviin kuuluva Seppo Lindblom, ei hyvä veli -verkoston uskolliseen tukeen viittaaminen voinut olla yllätys.

Hyvän ystävän erottaminen kiivastutti Koivistoa epäilemättä aidosti ja totisesti. Puolitoista vuotta hän oli niellyt kiukkunsa, ihmetyksensä ja neuvomisen halunsa ja koettanut tyytyä kirjoittamaan itseään historiaan muistelmakirjojen avulla. Nyt malja vuoti yli ja sai emerituspresidentin käyttäytymään harkitsemattomasti. Tuntuu kuitenkin myös siltä, että Koivisto oli saanut tarpeekseen etäisestä roolistaan, ja hyvän ystävän työuran karu loppu antoi tuohtuneelle miehelle syyn tulla räväkästi esiin. Samaan viittaa hänen lausuntonsa Ilta-Sanomissa:

*“Entinen presidenttiys on ruvennut sen verran rasittamaan, että olen ryhtynyt toimenpiteisiin sen homman vähentämiseksi.
Ei minulle sovi, että olen valtakunnan kaapin päällä. Se vielä puuttuisi, että jotkut joiden puuttumisella ei ole äärtä eikä rajaa, rupeaisivat luettelemaan, kuka saavat esittää käsityksiänsä ja lausua.
Olen ottanut lähinnä rasitukseksi, että minun pitäisi kulkea jonain koristeena ympäriinsä, kun on ollut presidenttinä.” (IS 28.8.95, A 11, Mauno Koivisto)*

Jos Koivisto ei olisi lainkaan tuntenut vetoa astua askelta kohti aktiivisempaa julkisuusroolia, hän olisi voinut vaieta Lindblom-ulostulonsa jälkeen ja vetäytyä takaisin työhuoneeseensa tuomionsa langetettuaan. Sen sijaan ulostulosta alkoi tiiviimmän julkisuuden jakso, ja nimenomaan Koiviston oma aktiivisuus esiintyä julkisuudessa lisääntyi.

7.4. Yhteenveto: Arvostettu ja kokenut vanha kettu

7.4.1. Koiviston venyvä eläkeläispresidenttimuotti

Mauno Koiviston kolmen tärkeimmäksi osoittautuneen julkisuusroolin valintaa olen perustellut laadullisilla havainnoilla. Laadullisilla esimerkeillä ja päätelmillä olen niitä myös kuvaillut. Nimenomaan välittyvien mielikuvien ja laadulliseen, monipuoliseen aineiston tarkasteluun perustuvan analyysin havainnot ja tulokset ovatkin tämänkaltaisessa roolien arvioinnissa kaikkein antoisimpia. Sen sijaan eläkeläispresidentin roolien tarkka määrällinen laskeminen on jonkin verran kyseenalaista roolien objektiivisen määrittelyn mahdottomuuden vuoksi: kokonaiskuva on varmasti oikea, mutta eksaktit lukumäärät voivat näin laajassa materiaalissa heittää muutamalla molempiin suuntiin tutkijasta riippuen. Silti koko tutkimusaineistosta arvioidut roolijaottelut ovat määrällisestikin vähintäänkin suuntaa antavia (Taulukko 2).

HS:n antama rooli	ko
Ei ole	385
Kokenut valtiomies	68
Arvostettu valtiomies	25
Vahva valtiomies	24
Talousasiantuntija	21
Peluri	18
Opettaja/neuvoja	17
Erehtyjä	16
Vaikeaselkoinen mies	13
Pidetty pressa	12
Epäonnistunut presidentti	7
Ylilyövä ystävä	6
Tuomari	4
Taustavaikuttaja	2

Koiviston ottama rooli	ko
Ei ole	574
Talousasiantuntija	14
Kokenut valtiomies	9
Arvostettu valtiomies	9
Neuvoja/opettaja	8
Sotaveteraani	2
Ystävä	1
Sivustaseuraaja	1

TAULUKKO 2. HS:sta välittyvät eläkeläispresidentti Koiviston roolit kolmena ensimmäisenä eläkevuonna. Vasemmalla HS:n Koivistolle antamat roolit, oikealla Koiviston itsensä valitsemat julkiset roolit.

HS on presidentti Mauno Koiviston kolmen ensimmäisen eläkevuoden ajan tuonut emerituspresidenttiä esiin selkeästi yleisimmin vailla erityistä roolia. Yli puolessa

tutkimusaineiston lehtijutuista Koivistolle ei ole määritelty tiettyä roolia: muutamassa siksi, että yhden roolin valitseminen useiden tasavahvojen joukosta olisi ollut sattumanvaraista, suurimmassa osassa siksi, että Koivisto on mainittu toteavasti, arvottomatta ja ohimennen niin, että roolin nimeäminen olisi ollut vielä pahemmin harhaanjohtavaa. Niistä jutuista (233 kappaletta), joissa rooli on ollut riittävän selkeä, kokenut valtiomies -rooli on ollut selvästi yleisin; vaikka se on painottunut erityisesti vuodelle 1994 ja varsinkin kesään 1994, on Koiviston kokemus välittynyt koko kolmen vuoden tarkastelujakson ajan HS:sta useammin kuin muut ominaisuudet. EU-edustuskiistan ja Ahtisaaren vahvan presidentin -linjauksen jälkeen HS on korostanut Koiviston kokemusta esimerkiksi pohtiessaan Koiviston ja Ahtisaaren välejä tiedotusvälineisiin (HS 16.7.95, A 2) ja arvioidessaan presidenttiemme suhteita nimittämiinsä hallituksiin ja pääministereihin (HS 24.1.95, A 7; HS 21.4.95, A 2).

Arvostettu valtiomies ja vahva valtiomies -roolien erottaminen kokenut valtiomies -roolista ei ole yksiselitteistä. Varsin usein samassa lehtijutussa Koivistolle on muotoutunut rooli niin kokeneena kuin arvostettunakin valtiomiehenä, aika ajoin vielä vahvanakin. Kun jokaisesta jutusta on kuitenkin määritelty vain yksi rooli, olen valinnut rooleista vahvimmin korostuvan, pääällimmäisen. Arvostettu valtiomies Koivisto HS:ssa esiintyy muun muassa Esko Ahon, Pertti Paasion ja Uffe Ellemann-Jensenin kirjoista kertovissa jutuissa (HS 19.9.96, A 3, A 7; HS 1.11.96, A 3, C 1). Esimerkki vahva valtiomies -roolin välittymisestä eläkeläispresidentti Koivistolle on muun muassa kolumni, jossa kehuaan Koiviston rohkeutta epäillä Ruotsin minkiksi osoittautunutta "sukellusveneloukkausta", vaikka presidentti joutui Ruotsissa outoon valoon ja sai kotimaassakin julkista kritiikkiä osakseen (HS 20.2.95, A 2) tai kolmossivun juttu, jossa Esko Aho vakuuttaa Rolf Kullbergin kohtalon Suomen Pankin pääjohtajana olleen kokonaan Koiviston käsissä (HS 2.10.96, A 3). Paitsi kokemusta ja arvostusta niin ennen kaikkea vahvuutta korostaa myös Koiviston entisen adjutantti muistelmista kertova HS:n juttu, jossa adjutantti Vesterinen ihailee Koiviston kykyä pitää kenraalit kurissa ja päätöstä pysytellä puolustusvoimien ylipäällikkönä myös mahdollisen sodan aikana (HS 16.10.96, A 7).

HS:n jutuista välittyviä Koiviston julkisuusrooleja ei voi yksiselitteisesti nimetä joko Koivistolle kielteisiksi tai myönteisiksi. Yleisimpien HS:n Koivistoa kuvaavien roolien eli

kokoneen, arvostetun tai vahvan valtiomiehen roolin välittyminen kertoo toki jutun olleen ainakin pääosin Koivistoon myönteisesti suhtautuva, epäonnistunut presidentti -rooli, yli-lyövä ystävä -rooli, erehtyjä-rooli ja vaikeaselkoinen mies -rooli taas vastaavasti nousee esiin eriasteisesti Koivistoa kritisoivista jutuista. Sen sijaan peluri-rooli, opettavainen neuvoja -rooli ja tuomari-rooli voivat kuvata Koivistosta välittyvää mielikuvaa niin myönteisessä kuin kielteisessä jutussa: Koiviston pelurimaisuus tulee selkeästi esiin esimerkiksi hänen mediasuhteistaan sekä julkisuuden tanssittamiskyvystään kertovissa kolumneissa (esim. HS 12.4.96, A 2; HS 18.6.96, A 2), opettavainen neuvoja -rooli välittyy niistä HS:n jutuista, joissa kerrotaan Lipposen tyrmäyksen Koiviston antamat talousneuvot (HS 15.4.96, A 3, A 7) tai referoidaan hänen ennustuksiaan ja neuvojaan Kansan Uutisten Viikkolehden haastattelussa (HS 19.8.95, A 7). Ajatus tuomari-Koivistosta nousee vastaavasti mieleen, kun Koivisto HS:n uutisjutussa syyttää Rolf Kullbergia (11.10.96, A 3) ja tuomitsee likipitään kaikki mahdolliset vaikuttavat tahot Postipankin Lindblomin erottamisen yhteydessä (HS 29.8.95, A 3, B 6).

Edellä mainitut rooliesimerkit konkretisoivat sen, mitä aiemmin tutkimuksessa olen maininnut: HS:n Koivistolle antamat roolit eroavat ajoittain selvästi Koiviston itse itselleen hamuamista rooleista. HS:ssa julkaistusta Koiviston omasta kirjoituksesta paljastui, että eläkeläispresidentti itse koki riepottelevansa äänensä korottanutta Rolf Kullbergia kokeneen valtiomiehen viisaudella ja tiedolla, kun taas kolmossivun uutisjutussa HS korosti Koiviston ottamaa tuomarin roolia, ei niinkään kokemusta. Erityisen vaikeaa tässä tutkimuksessa onkin ollut arvioida Koiviston itselleen valikoimia julkisuusrooleja, kun kaikkea HS:n alkuperäistä materiaalia (Koiviston puheita, haastattelunauhoja jne.) ei tietenkään ole ollut saatavissa. Tärkeimmät havainnot ovat silti kiistattomia: emerituspresidentti on varmasti voinut valita, mistä haluaa julkisuudessa puhua, ja talousasiantuntijaksi profiloituminen on ollut ilmeistä.

Kiintoisa julkisuusrooli Koiviston omien valintojen näkökulmasta katsoen on myös arvostettu valtiomies -rooli. Kaikkiaan eläkeläispresidentti ottaa itselleen ennen kaikkea arvostetun valtiomiehen roolin noin kymmenessä (9) HS:n jutussa. Suunnilleen yhtä usein Koiviston itsensä korostamana roolina on kokenut valtiomies sekä opettavainen neuvoja, mutta erityistä on, että arvostetun valtiomiehen roolin Koivisto ottaa varsin harkitusti: seitsemän

arvostettu valtiomies -rooleista välittyy HS:n jutuista, joissa kerrotaan tai suoraan lainataan Koiviston kahta muistelmateosta. Kirjojen osalta olen myös voinut tarkistaa, että HS ei ole vääristellyt eläkeläispresidentin roolia poimimalla sivuilleen vain tämän arvostuksesta kertovia osioita.

Varsinkin eläkeläispresidentin jälkimmäinen, syksyllä 1995 ilmestynyt kirja välittää todella mielikuvaa arvostetusta presidentti Koivistosta. Koivisto on ollut molempien suurvaltajohtajien, Yhdysvaltain George Bushin ja Neuvostoliiton Mihail Gorbatshovin, uskottu ja ystävä, jonka puoleen nämä ovat voineet kääntyä kysyäkseen neuvoa ja pyytääkseen apua. Suomen presidentti Koivisto on osannut auttaa ja opastaa. Kirjan luettuaan voi olla ylpeä entisestä tasavallan presidentistämme – ellei olo ole vaivautunut ja mielessä pyöri sananlasku omaa häntäänsä nostavasta kissasta. Kirjoittaessaan Historian tekijät -teoksen eläkeläispresidentti kirjoitti itsensä heidän joukkoonsa. (ks. Koivisto 1995)

7.4.2. Jaksot ja roolit ne yhteen soppii

Tutkimusta tehdessäni olen käsitellyt Koiviston kolmea ensimmäistä eläkevuotta kahdesta eri näkökulmasta peräkkäin, en yhtä aikaa. Näin ollen Koiviston julkisuusrooleja tarkastellessani (luku 7) en ole erityisesti huomioinut eläkevuosien yleistä kaarta ja siitä tehtyjä havaintoja (luku 6) tai päinvastoin. Silti eri näkökulmien havainnot tukevat ja vahvistavat toisiaan. Alla oleva taulukko 3 vahvistaa saman, minkä kolmen vuoden laadullinen analyysi osoitti: Kokeneen valtiomiehen ihannointi on vähentynyt radikaalisti Koiviston eläkeläisyyden ja Martti Ahtisaaren presidenttiyden edetessä. Niin ikään Koiviston yhdistäminen talousasiantuntija-rooliin on lisääntynyt toisella puolentoista vuoden jaksolla myös määrällisesti, vaikka oleellinen tekijä, talouspuheenvuorojen painavuus, ei määrällisessä tarkastelussa näykään.

Myös ylilyövä ystävä -roolin tärkeys näkyy edellisessä alaluvussa selvitettyjen havaintojen lisäksi roolien määrällisessä tarkastelussa. Vaikka rooli itse liittyy vain yksittäiseen Seppo Lindblomin erottamistapaukseen ja on lukumääräisesti pieni, näkyvät sen seuraukset muiden roolien määrien vaihtelussa. HS:n eläkeläispresidentti Koivistolle antamat roolit

eroavat toisistaan ennen ja jälkeen Lindblom-kohun, tarkastelujakson ensimmäisen ja toisen puolentoistavuoden aikana. (Taulukko 3)

Rooli	Ko
Ei ole	262
Kokenut valtiomies	53
Vahva valtiomies	16
Arvostettu valtiomies	13
Peluri	11
Opettaja/neuvoja	8
Talousasiantuntija	8
Pidetty pressa	7
Erehtyjä	5
Vaikeaselkoinen mies	5
Epäonnistunut presidentti	4
Tuomari	1
Ylilyövä ystävä	1

Rooli	Ko
Ei ole	124
Kokenut valtiomies	15
Arvostettu valtiomies	12
Talousasiantuntija	12
Erehtyjä	11
Opettaja/neuvoja	9
Vahva valtiomies	8
Vaikeaselkoinen mies	8
Peluri	7
Pidetty pressa	5
Ylilyövä ystävä	5
Epäonnistunut presidentti	3
Tuomari	3
Taustavaikuttaja	2

TAULUKKO 3. Helsingin Sanomien lehtijutuista välittyvät eläkeläispresidentti Koiviston roolit 1.3.1994–28.8.1995 (vas.) sekä 29.8.1995–28.2.1997 (oik.), ennen ja jälkeen Seppo Lindblomin erokohun, tarkastelujakson ensimmäisellä ja toisella puoliskolla.

Roolimuutosten syiden täsmällinen arviointi olisi arvailua. Siksi pysynkin ilmeisimmissä osaselityksissä. Suoranaisesti Koiviston hämmentävä Lindblom-komentointi johti vain kahdesta jutusta välittyvään erehtyjä-rooliin, yhden yleisönosastokirjoituksen ankaran kriittiseen epäonnistunut presidentti -rooliin ja yhden HS:n jutun vaikeaselkoinen mies -rooliin. Silti on aiheellista olettaa Koiviston ärhäkän ulostulon vaikuttaneen hänestä välitettyihin mielikuviin laajemminkin: kun Koivisto arvosteli muita, hän alisti itsensä alttiiksi arvostelulle ylipäätään.

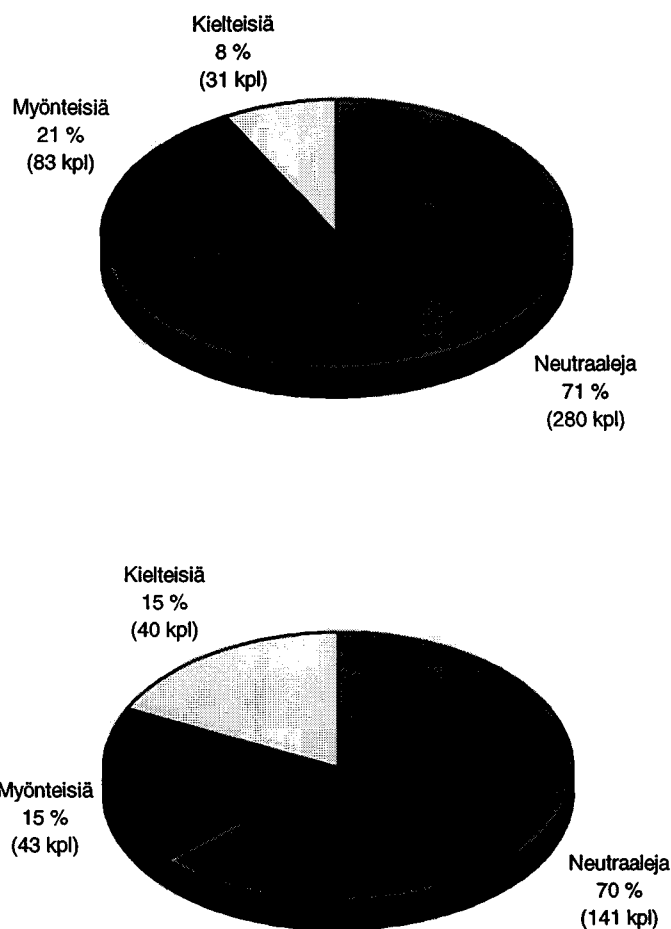
Selkeimmin eläkeläispresidentti Koiviston perheystävänsä puolustaminen lienee vaikuttanut hänestä välittyvän erehtyjä-roolin kirimiseen. Kun tarkastelujakson ensimmäisen puolentoista vuoden aikana viidessä HS:n jutussa Koiviston esiintymistä kuvasi osuvimmin erehtyjä-rooli, oli erehtyjä-Koivisto HS:n sivuilla Lindblomin puolesta ärähtämisen jälkeen 11:ssä jutussa, vaikka sekä tarkasteltavien lehtijuttujen että määriteltyjen roolien määrä oli selkeästi ensimmäistä puoliskoa pienempi. Suoranaisesti Koiviston syyskuussa 1995 julkistetulla toisella muistelmakirjalla tosin on ollut kriittisten juttujen lisääntymiseen suurempi

vaikutus. Kun Lindblom-jupakkaan viitaten Koivisto sai yhdessä pakinassa ja pääkirjoituksessa HS:lta erehtyjä-roolin (HS 29.8.95, A 2; HS 1.9.95, A 2), välittyi sama rooli kirjan ilmestymisen jälkeen pakinasta ja kahdesta yleisönosastokirjoituksesta. Kaikissa kolmessa muistelmiin liittyvässä kirjoituksessa kritisoitiin Koiviston idänsuhteita, nöyristelyä ja tietämättömyyttä (HS 18.9.95, A 11; HS 20.9.95, A 4; HS 26.9.95, A 11). Myös Kullbergin eroamisen puinti toi Koivistolle erehtyjän roolin kolmessa HS:n jutussa (HS 28.9.96, C 7; HS 1.10.96, A 2; HS 13.10.96, A 2), Johannes Virolaisen ja Antti-Pekka Pietilän kirjat yhdessä jutussa kumpikin (HS 30.9.95, B 11; HS 29.2.96, A 6) .

Samat tapahtumat vaikuttivat myös Koivistoon yhdistetyn vaikeaselkoinen mies -roolin yleistymiseen. Lindblomin eron ja Koiviston ryöpytyksen jälkeen HS:n Muut lehdet -palsalla mainittiin Koiviston vaikeaselkoisuudesta ja iloittiin äkseerauksen loppumisesta (HS 3.9.95, A 2). Erkki Pennanen totesi kolumnissaan Koiviston toisen muistelmakirjan olleen idänsuhteita käsitteleviltä osiltaan hämmäntävää luettavaa (HS 12.9.95, A 2), Kullberg puolestaan ihmetteli kautta rantain Koiviston vaikeaselkoisuutta ja kertoi kaivanneensa presidentin tukea erottamistansa vastaan syksyllä 1992 (HS 27.9.96, B 8; HS 30.10.96, B 10).

Sama merkkipaalu, Lindblomin puolustaminen ja muiden ryöpytys, on vaikuttanut odotetusti myös HS:n Koivistoa käsittelevien juttujen sävyihin. Vaikka eläkeläispresidentin varsinainen aktiivisemmän julkisuuden kausi kesti yhdeksän kuukautta ja suhde tiedotusvälineisiin sen jälkeen jälleen tasaantui, HS:iän sivuille jäi Koiviston suhteen kriittisempi, rohkeampi sävy. (Kuvio 10)

KUVIO 10. Mauno Koiviston mainitsevien HS:n juttujen sävyt ennen ja jälkeen Seppo Lindblomin erottamiskohua, 1.3.94–28.8.95 (ylhäällä) ja 29.8.95–28.2.97 (alhaalla).

Eläkeläispresidentti Koivisto sai tarkastelujakson jälkimmäisen puolentoista vuoden aikana HS:n sivuilla osakseen enemmän kritiikkiä kuin ensimmäisellä puoliskolla. Mullistavasta roolien tai asenteiden muutoksesta ei kuitenkaan ollut kysymys: Vaikka Koivistoa Lindblom-hyökkäyksen jälkeen arvosteltiin ylipäättään vapaammin, välittyi hänestä yhä pidetty pressa-roolikin. Myös kaikkein jyrkimmin Koivistoa käsitteleviä lehtijuttuja oli yhä yhtä harvoin kuin aiemmin. Siinä missä ensimmäisen puoliskon epäonnistunut presidentti-roolit kuvasivat Koivistosta välittyvää mielikuvaa Kaksi Kautta I-kirjan jälkimainingeissa Ilkka Suomisen ja Paavo Väyrysen lausunnoissa (HS 1.11.94, A 3; HS 29.11.94, A 7), Erkki Pulliaisen kitkerässä kommentissa (HS 3.10.94, A 7) sekä Koiviston talousmiehen mainetta arvostelevassa yleisönosastokirjoituksessa (HS 25.10.94, A 11), välittyi

mielikuva epäonnistuneesta presidentistä toisen puolentoista vuoden aikana yleisönosastolla kerran Lindblom-uhosta vimmastumisen vuoksi (HS 2.9.95, A 13), kahdesti Historian tekijät -kirjan jälkeen (HS 18.9.95, A 11; HS 28.9.95, A 11).

HS pääkirjoitustoimittaja Uimosen johdolla pahoittelee sitä, että nykyiset poliitikot eivät osaa tai halua kuunnella kokenutta emerituspresidenttiä. Uimonen epäilee entisen raskaan sarjan vallankäyttäjän olevan uusille vallankäyttäjille kaikkein hankalin neuvonantaja, sillä hän on liian itsenäinen ja kokenut. On suuri vaara, että kokeneelta vallankäyttäjältä lohkeaa neuvoja, jotka eivät sovi omaan pirtaan. (HS 28.7.96, A 2) Eivät Koiviston ajatukset aina HS:n pirtaankaan ole sopineet. Silti HS suhtautuu eläkeläispresidenttiin kaiken kaikkiaan varsin arvostavasti. Varsinkin kuherruskuukauden ja ylilyövän ystävän esiinmarssin jälkeen sivuilla on muistettu ja muistutettu kuitenkin myös Koiviston erehtyväsyydestä, pelurimaisuudesta ja vaikeaselkoisuudesta. Koivisto esiintyy HS:n palstoilla kokeneena, arvostettuna vanhana kettuna, jonka julkisuuden hallintaan kuuluvat niin yli- kuin alilyönnitkin.

8. ELÄKELÄISPRESIDENTTI SÄILYTTI ARVOSTUKSENSA, MUTTA MYÖS SÄRMÄNSÄ: YHTEENVETO JA PÄÄTELMIÄ

8.1. Koivisto ja HS eivät sorru halpaan julkisuuteen

Helsingin Sanomien suhtautuminen eläkeläispresidentti Mauno Koivistoon tiivistyy pienessä kolmossivun viitejutussa huhtikuussa 1995. Runsas vuosi Koiviston eläkkeelle siirtymisen jälkeen HS kirjoitti Koiviston uran kestäneen kohta puoli vuosisataa: HS ei siis todennut, että eläkeläispresidentin ura kesti lähes puoli vuosisataa vaan “on kohta kestänyt” (HS 13.4.95, A 3). Tämä kuvaa osuvasti HS:n asennoitumista eläkeläispresidentti Koivistoon koko tutkimuksen tarkastelujakson ajan, kolmena ensimmäisenä eläkevuonna.

Koivisto ei ole HS:lle vain eläkeläispresidentti vaan yhä arvokas ja arvostettava yhteiskunnallinen vaikuttaja.

Kun Mauno Koivisto siirtyi tasavallan presidentistä eläkkeellä olevaksi presidentiksi maaliskuun alussa 1994, hänen lisäkseen uuden ja ennen kokemattoman tilanteen edessä oli myös HS ja tiedotusvälineet ylipäättään. Koivisto oli entinen Suomen Pankin pääjohtaja, valtiovarainministeri, pääministeri ja tasavallan presidentti, ja näihin asemiin oli liittynyt tietynlainen julkinen rooli. Eläkkeellä olevan emerituspresidentin julkisesta roolista mallia ei ollut, eikä HS ryhtynyt päällepämäriksi. Alusta lähtien HS tosin nosti Koiviston sivuilleen yllättävänsä usein, lähes joka päivä, mutta vaarattomissa asiayhteyksissä. Koivistosta ei tehty likasankoa, jota presidenttikausien jälkeen olisi syytetty kaikesta tehdystä ja tekemättä jääneestä. HS ei myöskään ryhtynyt nöyristeleeseen eläkeläispresidentin edessä, vaan suhtautui Koivistoon kunnioittavasti ja tunnustellen. HS ei marssittanut esiin itse suunnittelemaansa uniikkia emerituspresidentin julkisuusmallia vaan tarkkaili, millaiseen muottiin Koivisto itse aikoi asettua.

Koivisto kertoi omista aikomuksistaan aluksi selkeimmin vaikenemalla. Liki kolme kuukautta hän pysytteli hiljaa, ei puhunut eikä osallistunut julkisiin tilaisuuksiin. Kun hän sitten toukokuun lopussa 1994 antoi ensimmäisen haastattelunsa, oli eläkeläispresidentin profiloituminen heti näkyvissä: ensimmäisen haastattelun sai television ja suurten sanomalehtien nenän edestä Kansantaloudellinen aikakauskirja, ja haastattelussa Koivisto keskittyi talouspolitiikan kommentointiin, neuvomiseen, varoittelemiseen ja arvostelemiseenkin.

Koko ensimmäisen eläkevuotensa aikana Koivisto oli runsaammin julkisuudessa vain Kaksi kautta -kirjansa julkistamisen yhteydessä. Julkisuuteen osallistumista kuvaavampaa ja leimallisempaa olikin hänen vaikenemisensa kesää 1994 värittäneestä parlamentarismikeskustelusta. Emerituspresidentin painava ja perusteltu mielipide olisi ollut herkkua tiedotusvälineille, pyysipä sitä EU-edustuskiistan yhteydessä jopa eduskunnan perustuslakivaliokunta, mutta Koivisto pysyi hiljaa ja antoi seuraajalleen työrauhan. Koivisto valitsi etäisen ja valikoivan julkisen roolin.

Taitavan mediapoliitikon taktiikka ei ole ruostunut. Valikoivalla esiintymisellään ja painokkaalla sanottavallaan Mauno Koivisto on eläkeläispresidenttinäkin varsin arvostettu ja tavoiteltu haastateltava mille hyvänsä tiedotusvälineelle. Haastatteluja antaessaan hän pystyy varmasti melko yksityiskohtaisesti sopimaan, mitä teemoja käsitellään ja mitä ei. Koivisto on tahtonut selkeimmin kommentoida työttömyyden hoitoa ja talouspolitiikkaa, ja HS on osaltaan ollut väline talousasiantuntijaksi profiloitumisessa. Kun tiedotusvälineen ja lähteen suhteessa on aina kyse valtasuhteesta, voi Koiviston sanoa olleen julkisen roolinsa ja asemansa määrittelyssä niskan päällä.

Presidentin vaihdoksesta oli kulunut vain neljä viikkoa, kun HS:n pääkirjoitustoimittaja Risto Uimonen jo pelkäsi Martti Ahtisaaren inflatoivan itsensä merkityksettömäksi vaikuttajaksi, jonka sana kuuluu mutta ei paljon paina (HS 28.3.94, A 2). Mauno Koiviston harvoja, mutta sitäkin painavampia ja yleensä harkittuja mielipiteitä HS sen sijaan odotti ja kuunteli vielä koko kolmen eläkevuoden ajan, ja kuuntelee yhä.

Niin, harkittuja puheenvuoroja. Emerituspresidenttinä Mauno Koivisto on voinut lähes täysin itse valita, milloin, missä ja mitä puhuu. Asema ei ole velvoittanut häntä pakollisiin osallistumisiin eikä valtiosääntö ole pidätellyt häntä puuttumasta myöskään talouspolitiikkaan, toisin kuin presidenttiaikana. Kun Koivisto sitten on halunnut puhua, hän on perehtynyt sanottavaansa varsin huolellisesti: ennen Kansantaloudellisen yhdistyksen kuukausikokouksessa pitämäänsä esitelmää hän haastatteli poliittisia johtajia ja ekonomisteja, HS:lle antamaansa taloushaastatteluun hän valmistautui lounastamalla ammattiyhdistysjohtajien kanssa. Voi vain arvailla, kuinka paljon taustatyötä hän on tehnyt julkisuudelta piilossa, kuinka huolellisesti ja harkitusti sanomaansa miettinyt. Mutta sitten tulee se MUTTA, Postipankin pääjohtaja Seppo Lindblomin ero ja Koiviston yllättävä, ärhäkkä, hämmentäväkin ulostulo.

Koiviston ärähdys virastaan erotettavan Seppo Lindblomin puolesta ja suunnilleen kaikkia muita tahoja vastaan elokuun lopussa 1995 muutti pysyvästi eläkeläispresidentin ja HS:n suhdetta. Kun Koivisto oli siirtynyt tasavallan presidentin tehtävistä eläkkeelle, HS:n tapahtumapalstoilla ja sivumaininnoissa muistettiin vanhan Manu-myytin tapaan pidettyä pressaa. Uutisjuttuihin HS nosti Koiviston kokeneena, vahvana ja arvostettuna valtiomie-

henä. Koko puolentoista ensimmäisen eläkevuoden ajan tietynlainen kuherruskuukausi jatkui: poissa olivat presidenttivuosilta tutut sanaharkat ja kärhämät. HS ja tiedotusvälineet ylipäättään pitivät kunnioittavaa välimatkaa Koivistoon, ja Koivisto vaikutti olevan tyytyväinen etäiseen, arvostettuun asemaansa ja julkisuusrooliinsa. Tyyntä ja autereista puolta toista vuotta seurasi kuitenkin lyhyt mutta sitäkin rajumpi myrsky, eikä vain myrsky vesilasissa: emerituspresidentti arvosteli ankarin sanakääntein hallituksen, opposition ja valtiovarainministeri Iiro Viinasen lisäksi myös tiedotusvälineitä ja ilmoitti dramaattisesti saaneensa tarpeekseen eläkeläispresidentin roolistaan.

Koivisto totesi ykskantaan haluavansa asemansa muuttuvan, ja se myös muuttui. Elokuun 1995 Lindblom-kohun jälkeen emerituspresidentti jatkoi tarmokasta osallistumisistaan ja kommentointiaan koko syksyn ja seuraavan kevään. Osansa sai puolustusvaliokunta ja sen "käsittämätön" valmiusjoukkojen vastustus (HS 7.10.95, A 3, A 9), "pinnalliset" taloudelliset tutkimuslaitokset (HS 17.10.95, A 7) sekä "itsekkäät" pankit (HS 3.11.95, B 8).

Kaikkein selkeimmin Koivisto halusi vaikuttaa työttömyyden laskuun, eikä hän enää epäroinyt ehdottaa hallitukselle suuria rakenteellisia uudistuksia työn hinnan alentamisesta verojen laskuun (HS 12.4.96, B 9). Lindblom-kiukkunsa nieltään hän kuitenkin myös tunnusti sananvaltansa rajat eikä kysyttäessä arvioinut hallitusta, vaikka mielipiteitä varmasti oli. "En voi ruveta vetämään jotain muuta linjaa kuin hallituksen ja istuvan presidentin linja on", Koivisto tyytyi toteamaan (HS 24.10.95, A 7).

Koivisto ei muuttanut julkista asemaansa yksin. Kun eläkeläispresidentti oli ponnekkaasti ja hyökkäävästikin osoittanut haluavansa yhä olla yhteiskunnallinen vaikuttaja ja kannattaja, häntä ei tarvinnut kohdella varoen. HS toi selvästi esiin kritiikkinsä Koiviston esiintymisestä Postipankin suur tappioiden aiheuttamissa eroissa eikä tyytynyt puhumaan Seppo Lindblomista vain Koiviston vanhana työtoverina vaan alleviivasi Koiviston nousseen puolustamaan nimenomaan perheystäväänsä.

Aktiivisen julkisuusjaksonsa jälkeen Koivisto vetäytyi jälleen taakse päin. Hän oikoi näyttävästi ja pisteliäästi Rolf Kullbergin kirjan itseensä kohdistuneita syytöksiä, mutta siihen Koiviston oma, aktiivinen ulostulo jäikin. Silti HS:n ja emerituspresidentin etäinen kunnioitus oli poissa. HS ei millään muotoa pitänyt Koivistoa hampaissaan, mutta ei palannut

enää Lindblom-kohua edeltäneeseen tiettyyn koskemattomuuteenkaan. Kokenut valtiomies-rooli oli koko tutkimusjakson ajan yleisimmin eläkeläispresidenttiin liitetty rooli, mutta jälkipuoliskolla HS:n sivuilla esiintyi aiempaa useammin myös erehtyjä-Koivisto. Puolentoista vuoden kuherruskuukauden ja sitä seuranneen tykitysjakson jälkeen Koiviston ja HS:n suhde vakiintui ja arkipäiväistyi.

Arvostelun ulottumattomissa Koivisto ei ollut ennen Lindblom-kohuakaan, mutta jalustalla tahtipuikko omassa kädessään kuitenkin. Puolentoista eläkevuoden jälkeen hän ennemmin laskeutui kuin muksahti alas. Kun emerituspresidentti puuttui kriittisesti ja ärhävästi keskusteluun, hän samalla altisti itsensä kritiikille alttiiksi. Uskon, että tietoisesti.

Jos HS:n ja eläkeläispresidentin valtasuhteessa jompi kumpi on siis ollut vahvemmissa, on se ollut Koivisto. Usein HS:n ja emerituspresidentin intressit ja tavoitteet ovat käyneet yksiin, mutta pelisäännöt ovat olleet Koiviston määräämät. Silti myös HS on selkeästi käyttänyt eläkeläispresidenttiä omien tarpeidensa mukaan. Vaihtosuhte toimii molempiin suuntiin.

Koivisto on eläkevuosiensa aikana mainittu sadoissa, ehkä nyt jo yli tuhannessa HS:n jutussa. Vain murto-osa näistä on uutisia, joissa kerrotaan Koiviston tuoreesta kommentista tai teosta ja joihin Koivisto itse on ollut suoranaisesti vaikuttamassa. Monin verroin useammin hänet on nostettu juttuihin HS:n omien tarpeiden vuoksi. Presidentti Koivisto mainitaan lukemattomissa uutisjutuissa, artikkeleissa ja kolumneissa, kun kerrataan vanhoja lausuntoja ja tekoja, verrataan vaikkapa presidenttien ulkopoliittisia linjauksia, pääministerien tapaa johtaa hallitusta, poliitikkojen suhteita tiedotusvälineisiin. Koiviston vanhojen ja uusien kommenttien avulla HS nostaa tai laskee henkilöitä ja tapahtumia niin kuin parhaaksi näkee. Tutkimusmateriaalista näkyy selvästi myös se, kuinka HS käyttää Koivistoa välineenä oikeuttaakseen omia mielipiteitään tai arvostellakseen kannanottoja, joita ei suosi: Valtiosäännön uudistamisen ympärillä käyneen keskustelun aikana HS muistutti Koiviston vanhoista parlamentarismikommenteista ja käytti niitä ikään kuin auktoriteettina Ahtisaaren mielipiteitä vastaan. Koiviston sanojen arvovallalla HS saa epäsuorasti tölväistyä myös hallitusta ja sen kyvyttömyyttä laskea työttömyyttä.

Sekä eläkeläispresidentti Koivistolle että HS:lle on kunniaksi koko tutkimusmateriaalista kiteytynyt selkeä havainto: sen enempää Mauno Koivisto kuin HS eivät ole sortuneet halpaan julkisuuteen eläkeläispresidentin julkisuuskuvaan ja -roolia yhdessä muovatessaan. Kumpikin osapuoli on pitänyt riman korkealla.

Vaikka Mauno Koivisto on monessa asiassa määrännyt julkisuutensa suhteen marssi-järjestyksen, hän on tehnyt ja hänen on annettu tehdä se vain tiettyyn rajaan asti. Koivistoa on kuunneltu ja kunnioitettu, mutta HS on myös ihmetelty, kritisoinut ja valikoinut. Erityisesti HS:n pääkirjoituksissa ja kolumneissa Koivisto on silloin tällöin saanut riemastuttavan rehellisesti sekä kehuja että tukistuksia. Välillä kehut eivät ole olleet aivan pyyteettömiä: Koivistoa kiittämällä on osoitettu, kuinka väärässä joku muu onkaan. Toisaalta HS ei ole mennyt siihen halpaan, että Koiviston suosion saavuttamiseksi olisi niellyt häneen kohdistuvat kriittiset kommenttinsa: HS:lle oli varmasti mieleen, että Koivisto vastasi Rolf Kullbergin kritiikkiin kirjoittamalla laajan kirjoituksen juuri HS:iin. Silti HS puuttui Koiviston kirjoituksen epäloogisuuksiin ja kummallisuuksiin ja koetti synnyttää Koiviston epämääräisestä valuuttakurssipolitiikasta keskustelua uudelleen vielä pari kuukautta myöhemmin. Myöskään Koiviston ensimmäisen ja ainoan HS:iin antaman laajan taloushaastattelun jälkeen pääkirjoituksessa paitsi kiitettiin Koivistoa, myös harmiteltiin, että eläkeläispresidentti ei eritellyt tarkemmin peräämiään työmarkkinarakenteiden uudistuksia (HS 1.3.96, A 2).

HS ei ole kaventanut tai siloitellut Koiviston moninaisia julkisuusrooleja vain siksi, että tämä on nyt eläkeläinen. Yleisönosastolla ääneen ovat päässeet Koiviston ankarat kritisoijat poliitikoista tavallisiin muistelmakirjojen lukijoihin. Kulttuurisivujen kirja-arvosteluissa HS:n lukijoille on välittynyt Antti-Pekka Pietilän yksipuolisuudessaan liiallisuuksiin menevä Koiviston tyrmäys. Osaltaan HS:n suhtautumisesta Koivistoon kertoo sekin, että emerituspresidentistä on kirjoitettu kovista uutisjutuista aina pakinoihin ja pilapiirroksiin asti: unohduksiin painuneesta entisestä suurmiehestä tai kaapin päälle kohonneesta etäisestä johtajasta ei kirjoitettaisi yhtä vapautuneesti ja paljon.

Mauno Koivisto puolestaan ei ole eläkevuosinaan vetäytynyt julkisuudesta Tähtelään puutöihin, korkeintaan työhuoneeseensa Suomen Pankkiin kirjoja kirjoittamaan. Hänen ei ole

tarvinnut sinnitellä vallan syrjässä kiinni, sillä hän on jatkanut taitavalla julkisuuslinjallaan niin, että yhteiskunnallisen vaikuttajan valtaa on ollut koko ajan tarjolla. Hiljaisemman puolentoista vuoden jälkeen hän ilmoitti haluavansa olla yhteiskunnallisesti tarpeellinen, mutta missään vaiheessa Koivisto ei ole erehtynyt pyrkimään korvaamattomaksi. Kun Koiviston ehdotukset on hyllytetty tai niitä on arvosteltu, hän on tyyllinsä mukaisesti saattanut jupista, mutta tyytynyt nykyiseen asemaansa, ollut realisti.

Eläkevuodet eivät ole pehmentäneet Koivistoa. Helppo ja halpa julkisuus ei ole häntä varten. Koivisto ei ole muistellut värikkäitä illanistujaisia suurvaltajohtajien kanssa, vielä vähemmän hymistellyt eläkeläisen uudesta, rikkaasta elämänvaiheesta tai pohtinut pitkän avioliiton salaisuutta aikakauslehdissä. Mieluummin kuin leppoisa ja suosittu hän on vakavasti otettava ja kuunneltu.

Emerituspresidenttinäkin Koivisto on säilyttänyt särmänsä. Hän on sanonut, että hänellä ei ole minkäänlaista mahdollisuutta tietää etukäteen, mistä tulee lehdistölle suuri kysymys, ja sama pätee ainakin osittain myös toisin päin. Tämäkin tutkimus osoitti, että Koivistossa on tiettyä ennalta arvaamattomuutta ja vaikeaselkoisuutta.

Koivisto on eläkeläispresidenttinäkin periaatteen mies, jonka veri kuohahtaa, kun asiat hoidetaan hänestä epäoikeudenmukaisesti ja väärin. Kun ystävää Koiviston mielestä sorretaan, hän rientää barrikadeille vaikka sitten yksin. Kun hän kokee itse joutuneensa epäoikeudenmukaisen kohtelun tai arvostelun kohteeksi, hän ei taivu sen helpommin. Äkkipikainen, jääräpäinen ja oman arvonsa tunteva emerituspresidentti saattaa olla, mutta ei mielistelijä. Yleistä hyväksyntää ja suopeita katseita tärkeämpää on voida olla itse itsensä tyytyväinen. Toki omaa kilpeä voi ohimennen kiillottaa, vaikkapa kirjoittamissaan kirjoissa.

Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittaja Risto Uimonen pohti kesällä 1996 kolumnissaan vanhojen valtiomiesten asemaa. Hänen mielestään asema on kohtalaisen hyvä, vaikka epävirallinen onkin. "Heitä haastatellaan tämän tästä ja kutsutaan esitelmöitsijöiksi ja puheenpitäjiksi. He saavat kirjoitella kirjoja ja lehtiartikkeleita. Heidän äänensä kantaa." (HS 28.7.96, A 2) Mauno Koivistolle äänen kantaminen ja omien ajatusten esittäminen ei riitä. Tärkeämpää on, että sana painaa.

8.2. Miten tästä eteenpäin?

Tutkimusta Koiviston julkisuusrooleista ja hänen asemansa kehittymisestä voisi jatkaa loputtomiin, tai ainakin presidentti Koiviston elinajan. Tarkastelujakson jälkeiset vuodet tuovat varmasti uusia ja mielenkiintoisia tapauksia ja huomioita HS:n ja Koiviston suhteeseen. Kun Koiviston neljäs vuosi eläkeläispresidenttinä nyt on yli puolen välin, näyttää kuitenkin siltä, että tutkimusjakson aikana alkanut tasaantuneen ja arkipäiväistyneen julkisuuden kausi on yhä meneillään. Tosin HS:n rutinoitunut tapa kirjoittaa Koivistosta yhteydessä kuin yhteydessä tuntuu yhä hieman vähentyneen, niin kuin luonnollista onkin.

Sekä presidentti Koivisto että HS ovat jatkaneet jo vakiintuneelta tuntuvalla yhteisellä linjallaan. Koivistolla on yhä ollut tarve koettaa vaikuttaa asioihin, joita hän pitää tärkeänä. Heti neljännen eläkevuotensa alkajaisiksi Koivisto tuli julkisuuteen uudenaikaisessa, humanitaarisessa roolissa ja puhui Karjalan hätäapukeräyksen yhteydessä Karjalan tukemisen tärkeydestä. Huhtikuussa ja uudemman kerran lokakuussa 1997 Koivisto esitelmöi turvallisuuspolitiikasta ja kannatti lämpimästi Suomen ja Ruotsin puolustusyhteistyön kehittämistä. Samoissa yhteyksissä kävi selväksi myös emerituspresidentin Natoon liittymistä vastustava kanta.

Kun aihetta on, HS uutisoi Koiviston tekemiset ja puheenvuorot yhä varsin näyttävästi. Kahden aiemman kirjan tapaan myös Koiviston uusin kirja "Liikkeen suunta" nosti hänet näkyvästi kolmossivulle, pääkirjoituksiin, kolumneihin ja uutisjuttuihin. Vuotta aiemmin julkaistussa Juhani Suomen kirjoittamassa Urho Kekkosen elämäkerrassa paljastui, kuinka paljon Kekkonen oli salannut asioita pääministeriltään Koivistolta. Paljastukset olivat osin yhtä uusia Koivistolle kuin tavallisille kansalaisille, eikä hän salaillut kitkerää sävyään kirjassaan eikä sen julkistamistilaisuudessa. Myös arvio Koiviston jääräpäisyydestä on saanut vahvistusta vielä tutkimusjakson jälkeenkin: syksyllä 1997 julkisuudessa on käyty juupas eipäs -väittelyä, kun emerituspresidentti Koivisto ja tohtori Suomi ovat vuoron perään ilmoittaneet omia totuuksiaan Koiviston mahdollisuuksista saada käyttöönsä Kekkosen arkistoja. Tuohtunut Koivisto kieltäytyi Suomen tarjoamasta julkisesta keskus-

telusta eikä ole perääntynyt tuumaakaan: häneltä oli evätty arkistomateriaalin tarpeellinen käyttö, piste.

Koivisto on säästännyt parasta ruutiaan pitkälti juuri kirjoihinsa. Uusimman kirjansa julkistamistilaisuudessa syyskuussa 1997 emerituspresidentti epäili, että hänen muistelmasarjalleen ei tule enää jatkoa, vaikka hän selvitystyötään jatkaakin (HS 9.9.97, A 6). Akateemisen kirjakaupan kaikille avoimessa haastattelutuokiossa kuukautta myöhemmin Koivisto jo myönsi, että seuraava kirja on hahmoteltuna mutta antoi ymmärtää, että edellyttää arkistojen kätkemän materiaalin saamista ennen kuin voi sen kirjoittaa. Jos eläkeläispresidentti pysyy yhtä virkeänä, lisää selvityksiä ja sivalluksia lienee siis luvassa – ja Koivisto-otsikoita.

Jos tämä tutkimus vastaa joihinkin kysymyksiin, se myös herättää monia uusia kysymyksiä. Useat tutkimuksessa lyhyesti käsitellyt osa-alueet olisivat oman, perinpohjaisen tutkimuksen arvoisia. Esimerkiksi HS:n ei aina kovin pyyteetön tapa käyttää Koivistoa omien kannottojensa ajamiseen olisi mielenkiintoinen syventymisaihe: Kuinka yleistä ja tietoista Koiviston käyttö omiin tarkoituksiin on, entä auktoriteettien käyttö ylipäättään? Entä toimiiko auktoriteetin mielipiteeseen viittaaminen; ovatko lukijat herkemmin samaa mieltä, jos mielipide kirjoitetaan Mauno Koiviston tai jonkun muun tunnetun henkilön mielipiteeksi kuin kasvottomasti HS:n kannaksi?

Tässä tutkimuksessa Koiviston uutta julkista roolia on tarkasteltu HS:n sivujen kautta. Toisenlaisetkin tutkimuksen kohdennukset ja rajaukset olisivat toki olleet hyvin mahdollisia. Tämän tutkimuksen aikana heräsi uteliaisuus verrata esimerkiksi HS:n ja television tapaa käsitellä eläkeläispresidentti Koivistoa. Puoluekannan vaikutuksen tutkiminen olisi niin ikään kiinnostavaa; mahtaako sosialidemokraattisen Turun Päivälehdessä tai keskustalaisen Lallin välittämä kuva emerituspresidentistä olla aivan erilainen?

Tasavallan presidentti Martti Ahtisaari joutui tässä tutkimuksessa sivuosaan Koiviston seuraajana. Hän nousi esiin erityisesti ensimmäisen virkavuotensa vaikeuksien ja kokemattomuuden tiimoilla. Toivottavasti hänen julkisesta asemastaan tehdään oma tutkimuksensa, sillä tämä vähäinen tarkastelu Koiviston näkökulmasta ei varmaankaan tee hänelle oike-

utta. Kömpelön aloituksensa aikanakin Ahtisaari oli kansan keskuudessa varsin suosittu, ja ajan myötä vaikeudet kansanedustuslaitoksen ja tiedotusvälineiden kanssa vähenivät. Jo ennakoita kiinnostaa myös se, millaiseksi aikanaan muodostuu Ahtisaaren rooli emerituspresidenttinä. Nyt, kun presidenttikaudet on rajoitettu kahteen, Koivisto ei jää emerituspresidenttinä samanveroiseksi harvinaisuudeksi kuin oli eläkkeelle siirtyessään.

Mauno Koivisto kiinnosti minua ennen tutkimuksen tekoa, ja kiinnostaa yhä. Koiviston julkisuuteen osallistumisien ja haastatteluiden avulla olen koettanut nähdä hänen päänsä sisälle, tehdä johtopäätöksiä julkisen kuvan perusteella. Silti paljon jää arvailun varaan ja kokonaan pimentoon. Tätä tutkimusta varten pyysin Koivistolta haastattelua, mutta hän kieltäytyi niukkasanaisesti. Kuten sanottu, hän osaa yhä olla särmikäs ja koivistomaisen tyyli! Valtioneuvos Johannes Virolainen pohdiskeli Poliitiikan puolustus -kirjassaan sitä, että valtiosääntö ei ole antanut entisille korkeillekaan luottamushenkilöille valtaoikeuksia (ks. Virolainen 1996, 326). Kalevi Sorsa puolestaan ehdotti kesällä 1996, että Suomessa ryhdyttäisiin käyttämään enemmän hyväksi kokeneiden konkarien neuvoja (ks. HS 28.7.96, A 2). Minusta olisi arvokasta kuulla Koiviston pohdintaa samasta asiasta.

Syventyessäni tutkimusta tehdessäni Koiviston julkiseen rooliin kiinnostuin todella myös siitä toisesta, ei julkisesta Koiviston roolista. Tutkimusmateriaalin satojen juttujen joukossa oli yksittäisiä, ohimennen mainittuja huomautuksia Koiviston roolista sivussa pysyvänä taustavaikuttajana: Koivisto lounasti ammattiyhdistysjohtajien kanssa, pyysi Anssi Rauramo puheilleen ennen Seppo Lindblomin erottamista, tapasi Lennart Meren, keskusteli Paavo Lipposen kanssa. Luisun pois journalistiikasta, mutta minusta olisi tutkimuksen arvoinen, hyvin kiinnostava asia selvittää eläkeläispresidentti Koiviston roolia poliittisena taustavaikuttajana.

Taustavaikuttajan tutkimisen voisi kääntää kernaasti myös toisin päin. Vuosien Koivisto-kiinnostuksen ja tämän kolmen aktiivisen seuraamisvuoden aikana on monesti tullut mieleen, ketkä tai mitkä ovat ne tahot, jotka puolestaan vaikuttavat Koivistoon. Kaksi kautta ja Historian tekijät -kirjoista paljastuu osittain, keitä on kuulunut Koiviston sisäpiiriin presidenttiaikana, mutta miten on nyt? Olivatko kaikki tässäkin tutkimuksessa mainitut Koiviston kannanotot puhtaasti hänen omia kannanottojaan, vai onko niitä mietitty kaksin

tai ryhmässä? Voivatko vanhat ystävät soittaa ja pyytää Koivistolta julkista apua tai pyytääkö Koivisto itse neuvoja uskoituilta miehiltään? Uskottu nainenkin on mahdollinen, eikä häntä tarvitsisi hakea kaukaa: olisi varsin luonnollista, että itsekin aktiivisesti kunnallispolitiikassa toiminut ja yhden kauden kansanedustajanakin istunut rouva Tellervo Koivisto olisi Mauno Koiviston ensimmäinen sensori. Toivottavasti näistäkin asioista saadaan tietoa, jos ei aiemmin, niin edes sitten, kun Koiviston yksityiset arkistot aikanaan avataan tutkijoille – ja nehan avataan?

LÄHTEET

PÄÄLÄHTEET, TUTKIMUSAINEISTO:

Helsingin Sanomat 1.3.1994–28.2.1997

KIRJALLISUUS:

Ahlfors, Bo, Kolanen, Risto & Reuna, Risto (1995): Valta murroksessa. Helsinki: Tammi

Ahtisaaren syytä muistaa Koiviston evästyksen. Helsingin Sanomien pääkirjoitus 9.2.1994

Alasuutari, Pertti (1994): Laadullinen tutkimus. Toinen, uudistettu painos. Tampere: Vastapaino

Asp, Kent (1986): Mäktika massmedier. Studier i politisk opinionsbildning. Stockholm: Akademilitteratur

Aula, Maria Kaisa (1989): Poliitikotko tiedotusvallan uhreja – vai päinvastoin? Teoksessa Wiio, Juhani (toim.): Poliitiikka ja julkisuus. Helsinki: Keskustan Lehtimiehet ry

Aula, Maria Kaisa (1991): Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla. Tutkimusraportti 5/1991. Helsinki: Yleisradio, Tutkimus- ja kehitysosasto

Blumler, Jay G. & Gurevitch, Michael (1981): Politicians and the Press: An Essay on Role Relationships. Teoksessa Nimmo, Dan D. & Sanders, Keith R. (ed.): Handbook of Political Communication. London: Sage Publications

Borg, Olavi (1986): Poliittisen vieraantumisen kokonaisvaltaisesta selittämisestä. Teoksessa Nousiainen, Jaakko & Wiberg, Matti (toim.): Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, sarja C:57

Brummett, Barry (1980): Towards a Theory of Silence as a Political Strategy. *Quarterly Journal of Speech*, 66/1980

Ehrnrooth, Jari (1995): Intuitio ja analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus

Eurasto, Harriet (1996): Koivisto versus Ahtisaari – Vertailututkimus presidentinvaaleista ja vaalitulosten yhteydestä kuntien rakenteellisiin, väestöllisiin ja alueellisiin tekijöihin vuosina 1982 ja 1994. Yleisen valtio-opin pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto

Habermas, Jürgen (1985): Julkisuus. *Tiedotustutkimus*, 3/1985

Halminen, Seppo & Tapiola, Ulpu (1982): Vaalitaistelun viikot. Teoksessa Kymäläinen, Heikki (toim.): *Mauno Koivisto – Koko kansan presidentti*. Helsinki: Tammi

Hemánus, Pertti (1992): Miksi lehtijutut eivät “mene perille”? *Paikallislehdistö* 4/1992

af Heurlin, Kaarlo & Salonen, Seppo Heikki (1982): Turusta Työväen Säästöpankkiin. Teoksessa Kymäläinen, Heikki (toim.): *Mauno Koivisto – Koko kansan presidentti*. Helsinki: Tammi

Hijmans, Ellen (1996): The Logic of Qualitative Media Content Analysis: A Typology. *European Journal of Communication Research*. Vol 21, 1/1996

Häikiö, Martti (1993): *Presidentin valinta*. Juva: WSOY

Häikiö, Martti & Pesonen, Pertti (1992): *Presidentti Koivisto Suomen politiikassa*. Helsinki: Otava

Hämäläinen, Unto (1994): Sopulipuheista yhteissietämiseen. Teoksessa Paloheimo, Heikki: *Tasavallan presidentit. Kohti yhdentyvää maailmaa 1982–1994*. Porvoo: Weilin+Göös

Ikävalko, Elisa (1996): Organisaatiot julkisuuden pelikentillä. Teoksessa Uimonen, Risto & Ikävalko, Elisa: *Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan?* Helsinki: Inforviestintä

Ikävalko, Reijo (1996): Ex-pääjohtaja Seppo Lindblom: Katkeruuteni on kontrollissa. Länsiväylä 25.8.1996

Iloniemi, Jaakko & Immonen, Keijo (1987): Mauno Koivisto presidenttinä. Helsinki: Kirjayhtymä

Isotalus, Pekka (1996): Vaalikeskustelu ylittää uutiskynnyksen: Mitä sanomalehdet kirjoittavat television vaaliohjelmista? Poliitikka 4/1996

Isotalus, Pekka & Pörhölä, Maili (1994): Mikä presidenttiehdokkaiden televisiokeskustelussa kiinnostaa nuoria? Poliitikka 4/1994

Jakobson, Max (1994): Koiviston aika. Helsingin Sanomat 27.2.1994

Kari, Tapio & Parkkari, Jukka (1995): "Näen kuolemanvaaran leijuvan ...". Kansan Uutisten Viikkolehti 18.8.1995

Karlsson, Henrik (1995): pilapiirros Helsingin Sanomissa 30.8.95

Kataja, Annamaija (1994): Itsenäisen Suomen presidentit. Jyväskylä: Gummerus

Klemola, Pertti (1981): Helsingin Sanomat – sananvapauden monopoli. Helsinki: Otava

Koivisto, Hanne (1992): Opiksi, huviksi ja varoitukseksi. Tutkimus Amerikka-kuvasta suomalaisessa painetussa sanassa vuosina 1869–1901 - näkökulmana fennomaaninen Uusi Suometar. Turun yliopiston historian laitos. Julkaisuja n:o 25, Kulttuurihistoria 1992

Koivisto, Mauno (1978): Väärää politiikkaa. Kolmas painos. Helsinki: Kirjayhtymä

Koivisto, Mauno (1988): Poliitiikkaa ja politikointia 1979–81. Helsinki: Kirjayhtymä

Koivisto, Mauno (1994): Kaksi kautta. Muistikuvia ja merkintöjä 1982–1994. Toinen painos. Helsinki: Kirjayhtymä

Koivisto, Mauno (1995): Historian tekijät. Kaksi kautta II. Helsinki: Kirjayhtymä

Koivisto, Mauno (1997): Liikkeen suunta. Helsinki: Kirjayhtymä

Kolanen, Risto (1988): Alkuperäinen, autenttinen ja julkinen Koivisto. Tiedotustutkimus 2/1988

Koljonen, Vesa-Pekka & Pietilä, Antti-Pekka (1995): Mauno Koivisto: Postipankin johto joutui ennen kokemattoman ajojahdin uhriksi. Ilta-Sanomat 28.8.1995

Korkkula, Leevi (1996): Nuorsuomalaisten lehtimiesjärjestö juhli Kämpissä. Presidentti Koivisto nipisteli mediaa. Suomen Lehdistö 10/1996

Kultala, Kalle (1983): Jännittävä Koivisto. Helsinki: Tammi

Kullberg, Rolf (1996): ... Ja niin päättyi kulutusjuhla. Juva: WSOY

Lehtinen, Lasse (1997): Luotettavat muistelmat 2. Juva: WSOY

Luostarinen, Heikki (1994): Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa. Juva: Hanki ja jää

Lyytinen, Eino (1995): Mauno Koivisto – tie politiikan huipulle. Juva: WSOY

Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto (1983): Koivisto-ilmiö, äänestysaktiivisuus ja puolueiden välinen kilpailu. Teoksessa Sänkiaho, Risto (toim.): Kun kansa valitsi Koiviston. Lehtimiehet Yhtymä, Lehtimiehet Oy

Martti Ahtisaari haluaa käyttää tarvittaessa valtaa. Turun Sanomat 3.7.1994

Menestyksen eväät. Raportti suomalaisten asenteista 1997. Elinkeinoelämän valtuuskunta Eva, Helsinki

Moring, Tom & Himmelstein, Hal (1993): Poliitiikkaa riisuttuna. Kampanjakulttuuri murroksessa televisioidun politiikan aikaan. Tutkimusraportti 6/1993. Helsinki: Yleisradio, Tutkimus- ja kehitysosasto

---

Mäkelä, Klaus (1995): Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus

Nevakivi, Jukka (1981): Mauno Koivisto, linjanvetäjä. Teoksessa Mauno Koivisto: Tästä lähtien. Helsinki: Kirjayhtymä

Nevakivi, Jukka (1993): Pankissa ja politiikassa 1958–1981. Teoksessa Immonen, Keijo (toim.): Pitkä linja. Mauno Koivisto, valtiomies ja vaikuttaja. Helsinki: Kirjayhtymä

Niemi, Juhani (1993): Sanan vallasta vallan sanoihin. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy

Niemitalo, Mirja & Tsokkinen, Tuula (1994): Kansanedustajat halukkaita karsimaan tiedotusvälineiden valtaa. Kaleva 5.12.1994

Nousiainen, Jaakko (1982): Nousun kaksi vuosikymmentä. Teoksessa Kymäläinen, Heikki (toim.): Mauno Koivisto – Koko kansan presidentti. Helsinki: Tammi

Nousiainen, Jaakko (1985): Suomen presidentit valtiollisina johtajina. K.J. Ståhlbergista Mauno Koivistoon. Juva: WSOY

Numminen, Juha (1981): Julkisuuden kipeys. Kirja siitä, millaista on olla kuuluisa Suomessa. Toinen painos. Juva: WSOY

Okker, Jaakko (1993): Hyvät sopulivuodet. Helsinki: Otava

Oksanen, Matti (1983): Televisio ja radio valitsijamiesvaaleissa: "Ei mikään sokea silmä". Teoksessa Sänkiaho, Risto (toim.): Kun kansa valitsi Koiviston. Lehtimiehet Yhtymä, Lehtimiehet Oy

Oksanen, Matti (1984): Television vaikutus vuoden 1983 eduskuntavaalien tuloksiin. Poliitikka 2/1984

Paasio, Pertti (1982): Kirvesmiehestä tohtoriksi. Teoksessa Kymäläinen, Heikki (toim.): Mauno Koivisto – Koko kansan presidentti. Helsinki: Tammi

---

Paloheimo, Heikki (1994): Tasavallan presidentit. Kohti yhdentyvää maailmaa 1982–1994. Porvoo: Weilin+Göös

Paro, Rafael (1995): Mauno Koivisto bitter på grannländerna: Under baltkrisen ville man använda oss som strykpojke. Hufvudstadsbladet 15.10.1995

Pekonen, Kyösti (1986): Imagon merkitys modernissa parlamentaarisessa politiikassa. Teoksessa Nousiainen, Jaakko & Wiberg, Matti (toim.): Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, sarja C:57

Pekonen, Kyösti (1987): Poliitiikan henkilöityminen ja presidentinvaalit. Poliitiikka 4/1987

Pekonen, Kyösti (1992): Imagonrakennusta ja julkisuuspeiliä. Tiedotustutkimus 3/1992

Petersson, Olof & Carlberg, Ingrid (1990): Makten över tanken. En bok om det svenska massmediesamhället. Stockholm: Carlssons

Pietilä, Kauko (1989): Julkisuus on peli eikä peili. Poliitiikka 1/1989

Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus (1994): Sanomalehden yhteiskunta. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, julkaisu nro 5. Tampere: Vastapaino

Pohjola, Anneli (1993): Laadullista tutkimusta yksikössä vai monikossa. Psykologia 4/1993

Pohjonen, Ulla (1996): Imagojen ihmemaassa. Kodin Kuvalehti 20/1996

Pokka, Hannele (1995): Porvarihallitus. Juva: WSOY

Presidentti Mauno Koivisto säilytti hyvin oman tyyliinsä. Helsingin Sanomien pääkirjoitus 27.2.1994

Raatikainen, Erkki (1982): Mauno Koivisto ja kaikki kuninkaan miehet. Espoo: Weilin+Göös

---

Rautio, Paavo (1994): Mauno Koivisto: Ulkopoliitiikan valvonta hallitukselle. Presidentti selkeyttäisi ulkopoliitiikan valtasuhteita. Helsingin Sanomat 9.2.94

Sallinen-Kuparinen, Aino (1987): Televisioesiintyminen, mediaretoriikka ja poliittinen vaikuttaminen. Poliitikka 2/1987

Salminen, Esko (1996): Vaikeneva valtiomahti? Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991. Helsinki: Edita

Salokangas, Raimo (1996): Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949–1996, 2. osa. Helsinki: Yleisradio

Savola, Hannu (toim.) (1982): Näin saatiin presidentti. Raportti Kekkonen kauden päättymisestä ja vuosikymmenen presidentinvaaleista 1982. Helsinki: Sanoma Osakeyhtiö

Silverman, David (1989): Qualitative Methodology and Sociology. Kolmas painos. Aldershot: Gover

Soikkanen, Hannu (1994): Koivisto ja sosialidemokraattinen puolue. Teoksessa Paloheimo, Heikki: Tasavallan presidentit. Kohti yhdentyvää maailmaa 1982–1994. Porvoo: Weilin+Göös

Sorsa, Kalevi (1995): Muistikuvia, mielikuvia. Helsinki: Otava

Stenius, Yrsa (1986): Aikamme sankarit. Poliitikon muuttuva profiili. Helsinki: Kirjayhtymä

Stenström, Bo (1984): Är pressen heligare än presidenten? Åbo Underrättelser 3.1.1984, juhlaliite

Stenström, Bo (1989): Koivisto och offentligheten. Teoksessa Wiio, Juhani (toim.): Poliitikka ja julkisuus. Helsinki: Keskustan Lehtimiehet ry

Suomen Lehdistö 6–7 (1996). Helsinki: Sanomalehtien liitto

Suomi etsii itseään. Raportti suomalaisten asenteista 1991. Elinkeinoelämän valtuuskunta Eva, Helsinki

Sänkiaho, Risto (1982): Koivisto-ilmiö. Teoksessa Kymäläinen, Heikki (toim.): Mauno Koivisto – Koko kansan presidentti. Helsinki: Tammi

Sänkiaho, Risto (1983): Pitkän matkan presidentin kilpa. Teoksessa Sänkiaho, Risto (toim.): Kun kansa valitsi Koiviston. Lehtimiehet Yhtymä, Lehtimiehet Oy

Sänkiaho, Risto (1983): Sanomalehdet ja ehdokasvalinta. Teoksessa Sänkiaho, Risto (toim.): Kun kansa valitsi Koiviston. Lehtimiehet Yhtymä, Lehtimiehet Oy

Sänkiaho, Risto (1986): Poliittinen vieraantuminen. Teoksessa Nousiainen, Jaakko & Wiberg, Matti (toim.): Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, sarja C:57

Sänkiaho, Risto (1987): Äänestäjien valinnat – politiikkaa vai imagoa? Poliitiikka 3/1987

Sänkiaho, Risto & Karjalainen, Kari (1983): Suomen poliittisen kulttuurin kehitys. Teoksessa Sänkiaho, Risto (toim.): Kun kansa valitsi Koiviston. Lehtimiehet Yhtymä, Lehtimiehet Oy

Tapiola, Ulpu (1982): Mauno Koiviston pitkä tie. Teoksessa Kymäläinen, Heikki (toim.): Mauno Koivisto – Koko kansan presidentti. Helsinki: Tammi

Tiihonen, Seppo (1995): Kohti uudenlaista presidenttiyttä. Hallintohistoriallisia tutkimuksia -sarja: Sääty-yhteiskunnasta Ahtisaareen. Artikkeleita hallinnosta ja sen historiasta. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 21. Helsinki: Painatuskeskus

Timonen, Pertti (1983): Ehdokkaiden imagot. Teoksessa Sänkiaho, Risto (toim.): Kun kansa valitsi Koiviston. Lehtimiehet Yhtymä, Lehtimiehet Oy

Uimonen, Risto (1992): Julkisuuspelejä. Imagonrakennus politiikassa. Juva: WSOY

Uimonen, Risto (1996): Katkeria kyyneliä ja makeita voittoja. Imagot, mielikuvat ja julkisuuden hallinta mediayhteiskunnassa. Teoksessa Uimonen, Risto & Ikävalko, Elisa: Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan? Helsinki: Inforviestintä

Virolainen, Johannes (1996): Poliitiikan puolustus. Pohdintoja Suomen poliittisesta järjestelmästä ja sen toteuttajista. Helsinki: Otava

Väisänen, Pekka (1992): Vallan varjossa. Poliittisten toimittajien historiaa 1960-luvulta 1990-luvulle. Helsinki: Poliittiset toimittajat ry

Westergård, Tom (1982): Pääministerin muotokuva. Teoksessa Kymäläinen, Heikki (toim.): Mauno Koivisto – Koko kansan presidentti. Helsinki: Tammi

Wiberg, Matti (1988): Politiska redaktörer – en sock tama ankor. Finsk Tidskrift 9/1988

Wolton, Dominique (1990): Political Communication: The Construction of a Model. European Journal of Communication, Volume 5, Number 1/1990

TELEVISIO-OHJELMAT:

Ajankohtainen kakkonen 9.9.1997, tv 2

A plus 6.4.1995, tv 1

A plus 11.4.1996, tv 1

Huomenta Suomi 18.5.1996, MTV 3

Missä olit silloin kun ....., osa 9/14, 24.3.1997, tv 1

Presidentti Mauno Koiviston erikoishaastattelu 6.10.1995, MTV 3